

12810

LEGJOBB

KÖNYVEK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

LEGJOBB
KÖNYVEK

136.

Dosztojevszkij M. Tivadar

Az ördögösök

Budapest
Légrády Testvérek

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ÖRDÖNGŐSÖK

REGÉNY

IRTA

DOSZTOJEVSZKIJ M. TIVADAR

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA

—
Nyomatott Légrády Testvéreknél.

~~1. d. 8. 21~~
~~557~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

12810/136
~~96077~~

M. N. MŰZÉUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növendéknapió.
1909 .6v. 230. sz.

I. FEJEZET.

Az okos kigyó.

I.

Petrovna Borbála csengetett és belevetette magát egy karosszékbe az ablak mellett.

— Üljön le ide, kedvesem — mutatott helyet Timofejevna Máriának a szoba közepén álló nagy kerekasztal mellett — Trofimovics István mi ez? nézze csak meg ezt a nőt: mi ez?

— Én . . . én — dadogott Trofimovics István.

De ekkor bejött az inas.

—Egy csésze kávé! rögtön! a kocsis ne fogjon ki.

— Mais chère et excellente amie, dans quelle inquiétude — kiáltott föl Trofimovics István elhaló hangon.

— Ah, franciául beszélnek, franciául! Mindjárt meglátszik az előkelőség! — tapsolt Timofejevna Mária nagy élvezettel készülve a francia beszélgetést hallgatni. Petrovna Borbála csaknem rémülten nézett rá.

Egyikünk sem szólt; vártuk a helyzet tisztázását. Satov nem nézett föl, Trofimovics István zavarban volt; mintha ő lett volna valaminek az oka; a halántéka verejtékezni kez-

dett. Ránéztem Lizára, aki a szögletben ült, csaknem Satov mellett; tekintete figyelmesen járt Petrovna Borbáláról a sánta nőre és vissza, ajkán nem kellemes, görbe mosoly vonaglott. Petrovna Borbála észrevette ezt a mosolyt. Ez alatt Timofejevna Mária nagyon jól mulatott: élvezettel és minden feszélyezettség nélkül nézegette a Petrovna Borbála szép vendéglátóját, a butort, a szőnyegeket, a fali képeket, a régi festésű padlást, a szögletbe állított nagy bronz feszületet, a porcellán lámpát, az albumokat, az asztalon levő apróságokat.

— Hát te is itt vagy, Satuska! — kiáltott föl — képzeld, már régen nézlek, de mindig azt gondoltam: nem ő! Hogy kerülhetne ő ide! — és vigan föl kacagott.

— Ismeri ön ezt a nőt? — fordult rögtön Satovhoz Petrovna Borbála.

— Ismerem — dűnnyögött Satov s föl akart állni, de csak ülve maradt.

— Mit tud róla? kérem, csak gyorsan!...

— Mit tudhatnék — mosolyodott el szükségtelenül — hiszen tetszik látni . . .

— Mit látok? No, csak rajta! beszéljen valamit!

— Abban a házban lakik, amelyben én . . . a fitestvérevel . . . az egy katonatiszt.

— Nos?

Satov megakadt.

— Nem érdemes róla beszélni — nyögött és határozottan végkép elhallgatott. Még el is pirult az elhatározásától.

— Persze, magától nincs is mit vární! — szólt méltatlankodva Petrovna Borbála, aki előtt most már világos volt, hogy mindenki tud valamit, de mindenki gyáváskodik; kikerülnek az ő kérdéseit, titkolni akarnak valamit ő előtte.

Bejött a lakáj és ezüst tálcán behozta a megrendelt kávét s a Petrovna Borbála inté-sére odavitte azt Timofejevna Máriának.

— Maga az imént nagyon átfázott, ked-vesem, igya ki csak hamar, ettől majd fölme-legszik.

— Merci — mondotta Timofejevna Má-ria s hirtelen majd megpukkadt a nevetéstől azért, hogy a lakájnak azt mondta, hogy „merci“. De meglátván a Petrovna Borbála fenyegető tekintetét, megfélemllett és letette a csészét az asztalra.

— Néni, csak nem haragszik tán? — hebegett valami könnyelmű játszisággal.

— Mi-cso-da? — dörrent föl Petrovna Borbála, a karosszékeben kiegyenesedve — micsoda nénje vagyok én magának? Mi jutott eszébe?

Timofejevna Mária nem várván ilyen haragot, szapora, konvulsziv remegéssel resz-ketni kezdett, mintha valami rohama lett volna és visszahanyatlott a széke hátára.

— Én . . . én azt hittem, hogy úgy kell — hebegett, kerekre nyílt szemmel nézve Petrovna Borbálára — Liza is így szolítja önt.

— Hát ez megint mi? micsoda Liza?

— Ez a kisasszony — mutatott az ujjá-
val Timofejevna Mária.

— Hát ő már csak Lizája magának?

— Hiszen ön is úgy szolította az imént — felelt kissé összeszedve magát Timofejevna Mária. — Álmomban épen ilyen szépséget láttam — tette hozzá váratlanul fölnevetve.

Petrovna Borbála elgondolkozott és né-mileg megnyugodott, sőt alig-alig még el is mosolyodott az utóbbi szavakra. Timofejevna Mária, meglátván a mosolygást, fölállt és sántitva, félénken odabicegett Petrovna Borbálához.

— Tessék visszavenni; elfeledtem visszaadni; ne tessék haragudni az udvariatlanságomért — mondotta, levéve válláról a fekete sált, amelyet az imént Petrovna Borbála kötött volt a nyakába.

— Csak kösse rögtön vissza és tartsa meg magának örökre. Menjen és üljön le, igya meg a kávéját, aztán ne féljen tőlem, kedvesem, legyen nyugodt. Én most már kezdem kegyedet érteni.

— Chère amie — engedte meg magának a fölszólalást Trofimovics István.

— Jaj, Trofimovics István, itt ön nélkül azt sem tudja az ember, hogy hányadán van, legalább maga hagyjon békét... Kérem, huzza meg csak azt a csengettyüt, amelyik ott függ ön mellett... a szobaleányokhoz szól...

Csend következett. A Petrovna Borbála tekintete gyanakodva és ingerülten szaladgált mindnyájunk arcán. Bejött Agáta, az ő kedvenc szobaleánya.

— Hozd be a kockás kendőmet, amelyet Genfben vettem. Mit csinál Pavlovna Dária?

— Nem érzi egészen jól magát.

— Menj és hídd le ide. Mondd meg, hogy nagyon kérem, még ha nem érzi is jól magát.

E pillanatban megint valami szokatlan lépések és beszélgetések hangja hallatszott a szomszéd szobából, épen úgy, mint az imént s a küszöbön egyszerre csak feltűnt a pihegő és „kétségbeesett“ Ivanovna Praszkovja. Nikolajevics Móric támogatta.

— Oh, uram, teremtőm, alig birtam ide mászni; Liza, te örült, mit csinálsz te az anyáddal! — sápitott aztán, a gyöngé, de igen ingerlékeny személyek szokása szerint beleöntve ebbe a sápitásba mindent, ami a szívéen

összegyült. Mátuskám, Petrovna Borbála, én a leányomért jöttem önhöz.

Petrovna Borbála fölneézett rá a szemöldöke alól, félig fölkelte a fogadására és alig bírva a boszuságát leplezni, így szólt:

— Isten hozott Ivanovna Praszkovja, kegyeskedjél leülni. Tudtam én azt, hogy te el fogsz jönni.

II.

Ivanovna Praszkovját nem lepte meg ez a fogadás. Petrovna Borbála még gyerekségök óta mindig zsarnokiasan bánt az ő intézetbeli barátnéjával s a barátság örve alatt csaknem lenézően. De a jelenlegi pillanatban a helyzet is különös volt. Az utóbbi napokban a két ház között teljes szakadás indult meg, amit röviden már érintettem is. A szakítás okai Petrovna Borbála előtt még egyelőre nem voltak világosak, tehát még sérelmesebbek voltak; a fődolog azonban az volt, hogy Ivanovna Praszkovja valami különös, nagyralátó illegést kezdett ő vele szemben. Ez persze boszantotta Petrovna Borbálát, ezen kívül azonban furcsa hírek is kezdtek hozzá érkezni, amelyek szintén rendkívül ingerelték őt, még pedig leginkább a homályosságuknál fogva. A Petrovna Borbála karaktere egyenes, nyílt és büszke volt, még pedig — ha szabad úgy kifejezni — egy kis hirtelenkedéssel vegyest. Legkevésbé tudta elviselni a titkolódzó, lapangó vádakát és előbbre tartotta a nyílt háboruskodást. Bármint legyen is, elég az ahoz, hogy a két dáma már öt nap óta nem találkozott. Az utolsó látogatást Petrovna Borbála tette, aki sértődötten és fölháborodva jött el „Drozdihától“.*) Nem tévedek, midőn azt ál-

* *Drozdova* helyett; az *ih*o suffixummal alantás rangú emberek nejeit illetik.

litom, hogy Ivanovna Praszkovja ezúttal azon meggyőződéssel jött be, hogy Petrovna Borbála most valamiért meg fog ő tőle ijedni; meg lehetett ezt látni az arcán. De Petrovna Borbálában is épen akkor a legjobban dühöngött a mérhetetlen büszkeség, mihelyest csak neszét is vette annak, hogy őt bármiért is megalázottnak merik tartani. Ivanovna Praszkovja pedig, mint mind olyan gyöngge teremtések, akik sokáig szóltanul türik a sértegetéseket, nagy mértékben birt azzal a vakmerő tulajdonsággal, hogy a legkisebb alkalmas pillanatban támadólag lépjen föl. Igaz, hogy most beteg is volt, mely állapotában mindig nagyobb volt az ingerültsége. Hozzáteszem még, hogy mink, akik akkor jelen voltunk, nem igen feszélyezhettük volna jelenlétünkkel a két gyermekkori barátnét, ha azok összevesztek volna, hiszen mink ő hozzájuk közel álló, csaknem alárendelt személyek voltunk. Nem minden rémület nélkül gondoltam én erre akkor. Trofimovics István, aki a Petrovna Borbála megérkezése óta le nem ült, meghallván az Ivanovna Praszkovja sápitását, kimerülten ereszkedett le egy székre és kétségbeesetten kereste tekintetével az enyémet. Satov nagyot fordult ültében és valamit dörmögött magában. Azt hiszem, föl akart kelni és elmenni. Liza alig-alig felemelkedett a helyéről, de rögtön visszaült, nem is véve kellően figyelembe az anyja sápitását, de nem a „karaktere makrancossága“ folytán, hanem azért, mert láthatóan egészen más, hatalmas benyomás hatása alatt állt. Ő most valahova a levegőbe nézett, még Nikolajevics Móricot sem részesítette a szokott figyelemben.

III.

— Add ide, ide! — mutatott Ivanovna Praszkovja egy székre az asztal mellett és néhezen beleereszkedett abba a Nikolajevics Móric segítségével. — Nem ülnék én le önnél, matuskám, ha nem fájna úgy a lábam — tette hozzá szakadozott szavakkal.

Petrovna Borbála fölemelte kissé a fejét, fájdalmas tekintettel szoritotta a jobb keze ujjait a jobb halántékához, ahol láthatóan fájdalmat érzett (tic douloureux.)

— Ugyan miért, Ivanovna Praszkovja, miért ne ülhetnél le én nálam? A te megboldogult férjed engem mindig őszinte barátsággal tisztelt meg, mi pedig ketten még az intézetben együtt játszottunk bábocskát.

Ivanovna Praszkovja hadonázott a kezével.

— Ezt előre tudtam. Mindig az intézettel szokta ön kezdeni, mikor nekem akar esni — ez az ön fortélyja. Ez pedig én szerintem csak beszéd. Ki nem állhatom az ön intézetét.

— Ugy látom: nagyon rossz kedved van; hogy érzed a lábadat? Nézd, itt hozzák a kávé, igyál és ne duzzogj.

— Matuskám, Petrovna Borbála, ön én velem egészen úgy bánik, mint valami gyerekekkel. Nem kell nekem a kávéja s vége!

És mérgesen intett a kávéhozó inasnak. (A kávéról különben mások is lemondtak, kivéve engem és Nikolajevics Móricot. Trofimovics István már nyult volna a csésze után, de aztán mégis csak ott hagyta. Timofejvna Mária nagyon szeretett volna még egy második csészével is meginni, ki is nyult már érte, de meggondolta magát és illedelmesen lemondott róla, amivel láthatóan meg volt elégedve.)

Petrovna Borbála görbén mosolyodott el.
— Tudod mit, kedves barátném, Ivanovna Praszkovja, te bizonyosan megint kifundáltál valamit magadban s azzal jöttél most ide. Egész életedet csupa ilyen morfondirozással töltötted. Most a nevelőintézetért haragudtál meg; pedig emlékszel-e, mikor egyszer megérkeztél s az egész osztálynak azt beszélted, hogy téged a huszár Sablikin megkért, hát madame Lefebure téged az egész osztály előtt leleplezett, hogy hazudtál! Pedig te nem hazudtál, csak a magad gyönyörűségére kitaláltad az egészet. No beszélj: mi bánt most? Mit találtál ki megint? Mi a bajod?

— Maga meg az intézetben beleszeretett a papba, aki a vallástant tanította; itt van, ha maga még most is olyanokat emleget, hahaha!

Erősen kacagott és utána erősen köhögött.

— Á-á! hát te még nem feledted el a papot — nézett rá Petrovna Borbála gyűlölettel. Arca elzöldült. Ivanovna Praszkovja pedig igen tekintélyesen szedte össze magát.

— Nekem most nincs ingerkedni való kedvem, mátuskám; hanem miért keverte be ön az én leányomat az egész város csufjára a maga botránnyába? ez az, amiért én ide jöttem.

— Az én botránnyomba? — egyenesedett ki fenyegetően Petrovna Borbála.

— Mama, nagyon kérem, hogy mérsékelje magát — szólalt meg Nikolajevna Lizaveta.

— Mit mondtál? — készült a mama ujra egyet sápitani, de aztán hirtelen visszaült, meglátva a leánya szikrázó tekintetét.

— Hogy tud ön botránnyt emlegetni, mama? — fakadt ki Liza — én magam kértem a

nénit, hogy hozzon el magával, a Mihajlovna Julia engedelmével, mert meg akartam tudni ennek a szerencsétlennek a történetét, hogy ha lehet: segítsek rajta.

— „Ennek a szerencsétlennek a történetét!” — ismételte gúnyos nevetéssel Ivanovna Praszkovja, — de hát illik-e neked ilyen „historiába” keveredned? Oh, mátuska, elég már nekünk az ön despotizmusából! — fordult dühösen Petrovna Borbálához. — Nem tudom, igaz-e, nem-e, de azt beszélik, hogy az egész várost sorra vették s önre is rákerült a sor, amint látszik.

Petrovna Borbála oly egyenesen ült, mint az ivről lepattani készülő nyíl. Vagy tíz másodpercig szigoruan és mozdulatlanul nézett Ivanovna Praszkovjára.

— No, köszönd az istenednek, Praszkovja, hogy a jelenlevők mind hozzánk tartozók — szólalt meg aztán baljóslatu nyugalommal, — mert sok fölöslegest mondtál te most.

— Oh, anyám, én a világ vélekedésével nem törődöm annyira, mint némelyek; a világ itéletétől ön szokott remegni. Hogy pedig itt mind hozzánk tartozók vannak, az önnek a szerencséje s önnek jobb, hogy mások nem hallanak bennünket.

— Megokosodtál talán az elmúlt héten, vagy mi?

— Nem lettem én okosabb az elmúlt héten, csak az igazság világosodott ki az elmúlt héten.

— Micsoda igazság világosodott ki az elmúlt héten? Vigyázz, Ivanovna Praszkovja, meg ne haragits és szépen kérlek, mondd el rögtön, hogy micsoda igazság világosodott ki és mit értesz te ez alatt?

— Itt ül az egész igazság! — mutatott Ivanovna Praszkovja Timofejevna Máriára

oly kétségbeesett elhatározással, amely már nem törődik a következményekkel, csak arra törekszik, hogy meglepetést szerezzen. Timofejevna Mária, aki az egész idő alatt vidám kíváncsisággal nézett Ivanovna Praszkovjára, a haragos vendégnek felé mutató ujját látva örvendezve nevetett föl és vidáman mozgott a székén.

— Uram, Jézus Krisztusom, hát megbolondultak ezek mind, vagy mi! — kiáltott föl Petrovna Borbála és sápadtan hanyatlott vissza ültében.

Annaira elhalványult, hogy valamennyien felugráltunk. Elsőnek Trofimovics István rohant hozzá, én is feléje közeledtem, még Liza is fölkelt, bár ott maradt a székénél, de legjobban megijedt Ivanovna Praszkovja: fölkiáltott s amennyire birt, fölállt a helyéről és csaknem ordítva sirt:

— Mátuskám, Petrovna Borbála, bossássa meg az én gonosz esztelenségemet! Adjon neki legalább vizet valaki!

— Ne rücskölj, Ivanovna Praszkovja, kérlek, maguk pedig, uraim, menjenek tőlem, nem kell nekem víz! — mondta Petrovna Borbála szilárdan, bár nem hängosan, az ő halvány ajkaival.

— Mátuskám! — folytatta Ivanovna Praszkovja kissé magához térve — kedves barátném, Petrovna Borbála, én ugyan vétektem az én vigyázatlan szavaimmal, de már végkép fölingereltek azok a névtelen levelek, amelyekkel valami hászontalan emberek egyre elárasztanak; miért nem irkáltak önnek, mikor önről irogatnak? de nekem lányom van, mátuskám!

Petrovna Borbála szótlánul nézett tágra nyitott szemeivel és ámulva hallgatott. E pillanátban nesztelénül kinyílt a szögletbeli ol-

dalajtó és megjelent Pavlovna Dária. Megállt és körülnézett. A mi zavarunk meglepte őt. Ugy látszott, hogy Timofejevna Máriát sem vette mindjárt észre, akinek ittlétéről nem is tudott. Legelőbb Trofimovics István látta meg őt, elpirult és valamiért hangosan mondta: „Pavlovna Dária!“ s erre mindenki a jövővényre nézett.

— Hogyan? hát ez az önök Pavlovna Dáriája! — kiáltott föl Timofejevna Mária — no, Satuska, nem hasonlít hozzád a te hugoskád! Ugyan, hogy híhat az enyém ilyen gyönyörűséget jobbágyi rabszolgának!

Pavlovna Dária ez alatt közelebb ment Petrovna Borbálához, de a Timofejevna Mária fölkiáltásától meglepetve hirtelen megfordult és úgy is maradt a székénél, hosszan, lenyűgöző tekintettel nézve a félkegyelműre.

— Ül le, Dásá — szólt Petrovna Borbála félelmet gerjesztő nyugodtsággal — közelebb, így; ülve is láthatod azt a nőt. Ismered?

— Soha sem láttam — felelt csendesen Dásá s rövid szünet után hozzátette: bizonyára ama bizonyos Lebjadkin úrnak a beteg testvére.

— Én is most látom kegyedet először, lelkecském, ámbár már régen szerettem volna kegyeddal megismerkedni, mert minden mozdulatában neveltséget látok — szólt örvendezve Timofejevna Mária. — S hogy az én lakajom szitkozódik, hát ugyan lehetséges-e az, hogy kegyed az ő pénzét eltulajdonította volna, kegyed, aki oly művelt és kedves! Mert kegyed kedves, kedves, nagyon kedves, azt mondhatom! — tette hozzá elragadtatással, a kezével hadonázva.

— Értesz te ebből valamit? — kérdezte Petrovna Borbála büszke méltósággal.

— Mindent értek . . .

— Hallottad, mit beszélt valami pénzről?

— Bizonyára arról a pénzről van szó, amelyet én még Svájcban vettem át a Vszevolodovics Miklós kérésére, hogy átadjam azt Lebjadkin úrnak, az ő bátyjának.

Csend következett.

— Maga Vszevolodovics Miklós bizott meg a pénz átadásával?

— Nagyon szerette volna megküldeni azt a pénzt, összesen háromszáz rubelt, Lebjadkin úrnak. De mert nem tudta a címét, csak azt, hogy Lebjadkin úr el fog jönni a mi városunkba, hát rám bízta az átadást arra az esetre, ha Lebjadkin úr csakugyan ide érkezik.

— S micsoda pénzek . . . veszték el hát? Mit beszél erről most ez a nő?

— Azt én már nem tudom; én is hallottam, hogy Lebjadkin úr azt hireszteli, mint ha én nem adtam volna át neki az egész küldött összeget; de én ezt nem értem. Háromszáz rubelt kaptam és háromszáz rubelt adtam át.

Pavlovna Dária már csaknem egészen megnyugodott. Megjegyzem, hogy különben is nehéz volt ezt a leánykát bármivel is hosszabb időre a sodrából kiütni, akármit gondolt is aztán magában. Most is mindenre nyugodtan beszélt, minden kérdésre azonnal világosan felelt, bár eleinte meg volt lepetve, de nem érzett olyan zavart, amely a legkisebb mértékben is tanuskodhatott volna bárminemű vétkességéről. Amíg beszélt, Petrovna Borbála egy pillanatra sem vette le róla a szemét. Petrovna Borbála egy kis ideig elgondolkozott, aztán így szólt:

— Ha Vszevolodovics Miklós nem fordult én hozzám a kérésével — mondotta szíldardan s láthatóan a jelenlevőkhöz intézve

szavait, bár csak Dására nézett, — hanem téged bizott meg, hát bizonyosan megvolt erre a maga oka. Nem érzem magamat följosgositva, hogy ez okokról kérdezősködjem, mihelyt azokat előlem titkolják. De már az az egy, hogy neked abban részed volt, eléggé megnyugtatt engem: vedd ezt tudomásul, Dárja. De nézd csak, kedves barátom, te, aki a világot nem ismered, a legtisztább szívvel is elkövethetél valami vigyázatlanságot. És el is követtél, mikor arra vállalkoztál, hogy érintkezésbe lépj valami gazemberrel. A hírek, melyeket az a hitvány terjeszt, megerősítik azt, hogy hibát követtél el. Én majd utána járok, hogy miféle ember ökelme s minthogy a te védelmeződ én vagyok, hát majd meg is tudlak oltalmazni. Most pedig vessünk ennek véget!

— Legjobb lesz akkor, ha ő majd ide jön, kiküldeni őt a cselédszobába — szölt közbe váratlanul Timofejevna Mária, föl-emelkedve a helyéről. — Hadd játszszi ott a cselédekkel durákat, mink pedig idebent fogunk ülni és kávézni. Egy csésze kávé még talán ki lehet neki küldeni, de én őt mélyen megvetem.

És jelentősen rántott egyet a fején.

— Ennek véget kell vetni — ismételte Petrovna Borbála, miután Timofejevna Máriát kihallgatta; — kérem, Trofimovics István, csengessen.

Trofimovics István csengetett, aztán hirtelen és izgatottan előre lépett.

— Ha . . . ha én — hebegett elvörösödvé, akadozva — ha én hallottam is azt a leggyalázatosabb beszédet, illetőleg mendemondát, hát . . . csak a legteljesebb fölháborodással . . . *enfin c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçat évadé . . .*

Nem fejezte be. Petrovna Borbála szemét összehuzva nézte őt végig. Bejött a választékos Jegorovics Elek lakáj.

— Kocsit! — parancsolta Petrovna Borbála — te meg, Jegorücs Elek, készülj: hazakiséred Lebjadkin kisasszonyt, ő majd megmondja, hogy hova.

— Lebjadkin úr már maga régen vár lent és nagyon kért, hogy jelentsem be.

— Az képtelenség, Petrovna Borbála — szólalt meg az egész idő alatt hallgatott Nikolajevics Móric — ha megengedik, hát az nem olyan ember, akit társaságba bebocsátani lehetne, az . . . egy . . . lehetetlen ember, Petrovna Borbála.

— Várj vele — fordult Petrovna Borbála Jegorücshez, aki azonnal eltűnt.

— C'est un homme malhonnete et je crois même, que c'est un forçat evadé, ou quelque chose dans ce genre — motyogott megint Trofimovics István, megint elvörösödve és nem fejezve be a mondani valóját.

— Liza, mink is megyünk — szólt finyánsan Ivanovna Praszkovja a helyéről fölkelve. — Ugy látszik, már megbánta, hogy az imént ijedtében esztelennek mondta magát. Mikor Pavlovna Dária beszélt, akkor ő már kevésbé mosolygással hallgatta azt. De leginkább meglepett engem a Nikolajevna Lizaveta arckifejezése attól kezdve, hogy Pavlovna Dária belépett: tekintetében gyűlölet és megvetés szikrázott, amit nem is igen igyekezett leplezni.

— Kérlek, Ivanovna Praszkovja, légy még egy kis türelemmel — szólt Petrovna Borbála még mindig azzal a mérhetetlen nyugalommal — légy kegyes és ülj le, mert én mindent el akarok mondani, neked meg fáj a lábad. Ugy; köszönöm. Az imént elhagyott a

türelmem s neked néhány erős szót mondtam. Légy jó és bocsáss meg; helytelenül cselekedtem és azt megbántam, mert én mindenben szeretem az igazságot. Igaz, hogy te is kikelteél magadból és valami névtelen leveleket emlegettél. Minden névtelen levél megvetésre méltó, csak azért is, hogy nincs aláírva. Ha te ezt másképen fogod föl, hát azt én tetőled nem irigylem. Én semmi esetre sem hoztam volna föl ilyesmit a te helyedben és nem piszkoltam volna be vele másokat. Te pedig ezt megpróbáltad. De ha te már elkezdted, hát elmondom neked, hogy ezelőtt vagy hat nappal én is kaptam egy ostoba anonym levelet. Abban valami semmirekellő azt tudatja velem, hogy Vszevolodovics Miklós megtévelyült s hogy tartózkodnom kell valami sánta nőtől, aki „rendkívüli szerepet fog játszani az életemben“, amint a kifejezésre határozottan emlékszem. Gondolkozván a dolgon és tudván, hogy Vszevolodovics Miklósnek sok az ellensége, rögtön elküldtem egy itteni emberért, aki az ő ellenségei közt a legalattomosabb, leggonoszabb és legaljasabb s a vele folytatott beszélgetésből azonnal meggyőződtem róla, hogy honnan került ki a megvetésre méltó névtelen levél. Ha téged is ilyen aljas névtelen levelekkel háborgattak *én miattam*, vagy amint te kifejezted: árasztottak el, akkor, szegény jó Ivanovna Praskovjám, én sajnálom a legjobban, hogy akaratomon kívül ilyen kellemetlenséget okoztam neked. Ez az egész, amit mondani akartam. Részvételt látom, hogy nagyon elfáradtál és most magadon kívül vagy. Ezen kívül okvetetlenül elhatároztam, hogy most rögtön bebocsátatom azt a gyanus embert, akiről csak az imént azt mondta Nikolajevics Móric, hogy azt bebocsátani nem lehet. Magának Lizának itt nem lesz semmi

dolga. Jer hozzám, édes Lizám, hadd csókoljalak meg még egyszer.

Liza áthaladt a szobán és szótlánul állt meg Petrovna Borbála előtt. Ez megcsókolta őt, megfogta a kezét, kissé eltartotta magától, melegen nézett rá, aztán keresztet vetett rá és újra megcsókolta.

— No, Liza, isten áldjon meg — szólt aztán, majdnem könnyekre fakadva — légy biztos afelől, hogy nem szünöm meg téged szeretni, bármit rendeljen is mostantól kezdve a sorsod . . . Isten veled . . . Én mindig áldani fogom az Ő jobbját . . .

Akart volna még valamit mondani, de erőt vett magán és hallgatott. Liza visszaindult a helyére, szótlánul és mintha tűnődve, hanem aztán hirtelen megállt az anyja előtt.

— Mamám, én még nem megyek, még itt maradok a néninél — szólt halkán, de e halk szavakban vasakarat nyilvánult meg.

— Istenem, mit akarsz! — riadt föl Ivanovna Praszkovja, tehetetlenül csapva össze a kezét. De Liza nem felelt, sőt mintha nem is hallotta volna az anyját; beleült a szögletbe a volt helyére és ismét valahova a levegőbe kezdett bámulni.

A Petrovna Borbála tekintetében valami büszke diadal gyult ki.

— Nikolajevics Móric, egy különös kéresem volna önhöz: legyen szives lefáradni s megnézni azt az embert és ha csak egy kis lehetőség is van rá, hogy ide bebocsássuk, hozza őt föl.

Nikolajevics Móric meghajtotta magát és kiment. Egy perc multán magával hozta Lebjadkint.

IV.

Szóltam már ennek az úrnak a külsejéről: magas, göndör haju, természetes legény volt, lehetett vagy negyven éves, puffadt arccal, amely fejének minden mozdulatára meg-rándult; szemei aprók, vérbefutottak, néha igen ravaszak; bajuszt és pofaszakállt viselt, husos ádámcutkájával meglehetősen kellemetlen benyomást tett. Legmeglepőbb volt az, hogy ezuttal frakkban és tiszta fehérneműben jelent meg. „Vannak emberek, akiknek a tiszta fehérnemű nem is illik“ — mondotta egyszer Liputin Trofimovics Istvánnak, mikor ez tréfásan megpirongatta őt a hanyag öltözékéért. A kapitánynak fekete keztyűje volt, amelynek egyik felét fölhuzatlanul tartotta az egyik kezében, a balkezén levő pedig, amelyet szűk volta miatt nem birt begombolni, csak félig takarta be husos kövér kezét; ebben a kezében új, fényes, kerek kalapot tartott, amely láthatóan most volt először használatban. Kisült e szerint, hogy a tegnapi szerelem frakkja, amelyről Satovnak kiabált, csakugyan létezett. Mindezt, t. i. a frakkot és fehérneműt, valami titkos célokra a Liputin tanácsára szerezte be, mint azt én később megtudtam. Kétségen kívül volt, hogy ezuttal valakinek a biztatására és segítségével jött ide (még pedig bérkocsin). Magától nem jött volna erre rá, nem tudott volna felöltözni sem, sem rászánni magát vagy háromnegyed órai idővesztegetésre, még ha fölteszszük is, hogy a székesegyház előcsarnokában lefolyt jelenetről azonnal értesült. Nem volt részeg, csak olyan állapotban, aninőben szoktak lenni a több napi dőzsölés után hirtelen fölébredők. Úgy látszott, mintha csak meg kellett volna

öt rázni a vállánál fogva s megint megrészedett volna.

Gyorsan akart betáncolni a vendéglátóba, de már az ajtónál megbotlott a szőnyegben. Timofejevna Mária nem tudott hova lenni nevéttében. A kapitány vadállati szemeket vetett rá, aztán néhány szapora lépést tett Petrovna Borbála felé.

— Eljöttem, asszonyom — harsogott mintha trombitált volna.

— Üljön le, tisztelt uram — egyenesedett ki Petrovna Borbála — foglaljon helyet azon a széken. Meghallom én önt onnan is és így jobban láthatom önt.

A kapitány megállt, tompán nézett maga elé, hanem aztán visszafordult és leült az ajtónál mutatott székre. Arcán látni lehetett, hogy nem igen bizik magában, egyuttal azonban szemtelenség és folytonos ingerültség volt rajta észrevehető. Hogy megrökönyült, azt látni lehetett, de nem a hiúságában volt megsértve, hanem azt lehetett olvasni a tekintetéből, hogy szükség esetén a rökönye ellenére is elhatározhatja magát valami vakmerőségre. Az is látható volt, hogy esetlen testének minden mozdulatától félt. Köztudomásu, hogy ilyen urak, ha véletlenül társaságba kerülnek, legjobban a kezökkel vannak megakadva, minden percben zavarban lévén az iránt, hogy azt hova tegyék. A kapitány, kezében a keztyűjével és kalapjával megsibbadt a helyén és le nem vette tompa tekintetét a Petrovna Borbála szigorú arcáról. Talán szeretett volna figyelmesebben körülnézni, de erre még egyelőre nem tudta magát elhatározni. Timofejevna Mária megint igen mulatságosnak ítélhette a kapitány figuráját és megint elnevette magát, de a kapitány meg sem mozdult. Petrovna Borbála kiméletlenül sokáig, egy

teljes percig, hagyta őt ebben a helyzetben és irgalmatlanul nézegette.

— Legelőbb is mondja meg maga, hogy hívják? — szólt végre kimérten és jelentősen.

— Lebjadkin kapitány, — harsogott az — és azért jöttem, asszonyom — kezdte volna megint.

— Várjon! — állította meg őt Petrovna Borbála — ez a szánalmas teremtés, aki anyyira megérdekelt engem, tényleg az ön huga?

— Az én hugom, asszonyom, aki megmegszökött a fölvyigázat alól, mert ő olyan állapotban van . . .

Itt hirtelen megakadt és elvörösödött.

— Ne vegye rossz néven, asszonyom — öltözt-hatolt roppant zavarban — az édes testvére nem szólhatja meg . . . ilyen állapotban, t. i. nem is ilyen állapotban . . . abban az értelemben, hogy a reputációja kapott foltot . . . az utóbbi időben . . .

Megint megakadt.

— Tisztelt uram! — kapta föl a fejét Petrovna Borbála.

— Ilyen állapotban! — fejezte be a kapitány hirtelen, ujjával a homloka közepére bökve.

Csend következett.

— S régen szenved ő már abban? — kérdezte kissé vontatottan Petrovna Borbála.

— Asszonyom, én azért jöttem, hogy megköszönjem az előcsarnokban tanusított nagylelkűségét, amely oly oroszos, oly testvéries . . .

— Testvéries?

— Vagyis nem testvéries, csak abban az értelemben, hogy én az én hugomnak testvére vagyok, asszonyom és higgye el — folytatta újra elvörösödve — hogy én nem vagyok olyan műveletlen, aminőnek az ön vendéglá-

tójában való első megjelenésem alkalmával látszottam. Én az én hugommal együtt semmik sem vagyunk az itt észrevehető fényhez képest. Azonkívül rágalmazói is vannak. De a jó hírnévre Lebjadkin mindig büszke, asszonyom és . . . és én köszönetemet jöttem kifejezni. Ime, itt van a pénz, asszonyom.

Ezzel kikapott a zsebéből egy pénztárcát, kivett abból egy csomó bankjegyet és reszkető kézzel, lázas türelmetlenséggel lapozgatta azt. Látni lehetett, hogy nagyon tisztázni akar valamit; de valószínűleg maga is észrevevén, hogy a pénzzel való babrálásával még ostobábbnak látszik, végkép kijött a sodrából: a pénzt semmiképp sem bírta rendezni, ujjai nem engedelmeskedtek s a szégyen betetőzéseül kiesett a tárcájából egy zöld bankkötvény és cik-cakosan towarepült a szőnyeg fölött.

— Husz rubel, asszonyom — ugrott föl hirtelen, kezében a pénz-csomóval és a szenvedéstől izzadó arccal. Meglátván a földön a kiesett értékjegyet, le akart hajolni, de valamiért elszégyenelvén magát, csak a kezével hadarintott egyett.

— Jó lesz az ön cselédeinek, asszonyom, a lakájnak, aki majd megleli; hadd emlegesse meg Lebjadkint.

— Ezt én semmi szín alatt meg nem engedem — szólt gyorsan és némi ijedtséggel Petrovna Borbála.

— Akkor hát . . .

A kapitány lehajlott, fölvette az értékpapírt, elvörösödött, aztán hirtelen Petrovna Borbálához menve, odanyujtotta annak az összeszámolt pénzt.

— Mi ez? — ijedt meg most már egészen Petrovna Borbála, megfeszengve ültében.

Nikolajevics Móric, én és Trofimovics István előre léptünk.

— Tessék megnyugodni, nem vagyok én örült, bizony isten nem vagyok! — bizonykodott a kapitány mindenfelé.

— De bizony megörült ön, uram.

— Asszonyom, ez nem az, amire ön gondol. Persze, én egy semmis láncszem vagyok . . . Oh, asszonyom, gazdagok az ön palotái, de szegény ám a Névtelen Máriáé, az én hugomé, született Lebjadkináé, de akit nevezünk még egyelőre csak Névtelen Máriának, asszonyom, csak *egyelőre*, mert örökké az isten sem engedi azt. Asszonyom, ön tiz rubelt adott neki s ő azt elfogadta, de csak azért, mert *ön* adta azt neki. Értse meg ezt, asszonyom! Senkitől semmit ez a Névtelen Mária el nem fogad, máskülönben megfordulna sirjában az ő törzskari tiszt nagybátyja, aki a Kaukázusban a Jermolov tábornok szemelátára halt meg, de öntől, asszonyom, öntől mindent elfogad. De így is, ha egyik kezével elfogad valamit, a másikkal már husz rubelt nyújt vissza áldozatul valamely fővárosi jótékony egylet számára, amelynek ön, asszonyom, tagja . . . hiszen maga hirdette a „Moszkovszkija Vjedomoszti“-ban, hogy itt, a mi városunkban, önnél van letéve a jótékonyági egylet könyve, amelyben bárki aláírhatja magát . . .

A kapitány itt hirtelen félbeszakította magát; nehezen lihegett, mintha valami nagy dolgot végzett volna. A jótékony egyletre vonatkozó szavai bizonyára jó előre el voltak készítve, talán épen a Liputin fogalmazásában. Még jobban verejtékezett; a szó szoros értelmében verejték-cseppek gyűltek a halántékaira. Petrovna Borbála átható nézéssel vizsgálta őt.

— Az a könyv — szólalt meg aztán — mindig lent van a házam kapusánál; ön ott is beirhatja az adományát, ha akarja. Most pedig kérem, hogy tegye el a pénzét és ne hadonázzon vele a levegőben. Ugy. Arra is kérem, hogy foglalja el előbbi helyét. Ugy. Nagyon sajnálom, tisztelt uram, hogy a hugát illetőleg tévedtem és segíteni akartam a szegénységén, holott ő olyan gazdag. Csak azt nem értem: miért akarna ő csak én tölem valamit elfogadni, mástól azonban semmi szín alatt? Ön ezt olyan nyomatékosan mondta, hogy erre nézve teljes fölvilágosítást kérek öntől.

— Asszonyom, ez olyan titok, amelyet talán csak a sírba lehet eltemetni, — válaszolt a kapitány.

— Miért? — kérdezte Petrovna Borbála, de már mintha nem oly szilárd hangon.

— Asszonyom, asszonyom . . .

A kapitány sötéten hallgatott és a földre nézett, miközben jobb kezét a szívére tette. Petrovna Borbála várt, le nem véve róla a szemét.

— Asszonyom — harsogott újra a kapitány — engedje meg, hogy egy kérdést tegyek, csak egyet, de lelkemből jövő, egyenes, nyílt, oroszos kérdést.

— Tessék!

— Szenvedett-e ön életében, asszonyom?

— Ezzel ön azt akarja mondani, hogy ön valakitől szenvedett, vagy szenved?

— Asszonyom, asszonyom! — ugrott föl a kapitány, talán maga sem vevén ezt észre és öklével mellbe vágta magát — itt, ebben a szívben annyi gyült össze, de annyi, hogy maga az isten is el fog csodálkozni, mikor ítélet napján meglátja.

— Hm! nagy mondás!

— Asszonyom, meglehet, hogy én ingerült hangon beszélek . . .

— Ne törődjék vele, majd tudom én, hogy mikor hallgattassam el önt.

— Tehetek-e még egy kérdést, asszonyom?

— Csak bátran.

— Meghalhat-e valaki egyedül a nemeslelküisége miatt?

— Nem tudom; ilyen kérdéssel még nem foglalkoztam.

— Nem tudja! nem foglalkozott ilyen kérdéssel! — kiáltott fel a kapitány patetikus gunynyal — nos, ha úgy áll a dolog, akkor

Hallgass el te reménytelen szív!

és böszén mellbe vágta magát.

A kapitány már megint járni kezdett a teremben. Az ilyen emberek jellemző vonása, hogy vágyaikat nem tudják magukban visszatartani; fékezhetetlen igyekezetök mindjárt leleplezi őket azok minden esetlenségével. Társaságba jutva az ilyen ember rendesen szerényen kezd, de mihelyt egy parányi elnézést tapasztal, rögtön vakmerő lesz. A kapitány már heveskedett, járt-kelt, hadonázott a kezével, nem hallgatott a kérdésekre, magáról beszélt olyan gyorsan, hogy a nyelve nem bírta szolgálni s mielőtt egy gondolatot beféjezett volna, átugrott egy másikra. Az is igaz, hogy aligha volt egészen józan; aztán ott ült Nikolajevna Lizaveta is, akire egyszer sem nézett ugyan, akinek a jelenléte — amint látszott — szörnyen zavarta őt. Egyébiránt ez csak föltevés. Kellett valami ókának lenni, hogy Petrovna Borbála, leküzdve undorát, elhatározta, hogy ilyen embert meghallgasson. Ivanovna Praszkovja egyszerüen reszketett a félelemtől, bár az is igaz, hogy nem igen tud-

ta, miről van szó. Reszketett Trofimovics István is, ő azonban ellenkezőleg azért, mert mindig hajlandó volt tulságosan sokat is érteni. Nikolajevics Móric megfigyelő állást foglalt. Liza halvány volt és folytonosan tágranyilt szemekkel nézte a megvadult kapitányt. Satov még mindig a régi helyzetében ült. De a legkülönösebb volt, hogy Timofejevna Mária nemcsak megszűnt nevetni, hanem nagyon elszomorodott. Jobb kezével az asztalra támaszkodott és hosszas, szomorú tekintettel kísérté deklamáló bátyját. Csak az egy Pavlovna Dáriát láttam nyugodtnak.

— Mindez csupa ostoba allegória — haragudott meg végre Petrovna Borbála — ön nem felelt az én kérdésemre. Várom az ön feleletét arra a kérdésemre, hogy „miért?”

— Nem feleltem a „miért” kérdésre? Feleletemet várja a „miért”-re? — ismételte a kapitány pislogva — a kis „miért” szó az egész világon el van öntve már a teremtés napjától kezdve és az egész természet minden pillanatban kiabálja az ő Teremtőjének, hogy „miért?” és ime: már hétezer év óta nem kap rá feleletet. Hát csak az egy Lebjadkin kapitány feleljen? igazságos-e ez a követelés, asszonyom?

— Ez megint csak ostobaság — haragudott egyre jobban Petrovna Borbála — ez is csak allegória; különben is ön igen virágosan sziveskedik beszélni, tisztelt uram, amit én szemtelenségnek tartok.

— Asszonyom — folytatta a kapitány oda sem hallgatva — meglehet, hogy én azt szeretném, ha engem Ernőnek hívnának és mégis kénytelen vagyok a durva Ignác nevet viselni, mit tetszik gondolni: miért? Szeretném, ha de Montbare hercegnek hívnának, holtott én csak Lebjadkin vagyok, nevemet a le-

bed*) szótól véve, hát ez miért van így? Én asszonyom, poéta vagyok, lelkem szerint poéta és ezreket kaphatnék a kiadóktól és mégis egy szurdékban kell laknom, hát ez miért van, miért? Asszonyom! Én szerintem Oroszország a természet játéka, egyéb semmi!

— Csakugyan nem tud ön határozott választ adni?

— Elolvashatom önnek a „Svábbogár“ című darabomat, asszonyom.

— Mi-i-i-it?

— Asszonyom, én még nem vagyok örült! Meg fogok örülni, bizonyosan meg fogok, de most még nem vagyok örült. Asszonyom, egy barátom — a lehető legnemesebb ember! — irt egy „Svábbogár“ című aésopusi mesét, szabad-e azt fölolvasnom?

— Krülovnak valami meséjét akarja ön felolvasni?

— Nem; nem a Krülovét, hanem a magamét, a saját szerzeményemet. Higyje el, asszonyom, hogy nem vagyok én olyan műveletlen és parlagi ember, hogy ne tudnék Oroszország nagy meseköltőjéről, Krülovról, akinek a közoktatásügyi kormány a Nyári Kertben, ahol a gyerekek szoktak játszani, szobrot állított. De ön azt kérdezi: „miért?“ A felelet erre a kérdésre láng-betűkkel van megírva e mesében.

— No halljuk azt a mesét!

Volt egyszer egy svábbogár,
Svábbogár volt mindég,
S bemászott egy pohárba,
Ahol legyek voltak.

— Uram isten, mi ez? — kiáltott föl Petrovna Borbála.

*) Lebed : hattyu.

— Tudniillik nyárban — sietett a kapitány a magyarázattal a kezével hadonázva, a szerzőknél szokásos türelmetlenséggel, mikor azokat zavarják az olvasásban — mikor nyárban a legyek bemennek a pohárba, akkor ott lakomáznak, ezt minden bolond megérti, ne tessék közbeszólni, ne tessék; majd meglátják, mindjárt meglátják . . . (és egyre hargatott a kezével.)

Elvette a helyet a
Sváb; a legyek zúgtak:
Úgy is szűk a poharunk!
Sirtak Jupiterhez.
De mig így kiabáltak,
Nikifor ott termett
Derék öreg ember ez . . .

— Itt még nincs befejezve, de az nem baj, elmondom szóval — darált a kapitány — Nikifor fölveszi a poharat és nem hallgatva a jajgatásra, kiönti az egész komédiát, a svábbogarat is a legyeket is, amit már régen meg kellett volna tenni . . . De tessék jól megfigyelni, asszonyom, hogy a svábbogár nem panaszkodik. Hát itt a felelet az ön kérdésére: „miért?“ — kiáltott föl diadallal; „a svábbogár nem panaszkodik!“ Ami pedig Nikifort illeti, hát az a természetet képviseli, — tette hozzá szapora szóval és elégtelenen kezdett járni a teremben.

Petrovna Borbála rettenetesen megharagudott.

— Hát az micsoda pénz, ha szabad kérdezni, amelyet állítólag Vszevolodovics Miklós adott s amelyet önnek állítólag nem adtak át s hogy mert ön egy személyt, aki az én házamhoz tartozik, ezért meggyanusítani?

— Mendemonda! — harsogott Lebjadkin, a jobb kezét fölemelve.

— Nem, az nem mendemonda!

— Asszonyom, vannak körülmények, amelyek közt inkább elviseli az ember a családi szégyent, mint sem kimondja az igazat. Lebjadkin el nem szólja magát, asszonyom. Szinte elvakult, meg volt ihletve; érezte a saját jelentőségét; vagy legalább képzelt magáról valamit. Már szeretett volna sértegetni, valami duhajságot elkövetni, megmutatni, hogy ki ő!

— Kérem, Trofimovics István, csengessen — szólta Petrovna Borbála.

— Lebjadkin ravasz ember, asszonyom — hunyorgott a kapitány csufondáros mosolygással — ravasz, de ismeri a határokat, van rakoncája is a szenvedelmeinek. Ez a rakonca pedig a régi táborig huszár-kulacs, amelyet Dávidov Dénes*) énekelt meg. Mikor ő e rakoncák közt van, asszonyom, akkor megcsinál vele, hogy versekbe szedett gyönyörű levelet ír és küld, de amelyet később szeretne élete könyvei árán is visszavenni, mert azzal a szépérzékét sértette meg. De hát ha a madár egyszer kirepült, azt már nem lehet a farkánál fogva megfogni. Hát ugyanezen rakoncák közt szólhatta el magát Lebjadkin kapitány egy tiszteletreméltó szünet illetőleg, de csak lelki sérelmeinek nemes fölháborodásában, amit aztán fölhasználtak a szószátyárok. De Lebjadkin ravasz ám, asszonyom. És hiában les rá a baljóslatu farkas, minden pillanatban várva az ő végét: Lebjadkin el nem szólja magát s a kulacs fenekén várt elszólás helyett mindig a Lebjadkin óvatos ravaszága marad. De elég, oh, elég! Asszonyom, az ön pompás palotája az emberek legnemeseb-

*) Neves orosz költő.

bikée lehetne, de a svábbogár nem panaszkodik és ismerje meg a nagy lelket!

E pillanatban a kapuban csengetés hallatszott s csaknem ugyanakkor megjelent a Trofimovics István csengetésére kissé későn jelentkező Jegorücs Elek. Az illedelmes öreg szolga rendkívül izgatott volt.

— Vszevolodovics Miklósnak méltóztatott e pillanatban megérkezni s egyenesen idetart — mondotta feleletül a Petrovna Borbála kérdő tekintetére.

E pillanatban különösen emlékszem rá: előbb elsápadt, de szemei hirtelen szikrát vetettek. Rendkívüli elhatározottsággal egyenesedett föl a helyén. Mindenki meg volt lepette. Vszevolodovics Miklósnak teljesen váratlan megjelenése, amit legfőlebb egy hónap múltán vártak, különös volt nemcsak a váratlansága miatt, hanem azért is, mert olyan végzetesen összeesett a jelenlegi pillanattal. Még a kapitány is úgy állt meg a szoba közepén, mint valami bálvány, eltátotta a száját és szörnyü ostobán nézett az ajtóra.

S im, a szomszéd, nagy és hosszú teremből gyorsan közeledő, aprózott és szaporázott léptek zaja hallatszott, mintha valaki gurult volna; s akkor hirtelen bejött a szobába — egyáltalán nem Vszevolodovics Miklós, hanem egy mindenki előtt teljesen ismeretlen fiatal ember.

V.

Legyen szabad itt egy kissé megállapodni, hogy néhány vonással futólag megrajzoljam ezt a váratlanul megjelent személyt.

Vagy huszonhét éves fiatal ember lehetett, a középtermetünél valamivel magasabb, ritkás, szőke, elég hosszú hajjal, bozontos, alig megkülönböztethető bajuszszal és szakállal.

Tisztán, sőt divatosan volt öltözve, de nem cifrán; első tekintetre mintha előre hajlott nyaku és lassan mozduló lett volna, de épen nem volt sem előre hajlott nyaku, sem lassu. Eleinte mintha valami küldöncnek látszott volna, de később mindnyájan ilyen társaságba valónak, beszédét pedig a tárgyhoz tartozónak ítéltük.

Senki sem mondta volna rá, hogy csunya, de azért az arca senkinek sem tetszett. A feje a tarkója felé hosszult és mintha két oldalt össze lett volna lapitva, úgy hogy az arca élesnek látszott. Homloka keskeny, magas, de arcvonásai aprók; szeme hegyes, orra kicsiny és az is hegyes, ajka hosszú és vékony. Arc kifejezése szinte fájdalmas, beteges, de ez csak úgy látszik. Arca valami száraz, csontos, mintha most kelt volna föl valami nehéz betegségből. Pedig ő teljesen egészséges, erős, sőt soha beteg sem volt.

Sietve jár és mozog, pedig nincs sietős dolga. Ugy látszik, hogy semmi sem zavarhatja meg őt; minden körülmények közt és minden társaságban egy és ugyanaz. Nagyon megvan magával elégedve de ő ezt magán észre sem veszi.

Sietve, szaporán beszél, de egyúttal biztosan és önérzetesen is és nem kell szóért a szomszédba mennie. Gondolatai, dacára sietős természetének, nyugodtak, határozottak és befejezettek s ez különösen jellemzi őt. Beszéde csodálatosan értelmes és világos; szavai úgy peregnek, mint az egyenletes, jókora buzaszemek, mindig készen a mások szolgálatára. Eleinte ez nagyon tetszik, hanem azután unottá lesz, épen a nagyon is világos szókijektéstől, a mindig készen levő szavak üveggyöngyszerü pergésétől. Lassankint arra a gondolatra jut az ember, hogy az ő szájában a

nyelvnek bizonyosan valami különös formája van, hogy az rendkívül hosszú és vékony lehet, aztán nagyon vörös, rendkívül hegyes és egyre forgó véggel.

Hát ez a fiatal ember beszaladt a szobába és nekem igazán úgy tetszik, mintha már a szomszéd teremben rákezdte volna a beszédét és már beszélve lépett volna be. Egy pillanat alatt Petrovna Borbála mellett termett.

— . . . hát képzelje csak, Petrovna Borbála — öntötte az üveggyöngyeit — bejövök és azt hiszem, hogy ő már legalább egy negyed óra óta itt van; másfél órája, hogy megérkezett. Kirilovnál találkoztunk; ezelőtt egy fél órával indult el, egyenesen ide s azt mondta, hogy egy negyed órával később jöjjenek én is ide . . .

— De ki? Ki mondta, hogy ön ide jön? — kérdezte Petrovna Borbála.

— Hát Vszevolodovics Miklós! Hát ön igazán csak most hallja? De legalább a máhájja már bizonyosan itt van? hát azt sem jelentették? E szerint én adom az első hirt. Hanem mégis el kellene érte valakit küldeni, egyébiránt bizonyosan ő maga is mindjárt itt lesz, még pedig, amint látszik, épen abban az időben, amely megfelel az ő bizonyos számításának, amennyire én némely elejtett szava után ítélnék. (Itt körülnézett és különösen a kapitányt vizsgálta nagy figyelemmel.) Ah, Nikolajevna Lizaveta, mennyire örülök, hogy mindjárt első lépésre kegyedet láthatom, nagyon örülök, hogy kezet szoríthatok kegyeddal — sietett a vidáman mosolygó Lizához, hogy elfogadhassa annak feléje nyújtott kezét — s ha jól látom, hát a mélyen tisztelt Ivanovna Praszkovja sem feledte el az ő „professzorát“, sőt tán már nem is haragszik rá úgy, mint haragudott mindig Svájcban. Nos,

hogy érzi itthon a lábát, Ivanovna Praszkovja és jól tanácsolta-e a svájci konzilium a hazai éghajlatot? Tessék? Vizes borogatások? Az bizonyára nagyon jó lehet. De mennyire sajnálom, Petrovna Borbála (fordult vissza gyorsan), hogy akkor ne sikerült volna önnel a külföldön találkozni, hogy személyesen tisztelgettem volna, különösen mikor olyan sok közlendőm is lett volna . . . Értesítettem az öregemet, de ő, amint látom, szokása szerint...

— Péterke! — kiáltott föl Trofimovics István, hirtelen magához térve meglepetéséből; összecsapta a kezét és a fiához rohant. — Pierre, mon enfant, hiszen meg sem ismertelek! — szólt Pétert átölelve, miközben szeméből könnyek hulltak.

— No, ne bolondozz, ne mókázz, csak gesztusok nélkül; elég már, elég, kérlek — dörmögött gyorsan Péter, igyekeztén magát az ölelésekből kiszabadítani.

— Mindig, mindig hibás voltam veled szemben!

— No, most elég; erről majd később. Tudtam, hogy mókázni fogsz. No kérlek, légy már egy kicsit józanabb.

— Hiszen tiz év óta nem láttalak.

— Annál kevésbé lehet helye az ömlengéseknek.

— Mon enfant!

— No, elhiszem, hogy szeretsz, elhiszem, csak vedd el már a kezedet. Hiszen csak útjába állsz másoknak . . . Ah, itt van végre Vszevolodovics Miklós is! No, mondtam már, hogy ne mókázz!

Vszevolodovics Miklós már tényleg a szobában volt; nagyon csöndesen jött be s egy pillanatra megállt az ajtónál, lassacskán végignézve a jelenvoltakon.

Mint ezelőtt négy évvel, mikor először

láttam őt, most is meg voltam lepetve, amint először ránéztem. Nem feledkeztem én meg ő róla egy csöppet sem; de úgy látszik, vannak olyan fizionomiák, amelyek valahányszor újra megjelennek, mindig hoznak magukkal valami olyan újat, amit még nem vettünk észre rajtuk, ha százszor találkoztunk is velük régebben. Látszólag ugyanaz volt, aki négy évvel ezelőtt: olyan elegáns, olyan komoly, épen olyan fontoskodva járt, mint régen, sőt épen olyan fiatal is volt, mint akkor. Könynyed mosolya most is olyan hivatalosan szíves és önérzetes, mint régen, tekintete épen olyan szigorú, tünődő és mintegy szórakozott. Egy szóval, mintha csak tegnap találkoztunk volna. De egy dolog meglepett engem: a multban, ha szép embernek tartották is, de arca tényleg hasonlított az álarchoz, mint azt akkor mondogatták a mi társaságunk némely rosszakaratú hölgyei. Most pedig, — most pedig — nem tudom én, miért, — mindjárt az első tekintetre határozott szép embernek tűnt föl előttem, annyira, hogy most már senki sem mondhatta, hogy arca az álarchoz hasonlít. Talán attól, hogy egy kicsit halványabb volt, mint régen s mintha egy kissé megsoványodott volna. Vagy talán valami új gondolat fénylett ezúttal a tekintetében?

— Vszevolodovics Miklós! — kiáltott egészen kiegyenesedve, de a székéből föl nem kelve Petrovna Borbála, úgy állítva meg a fiát egy parancsoló gesztussal, — állj meg egy pillanatra.

De hogy érthetővé tegyük azt a rettentés kérdést, mely a gesztus és fölkiáltás után következett, s amely kérdésnek a lehetőségét én még Petrovna Borbála részéről sem tételeztem volna föl, — kérem az olvasót: ne feledje, milyen volt Petrovna Borbála karaktere

egész életében s milyen különös eltökélései voltak némely rendkívüli pillanatokban. Tessék figyelembe venni azt is, hogy dacára a rendkívüli lelki erőnek, a jelentékeny ítélőképességnek s a gyakorlatias, mondhatni gazdaságos tapintatnak, amelylyel ő rendelkezett, még sem voltak életében olyan pillanatok, amelyeken ő rögtön, föltétlenül és hogy úgy mondjam, minden tartózkodás nélkül uralkodott volna. Kérem végül figyelembe venni, hogy a jelenlegi pillanat valóban olyan lehetett rá nézve, amelyben, mint valamely tokusban, hirtelen összecsapott az élet minden lényegessége, az egész múlt, az egész jelen, sőt tán az egész jövő is. Megemlítem még futólag az anonym leveleket is, amelyeket kapott s amelyekről olyan ingerülten beszélt az imént Ivanovna Praskovjának, miközben, amint látszik: elhallgatta a levelek némely tartalmát; pedig épen az elhallgatott részben leli a kulcsát ama rettenetes kérdés, amelyet most oly hirtelen intézett a fiához.

— Vszevolodovics Miklós, — mondotta a szókat erősen tagolva és fenyegető kihívással, — kérem önt, mondja meg most azonnal, mielőtt a helyéről megmozdulna, igaz-e, hogy ez a szerencsétlen sánta nő, ez itt ni, nézze meg! Igaz-e, hogy ő . . . az ön törvényes felesége?

Nagyon jól emlékszem erre a pillanatra: Vszevolodovics Miklósnak meg sem rebbent a szeme és merően nézett az anyjára; arca egy szikrányira sem változott el. Végre valami különösen, leereszkedően elmosolyodott és egy szót sem szólva, odament az anyjához, megfogta és tisztelettel megcsókolta annak a kezét. És akkora volt az ő mindenkor ellenállhatatlan hatása az anyjára, hogy az most sem merte a kezét elrántani. Csak nézett a

fiára, mintha egészen kérdéssé vált volna s egész magaviselete azt mutatta, hogy még csak egy szempillantás és el nem viseli a bizonytalanságot.

De a fia továbbra is hallgatott. Még egyszer végignézett a társaságon, aztán lassan egyenesen Timofejevna Máriához ment. Nagyon nehéz volna leírni e pillanatban az egyesek arckifejezését. Nekem például az jut eszembe, hogy Timofejevna Mária az ijedelemtől elzsibbadtan fölkelt a helyéről és mintegy imára kulcsolva tette össze előtte a kezét; ezzel együtt emlékszem a szemében kigyult elragadtatásra is; valami tébolyszerű elragadtatás volt, amely egészen eltorzította az arcát, olyan elragadtatás, amelyet nehéz az embereknek elviselni. Meglehet, hogy mind a kettő volt: elragadtatás is, ijedelem is; de arra is emlékszem, hogy én gyorsan feléje léptem, (csaknem mellette ültem), mert azt hittem, hogy rögtön elájul.

— Kegyed nem lehet itt, — mondotta Vszevolodovics Miklós szíves, dallamos hangon, szemében szokatlan gyöngédséggel. A legtiszteletteljesebben állt előtte és minden mozdulatában őszinte becsülés látszott. A szegény teremtés szapora suttogással, pihegve hebegte neki:

— Szabad nekem . . . most mindjárt.. térdre borulni ön előtt?

— Nem, az nem lehet, — mosolygott rá Vszevolodovics Miklós úgy, hogy attól Timofejevna Mária is örvendő mosolyra derült.

Vszevolodovics Miklós ugyanazon dallamos hangon tovább szólt; gyöngéden, mint a gyerekekkel beszélve, de azért fontosán mondta neki:

— Jusson eszébe, hogy kegyed leány s én, bár a legjobb barátja vagyok kegyednek,

mégis csak idegen embere vagyok, nem vagyok sem férje, sem apja, sem vőlegénye. Nyujtsa a karját és jerünk; lekisérem a kocsihoz s ha megengedi, haza is viszem.

Timofejevna Mária meghallgatta őt s eltűnődve hajtotta le a fejét.

— Jerünk, — mondta aztán sóhajtva és karját nyujtotta.

De itt egy kis baj történt vele. Ugy kell lenni, hogy vigyázatlanul fordult meg és a beteg, rövid lábára lépett, egy szóval: egész oldalával a karszékre esett, úgy, hogy ha az a karszék ott nincs, végigterült volna a földön. Vszevolodovics Miklós egy pillanat alatt fölkapta őt, karon fogta s részvéttel, óvatosan az ajtó felé vezette. Timofejevna Máriát láthatóan bántotta az elsiklása, megzavarodott és szörnyen elszégyelte magát. Szótlatlanul a földre szegezte a tekintetét s erősen sántítva bicegett Vszevolodovics Miklós után, csaknem függve annak a karján. Így mentek ki. Liza, amint láttam, azalatt, míg ezek kimentek, valamiért hirtelen fölugrott a székéről és mozdatlan tekintettel kísérte el őket az ajtóig. Aztán szótlatlanul megint leült, de arcán valami görcsös rángás volt látható, mintha valami undorító tárgyat érintett volna.

Mig ez a jelenet Vszevolodovics Miklós és Timofejevna Máriával lefolyt, mindenki hallgatott és meg volt lepelve; a légy repülését is meg lehetett volna hallani; de mihelyt ők kimentek, egyszerre mindenki beszélni kezdett.

VI.

Beszélni különben keveset beszéltek, inkább fölkiáltoztak. Most már egy kissé elfeledtem, hogy milyen rendben történt ez, mert egy kis zavar jött közbe. Trofimovics Iván va-

lamit franciául kiáltott és összecsapta a kezét, de Petrovna Borbála nem ügyelt rá. Még Nikolajevics Móric is dörmögött valamit. De a legjobban heveskedett Sztepanovics Péter; ez valamiről kétségbeesetten igyekezett Petrovna Borbálát meggyőzni, széles gesztusokat csinált, de én sokáig nem birtam őt megérteni. Beszült Ivanovna Praszkovjának is, Nikolajevna Lizavetának is, sőt hevében még az apjának is kiáltott valamit, — egy szóval: nagyon sürgött-forgott a szobában. Petrovna Borbála egészen kipirulva ugrott föl a helyéről és rákiabált Ivanovna Praszkovjára: „Hallottad? Hallottad, mit mondott neki?“ De az már felelni sem tudott, csak motyogott valamit, a kezével egyet hadarintva. Megvult neki szegénynek a maga baja: minden pillanatban ránézett a lányára, rémüldözött, de arra már gondolni sem mert, hogy fölkeljen és elmenjen, mindaddig, míg a lánya föl nem állt. E közben a kapitány szeretett volna elillanni. Ezt én észrevettem rajta. Nagyon megvult ijedve attól a pillanattól, amelyben Vszevolodovics Miklós belépett; de Sztepanovics Péter megfogta a karját és nem eresztette el őt.

— Ez okvetetlenül szükséges, okvetetlenül! — pergette az üveggyöngyeit Petrovna Borbálának, még mindig igyekezve ezt valamire rábeszélni. Petrovna Borbála már visszaült a karosszékébe és jól emlékszem, hogy nagy figyelemmel hallgatta Sztepanovics Pétert, aki végre is kierőszakolta a háziasszony érdeklődését.

— Ez okvetetlenül szükséges. Hiszen maga is láthatja, Petrovna Borbála, hogy itt félreértés van; látszólag sok az érthetetlen dolog, holott az egész világos, mint a gyertya és egyszerű, mint az ujjam. Nagyon jól tudom, hogy senki sem hatalmazott föl, hogy beszél-

jek s talán nevetséges is vagyok, mikor föl-
lom magamat. De először is: Vszevolodovics
Miklós ennek az egész dolognak semmi jelen-
tőséget sem tulajdonít, végül pedig vannak
esetek, amelyekben nehéz az embernek elha-
tároznia magát arra, hogy maga mondja el
a dolgát s okvetetlenül egy harmadik személy-
re van szüksége, aki könnyebben előadhat bi-
zonyos delikát dolgokat. Higye el, Petrovna
Borbála, hogy Vszevolodovics Miklós egy csep-
pet sem hibás azért, hogy az ön kérdésére az
imént nem felelt rögtön, radikális fölvilágo-
sítással, ellenére annak, hogy az egész dolog
igen csekély; ismerem én őt még Pétervárról.
Különben is az esetke csak becsületére válik
Vszevolodovics Miklósnak, ha már okvetete-
nül használni kell azt a határozatlan szót,
hogy „becsület.“

— Azt akarja ön mondani talán, hogy
tanúja volt valami olyan esetnek, amelyből
ez a félreértés keletkezett? — kérdezte Petrov-
na Borbála.

— Tanúja és részese, — sietett a meg-
erősítéssel Sztepanovics Péter.

— Ha ön szavát adja, hogy meg nem
sérti az én delikát érzelmeimet, amelyekkel
Vszevolodovics Miklós iránt viseltetem . . . s
ha emellett azt hiszi ön, hogy szivességet is
tesz neki . . .

— Határozottan szivességet, mert én
magam is szivességre akarok vállalkozni s
meg vagyok győződve, hogy ő maga is fölkér-
ne engem.

A közönségesen bevett szokások mellett
is eléggé különös volt, hogy ez az égből le-
pottyant úr oly nagyon kínálkozott mások
élményeit elbeszélni. De sikerült neki a hor-
gára keríteni Petrovna Borbálát azzal, hogy
ennek a fájó oldalára tudott tapintani. Akkor

én még nem ismertem ennek az embernek a karakterét egészen, annál kevésbbé az ő céljait.

— Hallgatom önt, — szolt Petrovna Borbála tartózkodóan és óvatosan, némi keletlenlenséget érezvén a miatt, hogy le kellett ereszkednie.

— Az eset rövid; vagy ha úgy tetszik: nem is eset, — pörgött az üveggyöngy. — Különben valamely dologtalan regényíró regényt is faraghatna belőle. Eléggé érdekes történetke, Ivanovna Praszkovja s biztosra veszem, hogy Nikolajevna Lizavetát nagyon érdekelni fogja, mert sok benne a — ha nem is csodálatos, de legalább furcsa — dolog. Ezelőtt öt évvel Vszevolodovics Miklós megismerkedett Pétervárott ezzel az emberrel, ugyanezzel a Lebjadkin kapitánynyal, aki itt szájtátva áll és amint látom: most mindjárt megszökneék innen, ha lehetne. Bocsánat, Petrovna Borbála! De én nem tanácsolnám önnek az elillanást, tisztelt nyugalmazott hivatalnoka a volt élelmezési hivatalnak, (látja, milyen jól emlékezem én önre!) Ugy én, mint Vszevolodovics Miklós nagyon jól ismerjük az ön itteni manipulációit, amelyekért — jól jegyezze meg ezt magának! — ön majd felelni fog. Még egyszer bocsánatot kérek, Petrovna Borbála. Vszevolodovics Miklós akkor ezt az urat az ő Falstaffjának hitta; ez bizonyosan valami volt karakter, burlesque, akit mindenki nevet s aki maga sem bánja, hogy őt nevetik, csak fizessenek érte. Vszevolodovics Miklós akkor — hogy úgy mondjam — neveltséges életet folytatott Pétervárott; más szót nem lelek; mert kiábrándulni ő nem szokott s akkor semmivel sem foglalkozott. Én csak az akkori időről szólok, Petrovna Borbála. Lebjadkinnak volt egy húga, ugyanaz, aki az imént itt

ült. A testvérpárnak nem volt hol meghuzód-
nia s idegenekre kötötték magukat. A bátya a
„Gosztinnüj Dvor“*) folyosóin csatangolt, ki-
vételül mindig a volt rendi-ruhájában, meg-
állítgatta a járókelők közül a tehetősebbeket
s amit így összeszedett, azt — elitta. A húga
meg úgy táplálkozott, mint az ég madarai. A
szögleteken segített a vásárlóknak, meg az il-
lemhelyeken szolgált. Rettenetes Sodoma volt
ez; mellözöm e csavargó élet részleteit, amely
életnek különben csodálatos módon Vszevolodovics
Miklós is átadta magát. Csak az akkori
időkről beszélek, Petrovna Eorbála; ami pe-
dig a „csodálatos módon“ kifejezést illeti, hát
ezek az ő tulajdon szavai. Ő sokat nem titkol
el én tőlem. Lebjadkin kisasszonyt, aki ak-
koriban gyakran találkozott vele, meglepte
annak a külseje. Hiszen Vszevolodovics Mik-
lós — hogy úgy mondjam — gyöngyszem volt
a szeméten. Nem igen értek az érzések rajzo-
lásához, azért hát mellözöm ezt; de a kisasz-
szonyt a hitvány ismerősei rögtön kinevették
s e miatt ő neki busulta magát. Mindenki ne-
vette őt, de ő ezt eleinte nem vette észre. A
feje már akkor sem volt egészen rendén, de
mégsem annyira, mint most. Bizonyos jelek
arra mutatnak, hogy a kisasszony valami jól-
tevő hölgy jóvoltából csaknem jó nevelésben
részesült. Vszevolodovics Miklós soha ügyet
sem vetett rá s inkább azt tette, hogy zsiros
kártyával negyedrészt kopejkába kártyázott a
kis hivatalnokokkal. De egyszer, mikor a
leányt megsértették, az okot nem is kutatva,
torkon ragadt egy hivatalnokot és kilökte azt
az első emeleti ablakból. Lovagias fölindulás-
ról szó sem lehetett; az egész operáció általá-
nos kacagás közt ment végbe s a legjobban

*) Nagy bazár Szt.-Pétervár közepén.

Vszevolodovics Miklós nevetett; mikor aztán minden baj nélkül túlestek a dolgon, hát kibékültek és puncsot ittak rá. De a leigázott ártatlanság nem feledte ezt el. Persze az lett a vége, hogy elméjében végképen megháborodott. Ismétlem, hogy én nem igen értek az érzelmek rajzolásához, de itt az ábrándozás volt a fődolog. Vszevolodovics Miklós pedig, mintha csak készakarva, még jobban ingerelte az ábrándozást: a helyett, hogy nagyot nevetett volna, egyszerre csak váratlanul figyelmes kezdett lenni Lebjadkina kisasszony irányában. Kirilov, aki szintén ott volt, (ez egy rendkívül originális és töredékes ember, Petrovna Borbála; meglehet, hogy meglátja őt valamikor, mert ő most itt van), nos, hát ez a Kirilov, aki szokása szerint mindig hallgat, ezúttal föllobbant és — amint arra jól emlékszem — azt mondta Vszevolodovics Miklós-nak, hogy egészen úgy bánik azzal a leánnyal, mint valami marquis-kisasszonnyal és azzal egészen elrontja. Megjegyzem, hogy Vszevolodovics Miklós némiképen tisztelte Kirilovot. Mit tetszik képzelni: mit felelt neki? „Ön azt gondolja, Kirilov úr, hogy én csak tréfát űzök vele; ön csalódik, mert én őt valóban becsülöm, mert ő mindnyájunknál jobb.“ És ezt igen komoly hangon mondta. Pedig e két-három hónap alatt voltaképen nem szólt hozzá egyebet, mint azt, hogy „Jó napot!“ vagy „Isten önnel!“ Én, aki jelen voltam, jól emlékszem rá, hogy a kisasszony végre már annyira ment, hogy Vszevolodovics Miklóst aféle kérőjének tekintette, aki csak azért nem merte őt „megszöktetni“, mert sok ellensége volt és sok volt a családi akadály is, vagy eféle valami. Sokat nevettek ezen. Az volt a vége, hogy Vszevolodovics Miklós, mikor ide kellett utaznia, intézkedett a kisasz-

szony eltartásáról, még pedig igen szép öszszeggel, évenként legalább is háromszáz rubellel, ha nem többel. Egy szóval tegyük föl, hogy ez az ő részéről csak a korán kimerült ember kényeskedése, szertelensége volt, sőt — amint Kirilov mondta — a jóllakott embernek újabb tanulmánya az iránt, hogy mire lehet vinni egy tébolyodottat. — Ön — mondta neki Kirilov, — a legutolsó teremtetést, egy nyomorékot szemelt ki, akit örök megvetés, ütlegek sujtanak, pedig tudja, hogy ez a teremtetés kész meghalni ön iránt táplált szerelmében s ön ámitgatja csak azért, mert kíváncsi rá, hogy mi lesz ebből!“ De hát lehet-é vádolni valakit egy tébolyodott nő képzelődéséért, akivel — kérem ezt megjegyezni — az egész idő alatt tán két szót sem váltott? Vannak dolgok, Petrovna Borbála, amelyekről nemcsak okosan beszélni nem lehet, de egyszerűen beszélni is oktalanság. No de vegyük végre a dolog csodaságos voltát — de erről nincs mit mondani. Pedig ebből most históriát csinálnak . . . Én némiképen restellem, Petrovna Borbála, hogy ilyesmi itt végbemehetett.

Az elbeszélő itt hirtelen abbanhagyta a beszédet és Lebjadkin felé akart fordulni, de Petrovna Borbála megállította őt; a derék asszonyosság erős fölindulásban volt.

— Elvégezte? — kérdezte.

— Még nem; a teljesség kedvéért még néhány kérdést kell intéznem ehez az úrhoz, ha meg tetszik engedni . . . Meglátja, Petrovna Borbála, hogy egyszeribe tisztázva lesz minden.

— Majd később, most várjon egy kissé, kérem. Oh, beh jól tettem, hogy önt beszélni hagytam!

— És ne feledje, Petrovna Borbála, —

szólalt meg újra Sztepanovics Péter, — hogy úgy-e bizony: ezt az ön iménti kérdésére igazán nem mondhatta volna el Vszevolodovics Miklós, kivált mikor az a kérdés talán nagyon is kategórikus volt.

— Ugy van, nagyon kategórikus.

— S nem volt-e nekem igazam, mikor azt mondtam, hogy némely esetekben sokkal alkalmasabb, ha egy harmadik személy ad fölvilágosításokat, mint maga az érdekelt?

— Igen, igen . . . Hanem egyben tévedett ön s amint sajnálkozva látom, még most is tévedésben van.

— Igazán? Ugyan miben?

— Látja . . . no de jó volna tán leülnie, Sztepanovics Péter.

— Oh, amint parancsolja; el is fáradtam; köszönöm.

Rögtön előrántott egy széket s úgy helyezkedett el azon, hogy egyfelől Petrovna Borbála, másfelől az asztalnál levő Ivanovna Praszkovja közé ülve, szemben kapta Lebjadkin urat, akiről egy pillanatig sem vette le a szemét.

— Ön téved, mikor a dolgot csodaságosnak nevezi . . .

— Oh, ha csak ez a baj!

— Nem, nem, nem! várjon! — állította meg őt Petrovna Borbála, akin látni lehetett, hogy sokat és elragadtatással készül beszélni. Sztepanovics Péter, mihelyt ezt észrevette, csupa füllé vált.

— Nem, az több volt, mint csodaszerűség, sőt biztosítom önt, hogy az valami szent dolog volt! Egy büszke ember, aki oly korán elbusulta magát és tréfálóvá, gunyolódóvá lett, mint ön igen helyesen megjegyezte, egy szóval egy Harry princ, mint azt akkor Trofimovics István igen jól mondta, mely hason-

lat nagyon találó volna, ha nem inkább Hamlethez hasonlítana Vszevolodovics Miklós, legalább az én nézetem szerint.

— Et vous avez raison — szólalt meg érzéssel és nyomatékosan Trofimovics István.

— Köszönöm, Trofimovics István, különösen köszönöm önnek azt, hogy mindig bizott Nicolasban, az ő nagy szellemi képességében és hivatásában . . . Ön ezt a bizalmat még én bennem is megerősítette, mikor én már hitemet vesztettem.

— Chère, chère . . . — Trofimovics István már előre akart lépni, de aztán megállt, meggondolván, hogy nem jó lesz Petrovna Borbálát félbeszakítani.

— És hogyha Nicolas mellett mindig lett volna egy szelid, nagy és békés Horatio, — ez önnek egy másik igen szép kifejezése, Trofimovics István, — akkor ő talán már megszabadult volna „az irónia hirtelen ördögétől“, amely őt egész életében gyötörte, — mondá Petrovna Borbála már félig éneklő hangon. Az irónia démonának kifejezése megint az ön bámulatra méltó mondása, Trofimovics István. De Nicolasnak nem volt soha Horációja, sem Oféliája. Neki csak az egy anyja volt, de mit tehet egy anya ilyen körülmények közt? Tudja, Sztepanovics Péter, nekem még nagyon is érthető az, hogy olyan lény, mint Nicolas, megjelenhetett olyan lebutjokban is, aminőket ön emleget. Most már egész világosan áll előttem az élet ama nevetségessége, mint ahogy ön nagyszerűen kifejezte, a kontrasztok ama kielégíthetetlen szomja, a képnek ama sötét háttére, amelyen ő mint gyöngy jelen meg, hogy megint az ön összehasonlítását használjam. Ott aztán találkozok egy közönséges teremtéssel, egy nyo-

morékkal, félkegyelművel, aki máskülönben talán igen nemes lelkű! . . .

— Hm . . . de tegyük föl . . .

— Hát mi érthetetlen van abban, hogy ő azt a teremtést nem nevette ki úgy, mint mindenki?! Oh, emberek, emberek! Nem értitek meg, hogy ő azt a teremtést védi a bántóitól, úgy bánik vele, mint egy marquis-kisasszonnyal, (ez a Kirilov bizonyára nagyon jól fogja föl az embereket, bár Nicolas-t nem jól fogta föl!) Ha jól vesszük föl, hát éppen ebből a kontrasztból kerekedett a baj: ha az a szerencsétlen más körülmények közt lett volna, akkor tán nem is jutott volna olyan esztelen ábrándokig. Ezt csak a nők tudják megérteni, Sztepanovics Péter, s nagyon sajnálom, hogy ön nem . . . no, nem azt, hogy ön általában nem nő, hanem hogy legalább ez egy esetben nem nő, hogy a dolgot megérthetné!

— Már mint abban az értelemben, hogy mentül rosszabb, annál jobb; értem, értem, Petrovna Borbála; ez olyanforma volna, mint ahogy a vallás tanítja: mentül rosszabb az embernek élni, vagy mentül elhagyatottabb és szegényebb a nép, annál makacsabban hisz a másvilági jutalomban és ha e mellett százezreket akar szerezni, ábrándokat táplál és spekulál . . . Oh, én nagyon értem önt, Petrovna Borbála, legyen csak nyugodt.

— No, nem egészen úgy gondoltam, de mondja csak: hát Nicolas azért, hogy kioltsa azt az ábrándot abban a szerencsétlen organizmusban (hogy miért használta az „organizmus” kifejezést Petrovna Borbála, én azt nem tudtam megérteni): hát talán azt kellett volna cselekednie, hogy ő is kigúnyolja azt a szerencsétlent és ő is kinevesse, mint azok a kis hivatalnokok? Avagy ön el nem ismeri

azt a magasabb részvétet, azt a nemes remegését az egész organizmusnak, amelyvel Nicolas szigorú hangon azt feleli Kirilovnak: „Én nem úzok ő vele tréfát.“ Mily magasztos, szent felelet ez!

— Sublime, — dadogott Trofimovics István.

— S jegyezze meg, kérem, hogy Nicolas épen nem oly gazdag, mint ön gondolja; én vagyok a gazdag s nem ő; s abban az időben ő éntőlem úgyszólván semmit sem kapott.

— Ezt én mind igen jól értem, Petrovna Borbála, — feszengett már kissé türelmetlenül Sztepanovics Péter.

— Oh, ő egészen az én jellemem! Nicolas-ban én magamra ismerem. Fölismerem a magam fiatalságát, a viharos kedély-állapotokat . . . És ha mi valamikor közelebbi ismeretségbe jutunk önnel, Sztepanovics Péter, amit én a magam részéről őszintén óhajtok, annyival is inkább, mert én már most is lekötelezettje vagyok önnek, hát talán majd meg fogja érteni akkor . . .

— Oh, legyen meggyőződve, hogy én is óhajtom, — felelt Sztepanovics Péter érzéssel.

— Majd megéri akkor azt a fölbuzdulást, amelynél fogva a nemesség ezen elvakulásában valaki a hozzá sok tekintetben nem is méltó, az őt egyáltalában meg nem értő, az őt a legkisebb alkalom adtán is gyötrő embert mindenek ellenére valami ideáljává teszi s belé helyezi minden ábrándját, minden reményét, térdet-fejet hajt előtte, szereti egész életében, nem is tudva, hogy miért, talán épen azért, mert az hozzá nem méltó . . . Oh, mennyit szenvedtem én egész életemben, Sztepanovics Péter!

Trofimovics István fájdalmas nézéssel

igyekezett elkapni az én tekintetemet; de én megelőztem őt és elfordultam.

— . . . S még csak nem régen is, nem régen is . . . Oh, mennyire vétettem én Nicolas ellen! Nem is képzelné, mennyire gyötörték engem mindenfelől, mindenki, mindenki, ellenségeim, barátaim, apró emberkék; azt kell hinnem, hogy a barátok még rosszabbak az ellenségeknél. Mikor az első, aljas anonym levelet megkaptam, hát nem volt elég megvetésem felelni arra a hitványságra . . . Soha sem bocsátom meg magamnak azt a kislelkűséget!

— Hallottam már valamit az itteni névtelen levelekről, — élénkült föl egyszeribe Sztepanovics Péter, — én majd fölkutatom őket, legyen nyugodt.

— El sem képzelheti, hogy milyen csel-szövések vannak itt; még a mi szegény jó Ivanovna Praszkovjánkat is megkinozták, pedig hát ő csakugyan nem vétett nekik. Meglehet, hogy én ma sokat vétettem ellened, édes Ivanovna Praszkovjám, — tette hozzá nagy-lelkű fölbuzdulással, de nem minden diadalmas irónia nélkül.

— Hagyjuk azt, mátuskám, — dünnyö-gött az kelleetlenül, — szerintem legjobb lenne ennek már véget vetni; nagyon sok már a beszéd, — tette hozzá és újra félénken nézett Lizára, de az Sztepanovics Pétert nézte.

— Azt a szegény, szerencsétlen terem-tést, azt a félkegyelmű leányt, aki mindent elvesztett, csak a szive maradt meg, most én leányommá fogadom, — kiáltott föl hirtelen Petrovna Borbála, — ez olyan kötelesség, amelyet szentül teljesíteni akarok. A mai nappal védelmembe veszem őt!

— És ez még nagyon helyes is lesz — némi tekintetben, — élénkült föl teljesen Szte-

panovics Péter. — De, bocsánat, az imént nem fejeztem be. Épen a védelembevételről akarok szólni. Képzeltetik, hogy amint akkor Vszevolodovics Miklós elutazott, (ott folytatom, Petrovna Borbála, ahol elhagytam), ez az úr, ugyanez a Lebjadkin úr, rögtön azt gondolta, hogy neki joga van rendelkezni az az egész tartási járandósággal, amelyet az ő hűgának Vszevolodovics Miklós rendelt; és rendelkezett is. Pontosán nem tudom, hogy rendelkezett akkor Vszevolodovics Miklós, de egy év múltán, már külföldön, megtudván a történeteket, kénytelen volt másképen intézkedni. Ennek a részleteit sem tudom, majd elmondja ő maga, de azt tudom, hogy az érdekes személyt egy távoli kolostorban helyezték el igen kényelmesen, de baráti felügyelet alatt — tetszik érteni? S mit tetszik képzelni: mit tesz akkor Lebjadkin úr? Először mindent elkövet, hogy kikutassa: hova rejtették el ő előle az abrakos zsákját, vagyis a hűgát, ezt a célját ezelőtt nem régen el is éri, kiveszi a hűgát a kolostorból, miután ehez való jogát valahogy kimutatja s elhozza őt ide. Itt nem ad neki enni, veri, tirannizálja, végre valami úton-módon jelentékeny összeget kap Vszevolodovics Miklóstól, elkezd dőzsölni s hála helyett szemtelen kihívással, képtelen követelésekkel fordul Vszevolodovics Miklós ellen, pörrel fenyegetőzván az esetre, ha az a járandóságot ezután nem egyenesen ő hozzá juttatja. Ilyenformán ő a Vszevolodovics Miklós önkéntes adományát adónak tekinti, — lehet-e ennél furcsábbat képzelni? Lebjadkin úr: igaz-e *minden*, amit én most itt elmondtam?

A kapitány, aki eddig szemét lesütve, szóvalanalul állt, gyorsan két lépést tett előre és egészen elvörösödött.

— Nincsen semmi hozzátenni valója, vagy megjegyzése? Ha azt hiszi, hogy igazságtalanok vagyunk, hát jelentse ki; ha ellenvetése van: mondja el.

— Nincs semmi mondani valóm.

— Fenyegette ön a multkor Vszevolodovics Miklóst?

— Az . . . az . . . inkább a bortól volt, Sztepanovics Péter. (Fejét itt hirtelen fölkapta.) Sztepanovics Péter! Ha a családi becsület és a sziv meg nem érdemelt megszegyenyítése fölkiált az emberek közt, hát talán — akkor is hibás az ember? — harsogott megint, magáról elfeledkezve.

— Józan ön most, Lebjadkin úr? — nézett rá áthatóan Sztepanovics Péter.

— Én . . . józan vagyok.

— Mit jelent az a családi becsület és a sziv meg nem érdemelt megszegyenyítése?

— Ezt én senkire . . . senkire sem akartam vonatkoztatni. Csak magamban beszéltem . . . — adta meg magát újra a kapitány.

— Ugy látom, nagyon bántja önt az, amit önről és a viselt dolgairól mondtam. Ön nagyon ingerlékeny, Lebjadkin úr. De, kérem, én még voltaképen nem is beszéltem az ön magaviseletéről. Csak most fogok még tüzetesen szólni az ön viselkedéséről. Megeshetik, hogy fogok erről beszélni, de még igazán szólni, belé sem kezdtem.

Lebjadkin összerezcent és vadul nézett Sztepanovics Péterre.

— Sztepanovics Péter, én csak most kezdek magamhoz térni!

— Hm! És én ébresztettem fel önt?

— Igen, ön ébresztett föl, Sztepanovics Péter s én négy évig a fölöttem függő felhők

alatt aludtam. Elmehetek-e már, Sztepanovics Péter?

— Most már igen, ha csak Petrovna Borbála nem akarna még valamit . . .

De Petrovna Borbála csak legyintett a kezével.

A kapitány meghajtotta magát, két lépést tett az ajtó felé, hirtelen megállt, kezét a szívére tette, akart valamit mondani, de nem szólt és gyorsan kiszaladt. De az ajtóban éppen Vszevolodovics Miklósba ütközött; ez kitért neki; a kapitány nagyon megijedt tőle és ijedtében úgy állt meg előtte, mint tenge-ri nyul az óriás kigyó előtt. Rövid várakozás után Vszevolodovics Miklós félrehárította őt és belépett a vendéglátóba.

VII.

Nyugodt és vidám volt. Meglehet, hogy éppen az imént valami kellemes dolog történt vele, amit mi még nem tudunk. De látszott rajta, hogy valamivel nagyon meg van elégedve.

— Megbocsátasz-e nekem, Nicolas? — szólt Petrovna Borbála és elébe sietett.

Nicolas azonban egyszerűen elkacagta magát.

— No, látom, hogy már mindent tudnak! — szólt tréfásan. — Pedig mikor elmentem innen az imént, még gondoltam is a kocsiban, hogy mégis csak el kellett volna mondanom az anekdotámat, mert így elmenni még sem illik. De aztán eszembe jutott, hogy itt maradt Sztepanovics Péter, aztán megnyugodtam.

Ezeket mondva, futólag körülnézett.

— Sztepanovics Péter elmondott nekünk egy régi történetet egy külön életéből, —

kezdte Petrovna Borbála, örvendő hangon, — egy szeszélyes és bolondos ember életéből, de aki mindig magasztos érzelmekkel, mindig lovagias nemességgel volt eltelve . . .

— Lovagias érzelmekkel? Igazán anynyira jutottak vele? — nevetett Nicolas. — Különben nagyon köszönöm Sztepanovics Péternek, hogy ez alkalommal úgy sietett, — tette hozzá, egy pillantást váltva Sztepanovics Péterrel. — Tudnia kell, mamám, hogy Sztepanovics Péter általános békecsináló. Ez már neki szerepe vagy betegsége s ilyen minőségében nagyon ajánlom őt önnek. Gondolom, hogy miről tereferélt ő itt. Mert ő mindig tereferél, ha valamit elbeszél, mert az ő feje egész levéltár. Megjegyzendő, hogy ő, mint realista, nem költhet s hogy az igazság neki előbb való, mint a siker . . . persze olyan esetekben, amelyekben nem előbb való neki a siker, mint az igazság. (Mig ezt mondta, még mindig körül nézegetett.) E szerint tehát világos, mamám, hogy nem önnek kell én tőlem bocsánatot kérni s ha valahol bolondságot kell keresni, hát én nálam s hogy e szerint én végre is örült vagyok, — mert csak helyben kell tán hagynom az itt uralkodó fölfogást!

És gyöngéden megölelte az anyját.

— A dolog most már mindenesetre közhírré van téve és bevégezve, következésképen talán nem is kellene tovább beszélni róla, — tette hozzá s szavában valami száraz, erős hang volt észrevehető.

Petrovna Borbála megértette ezt a hangot, de azért exaltált hangulata nem szünt meg, sőt ellenkezőleg.

— Én még csak egy hónap múlva vártalak, Nicolas.

— Természetesen majd elmondom ennek az okát is, mamám, de most . . .

És Ivanovna Praszkovjához ment. De ez alig fordult felé, ellenére annak, hogy egy félórával előbb még egészen magán kívül volt a Vszevolodovics Miklós megjelenésétől. De most neki más gondjai voltak: attól kezdve, hogy a kapitány kimenve az ajtóban, összeütközött Vszevolodovics Miklóssal, Liza egyszerre csak nevetni kezdett, eleinte csendeskésen, szaggatottan, hanem aztán egyre növekedően, hangosabban, világosabban. El is vörösödött. A kontraszt előbbi sötét tekintetével feltűnő volt. Mig Vszevolodovics Miklós Petrovna Borbálával beszélt, ő vagy kétszer magához intette Nikolajevics Móricot, mintha sügni akart volna annak valamit, de mihelyt az lehajlott hozzá, ő abban a pillanatban kacajra fakadt. Azt lehetett hinni, hogy a szegény jó Nikolajevics Móricon nevet. Különben mindent elkövetett, hogy erőt vegyen magán és a szájához szorongatta a zsebkendőjét. Vszevolodovics Miklós a legártatlanabb és a leg egyszerűbb módon üdvözölte őt.

— Kérem, bocsásson meg, — szólta Liza az üdvözlésre felelve, — ön . . . ön . . . természetesen látta Nikolajevics Móricot . . . Istenem, milyen megengedhetetlenül magas termetű ön, Nikolajevics Móric!

És megint kacagott. Nikolajevics Móric csakugyan magas termetű volt, de nem épen olyan megengedhetetlenül.

— Mikor . . . érkezett meg ön? — hebegett, miután megint összeszedte magát, zavartan ugyan, de szikrázó szemekkel.

— Már több, mint két órája, — felelt Vszevolodovics Miklós, jól megnézve őt. Megjegyzem, hogy Vszevolodovics Miklós rendkívül tartózkodóan és udvariasan viselkedett,

de az udvariasságon kívül teljesen közömbösnek, sőt kedvetlennek látszott.

— S hol fog lakni?

— Itt.

Petrovna Borbála is szemmel tartotta Lizát, de most hirtelen eszébe jutott valami.

— Hol voltál te több, mint két óráig, Nicolas? — kérdezte hozzá közeledve, — a vonat tíz órakor érkezik ide.

— Előbb elvittem Kirilovhoz Sztepanovics Pétert. Sztepanovics Péterrel pedig az ide három állomásnyira fekvő Matvejevóban találkoztam, ahonnan együtt utaztunk idáig.

— Én hajnal óta vártam Matvejevóban, — szólt köbe Sztepanovics Péter, — a vonatunk hátulsó kocsijai kiugrottak a vágányról a múlt éjjel; kevésbe mult, hogy ki nem törtük a lábunkat.

— A lábukat! — kiáltott föl Liza, — mamám, mamám, mink is Matvejevóba akartunk menni a múlt héten, mi is kitértük volna a lábunkat!

— Uram, irgalmazz! — szólt Ivanovna Praszkovja, keresztet vetve magára.

— Mamám, mamám, édesem, ne ijedjen meg, ha én csakugyan kitöröm mind a két lábamat; ez én velem igen könnyen megtörténhetik, hiszen maga mondogatja, hogy minden nap nyaktörő módra lovagolok. Nikolajevics Móric, fog-e majd vezetgetni, ha sánta leszek? — kacagott fel megint. — Ha énté megtörténik velem, senki másnak meg nem engedem, hogy engemet vezetgessen, csak önnek, erre biztosan számíthat! Nos tegyük fel, hogy csak az egyik lábamat töröm ki . . . No, legyen hát udvarias és jelentse ki, hogy szerencsésnek fogja tartani.

— Ugyan micsoda szerencse van az egy lábban? — komolyodott el Nikolajevics Móric.

— Csakis ön fog vezetni, senki más!

— Akkor is kegyed fog vezetni engem, Nikolajevna Lizaveta, — motyogott még komolyabban Nikolajevics Móric.

— Istenem, hiszen ő kalamburt akar mondani! — kiáltott fel Liza csaknem elszörnyűködve. — Nikolajevics Móric, ne merjen erre az utra térni soha! Hanem hogy menyire egoista ön! Becsületére legyen mondva, én meg vagyok győződve afelől, hogy ön most csak rossz színben akarja magát feltüntetni, most már reggeltől estig azt kell önnek bizonyítgatnia, hogy én féllábbal még érdekesebb vagyok. Csak egy a hiba: hogy ön javíthatatlanul magas termetű, én meg sántán nagyon alacsony leszek: hogy fog ön majd karonfogva vezetni engem? Nem leszünk egymáshoz valóok.

És sajnálkozva nevetett fel. Elméskedései és célzásai esetlenek voltak, de nem törődött ő most azzal.

— Hisztéria! — súgta nekem Sztepanovics Péter, — egy pohár vizet kéne neki adni.

Eltalálta. Egy perccel később mindenki jött és ment, vizet hoztak. Liza átölelte, hevesen csókolgatta a mamáját, sirva borult a vállára, de ekkor is, amint annak az arcába nézett, hirtelen kacagni kezdett. A mama sirva fakadt. Petrovna Borbála bevezette gyorsan mindkettőjüket a maga szobájába, ugyanazon ajtón át, amelyiken az imént Pavlovna Dária jött be hozzánk. Nem sokáig maradtak azonban ott, csak vagy négy percig.

Igyekezem most ez emlékezetes nap minden pillanatára, legkisebb részletére visszaemlékezni. Emlékszem, hogy mikor magunkra maradtunk s csak az egy Pavlovna Dária volt nő köztünk, (mert ő meg sem mozdult a helyéről), Vszevolodovics Miklós mindnyájunkat

sorra járt, üdvözölt mindnyájunkat, kivéve Satovot, aki tovább is a szögletében ült s még jobban gunnyasztott a föld felé hajolva, mint addig. Trofimovics István valami rendkívül szellemes dologról kezdett beszélni Vszevolodovics Miklóssal, de az gyorsan Pavlovna Dáriához ment. Útközben azonban csaknem erőszakkal elfogta őt Sztepanovics Péter és egy ablakhoz húzta magával, ahol szaporán suttogott neki valamit, arckifejezése és gesztusai után ítélve, valami nagyon fontos dologról. Vszevolodovics Miklós azonban nagyon közömbösen és szórakozottan, az ő szokott mosolygásával hallgatta őt, sőt végül már türelmetlenkedett s mintha egyre el akart volna menni. De csak akkor távozott az ablaktól, mikor a nők visszatértek. Petrovna Borbála leültette Lizát az előbbi helyére, azt tanácsolva, hogy legalább még tíz percig kell várnia, ki kell magát pihennie s hogy a friss levegő aligha lesz jó hatással az idegeire. Nagyon is járt Liza körül és le is ült a mellé. A magára hagyott Sztepanovics Péter rögtön mellettök termett és gyors, vidám beszédbe kezdett. Ekkor ment Vszevolodovics Miklós végre Pavlovna Dáriához lassu léptekkel. Dásá szinte megintgott ültében a közeledtére s látható zavarral és elpirulással gyorsan felugrott a helyéről.

— Azt hiszem, már gratulálhatok . . . vagy még nem? — szólt valami különös arckifejezéssel.

Dásá felelt neki valamit, amit nem igen lehetett érteni.

— Bocsássa meg a szerénytelenségemet, — folytatta Vszevolodovics Miklós felemelve a hangját, — de hiszen tudja, hogy engem erről külön értesítettek? Ugy-e, hogy tudja?

— Igen, tudom, hogy önt külön értesítették.

— Reményilem, hogy a gratulálásommal semmit meg nem zavartam, — nevetett fel, — s ha tán Trofimovics István . . .

— Mihez gratulál, mihez? — ugrott oda Sztepanovics Péter, — mihez lehet kegyednek gratulálni, Pavlovna Dária? Bah! Talán bizony ugyanahhoz? Elpirulása elárulja, hogy kitaláltam; de hát mihez is lehetne gratulálni a mi szép és kedves leányainknak és mi az, amitől ők leginkább elpirulnak? Nos, fogadja akkor az én üdvözetemet is, ha eltaláltam, és fizesse meg a fogadást: tudja, hogy Svájcban arra fogadott velem, hogy soha sem megy férjhez . . . Ah igaz a'! majd el is felejtettem, de Svájcról eszembe jut! Képzeljék: félig azért jöttem ide s most majd elfelejtettem: mondd csak kérlek, — fordult hirtelen Trofimovics Istvánhoz, — mikor is akarsz te Svájcba utazni?

— Én . . . Svájcba? — bámult zavartan Trofimovics István.

— Hogyan? Hát nem utazol oda? Hiszen te is megházasodol . . . nem azt irtad?

— Pierre! — kiáltott fel Trofimovics István.

— Micsoda Pierre . . . No hát, ha az neked jól esik, hát én azért siettem ide lóhalálában, hogy tudassam veled, hogy nekem semmi kifogásom sincs, miután te minden áron mentől hamarabb tudni akartad az én véleményemet; ha pedig (mint ugyanazon leveledben írod és könyörgesz), meg kell téged „menteni“, hát arra nézve is azt mondom, hogy szolgálataodra állok. Igaz, hogy ő megházasodik, Petrovna Borbála? — fordult hirtelen a kérdezetthez. — Remélem, hogy nem vagyok szerénytelen, hiszen ő maga írja nekem, hogy már az egész város tudja és gratulál, annyira, hogy ő a sok üdvözlést kikerülendő, csak éjjelenként

jár ki. Itt a levél a zsebemben. De elhiheti, Petrovna Borbála, hogy én abból egy betűt sem értek. Csak azt mondd meg már, Trofimovics István, hogy mit tegyek hát, gratuláljak vagy „megmentselék?“ Tessék elhinni, hogy a legnagyobb boldogság mellett a legnagyobb kétségbeesésről ír. Először is bocsánatot kér tőlem; nos, jól van: ez az ő szokásaihoz tartozik . . . Egyébiránt az is igaz: tessék elképzelni, hogy ő engemet az életben csak kétszer látott, azt is véletlenül, s most, mikor harmadik házasságára lép, egyszerre csak azt képzelem, hogy azzal valami szülői kötelességeket sért meg, ezer versztányira könyörög nekem, hogy ne haragudjam és egyezzem bele. Kérlek Trofimovics István, nem akarlak sérteni, de ez az idők jele: az én látköröm széles és senkit el nem ítélek, bár ez — megengedem — becsületre válik stb. stb., hanem azért a földolgot még mindig nem értem, és ez a földolog. Szó van valami „svájci bűnökről“. „Meházásodom, — azt mondja, — a másik bűne miatt“, vagy tudom is én, hogy mondja, egy szóval „bűnöket“ emleget. „A lányka — azt mondja — gyöngy és arany“ és persze ő „nem érdemes rá“, ez az ő saját kifejezése. Aztán jön, hogy bizonyos bűnök és körülmények miatt „kénytelen megházasodni és Svájcba utazni“, azért tehát „téggy félre mindent és siess a megmentésemre“. Hát értenek önök ebből valamit? Egyébiránt az önök arckifejezéséből azt veszem észre, — forgott jobbra, balra, kezében a levéllel, ártatlan mosolylyal nézve a jelenvoltakra, — hogy én az én szokásom szerint valami hibát követtem el . . . az én ostoba őszinteségem, vagy amint Vszevolodovics Miklós szokta mondani: sietésem folytán. De én azt hittem, hogy mi itt a mieink közt vagyunk, már hogy a tieid közt, Trofimovics István, a

tieid közt, mert én voltaképen idegen vagyok s látom . . . látom, hogy mindenki tud valamit, én pedig valamit nem tudok.

Még mindig nézegetett jobbra, balra.

— Csakugyan azt írta önnek Trofimovics István, hogy a „mások bűne“ miatt házasodik meg, amely bűnök Svájcban követtettek el, meg azt, hogy siessen ön az ő „megmentésére?“ ugyanezen szavakat használta? — lépett hozzá most Petrovna Borbála egészen elsárgultan, eltorzult arccal és remegő ajakkal.

— Meglehet, hogy talán valamit nem jól értettem, — felelt Sztepanovics Péter, mintha megijedt volna s még jobban sietett a szavai-
val, — de akkor is ő a hibás, mert minek ír úgy. Tessék, itt a levél. Tudja kérem, Petrovna Borbála, ezek a levelek végtelenek és szüntelenek, az utóbbi két-három hónap alatt pedig egyszerűen egyik levél a másikat érte s megvallom, hogy én némelyiket végig sem olvastam. Bocsásd meg az én ostoba bevallásomat, Trofimovics István, de csak valld be kérlek, hogy ha hozzám címezted is a leveleidet, de inkább az utókor számára írtad őket, s így neked egészen mindegy lehet . . . No, no, ne érezd magad sértve, hiszen mink ketten végre is magunk közt vagyunk. Hanem ezt a levelet, Petrovna Borbála, ezt végig olvastam. Ezek a „bűnök“, ezek az „idegen bűnök“, — ezek minden bizonynyal a magunk bűnöcskéi lehetnek és fogadni mernék, hogy a legártatlanabbak, de amelyek miatt egyszerre csak eszünkbe jutott nemes felbuzdulásunkban a legborzasztóbb históriát csinálni és épen csak a nemes felbuzdulás kedvéért. Úgy kell lenni, hogy itt a tisztességben valami sántítás van, — csak ismerjük be. Tetszik tudni: a kártyácskát nagyon kedveljük . . . és különösen ez felesleges, egészen felesleges, bocsánat, én nagyon

fecsegő vagyok, Petrovna Borbála, de ő engem — bizony isten! — nagyon megijesztett s én csakugyan arra is készültem részben, hogy őt „megmentsem“. Most már magam is restellem. Csak nem teszem tán én a kést a nyakára!? Kérlelhetetlen hitelező vagyok én vagy mi? Ir ő valamit a hozományról is . . . No, de hát csakugyan megházasodol-e te, Trofimovics István? Mert az is meglehet, hogy csak beszélünk, beszélünk, de csak nyelvgyakorlatul . . . Ah, Petrovna Borbála, félek, hogy még ön is megítél engem s épen a nyelvgyakorlatok miatt...

— Épen nem, látom, hogy ön elvesztette a türelmét és persze meg voltak erre az okai, — felelt ingerülten Petrovna Borbála, aki indulatos élvezettel hallgatta a Sztepanovics Péter „igazságos“ szószaporításait, holott ez szemmel láthatóan szerepet játszott, (hogy milyet: azt én még akkor nem tudtam, de a szerep-játszás világosan észrevehető volt, mert nagyon is leplezetlenül ment).

— Ellenkezőleg, — folytatta Petrovna Borbála, — én önnek nagyon le vagyok kötelezve azért, hogy ezeket szóba hozta; ha ön nincs, semmit sem tudtam volna meg. Húsz év óta most nyílik ki először a szemem. Vszevolodovics Miklós, az imént azt mondta ön, hogy önt is külön értesítették: tán bizony önnek is írt efélét Trofimovics István?

— Én ő tőle a legártatlanabb és a . . . a . . . legnemesebb hangú levelet kaptam.

— Ön akadozik, keresi a szavakat, ez nekem elég. Trofimovics István, — fordult hirtelen a megszólítottához szikrázó szemekkel, — rendkívüli szívességet várok öntől: legyen kegyes bennünket azonnal magunkra hagyni, s a jövőben át ne lépje a házam küszöbét!

Ne tessék pedig feledni az iménti „exaltált“ állapotot, amely még most is tartott. No

de az is igaz, hogy Trofimovics István bizony hibás volt. De ami akkor engem határozottan meglepett, az az volt, hogy ő a „leleplezéseket“ is bámulatra méltó méltósággal állta ki, nem szakítva meg a Péterke előadását még a Petrovna Borbálától való félelmében sem. Hol vett ekkora lelki erőt? Én csak azt tudtam meg, hogy kétségtelenül és mélyen sértette őt az iménti találkozás Péterkével, különösen az ölelkezés. Az már mély és *igazi* fájdalmat okozott neki, legalább az ő felfogása, az ő szíve szerint. Volt azonban neki abban a pillanatban más fájdalma is, még pedig az az ő epés beismerése, hogy ő aljaskodott; ezt ő nekem később egész őszintén bevallotta. Már pedig az igazi, a kétségtelen fájdalom még a fenomenálisan könnyelmű embert is szoliddá és állhatatossá teheti, ha mindjárt csak rövid időre is; többet mondok: az igazi fájdalomtól már ostobák is megeszesedtek, persze szintén csak rövid időre; ez a természete az olyan fájdalomnak. S ha ez így van: mi történhetett egy olyan emberrel, mint Trofimovics István? Teljes átalakulás, — persze szintén csak egy időre.

Méltóságosan meghajtotta magát Petrovna Borbálának és egy szót sem szólt. (Igaz, hogy egyebet nem is tehetett). Már ki is akart menni, de nem birt magával és oda ment Pavlovna Dáriához. Ez, amint látszik, el volt erre készülve és rögtön maga kezdett beszélni, szaporázva a szavakat, mintha ijedtében meg akarta volna előzni Trofimovics Istvánt:

—Az istenre kérem, Trofimovics István, ne szóljon egy szót sem, — mondotta heves sietséggel, fájdalmas arckifejezéssel és kezét nyújtva neki: — legyen meggyőződve, hogy én önt csak úgy becsülöm . . . csak úgy tiszteltem . . . és gondoljon ön is jól felőlem, Trofi-

movics István, s ezt én nagyra, nagyra fogom tartani

Trofimovics István mélyen, nagyon mélyen meghajtotta magát előtte.

— Legyen a te akaratod szerint, Pavlovna Dária, neked teljes szabadságod van! Volt, van és lesz, — mondta Petrovna Borbála nyomatékkal.

— Bah! most már én is mindent értek! — ütötte magát homlokon Sztepanovics Péter.

— De ezt tudva, milyen helyzetben lehettem én? Kérem, Pavlovna Dária, bocsásson meg nekem . . . Mit csináltál te én velem, ha így áll a dolog? Mi? — fordult az apjához.

— Pierre, te más hangon is beszélhetnél velem, igaz-e kedves barátom? — szólt Trofimovics István nagyon is csendesen.

— Ne kiabálj, kérlek, — hadonázott Péter a kezével, — hidd el, hogy mindez csak az öreg, beteg idegektől van s a kiabálás semmit sem használ. Inkább azt mondd meg, miért nem értesítettél te erről engem, hiszen tudhattad, hogy én azonnal beszélni fogok.

Trofimovics István erősen rá nézett.

— Pierre, te, aki oly sokat tudsz arról, ami itt történik, igazán nem tudtál, nem hallottál volna erről soha semmit?

— Mi—i—i? No nézze az ember! Nem elég, hogy vén gyerekek vagyunk, még rossz gyerekek is vagyunk? Petrovna Borbála, hallotta mit mondott?

E pillanatban zaj hallatszott; ezúttal hirtelen olyan dolog történt, amit már csakugyan senki sem várhatott.

VIII.

Mindenekelőtt felemlítem, hogy Nikolaievna Lizavetán az utolsó két-három perc alatt

megint valami változást lehetett észre venni. Gyorsan suttogott valamiről a mamájával s a hozzájuk lehajlott Nikolajevics Móriccal. Arca izgatott volt, de egyúttal határozottságot is mutatott. Végre fölkel a helyéről, láthatóan mentől hamarabb el akarva menni, sietette a mamáját is, akit Nikolajevics Móric kezdett már a helyéről felsegíteni. De a sors úgy rendelkezte, hogy el nem mehettek anélkül, hogy mindent végig átéljenek.

Satov, akit mindenki elfelejtett az ő szögletében, (nem messzire Nikolajevna Lizavetától), s aki, amint látszott, maga sem tudta: miért ül ő ott és mért nem megy el, egyszeribe felkel a helyéről s az egész szobán keresztül lassú, de szilárd léptekkel ment Vszevolodovics Miklós felé, egyenesen annak a szemébe nézve. Ez már messziről észrevette annak a közeledését és alig észrevehetően elmosolyodott; de mikor Satov egészen melléje ért, megszűnt mosolyogni.

Amint Satov szótlánul elébe állt és mérőn ránézett, mindenki észre vette ezt és mindenki elhallgatott, legutoljára természetesen Sztepanovics Péter; Liza és a mamája a szoba közepén álltak meg. Így mult el vagy öt perc. Vszevolodovics Miklós arcán a vakmerő bámulatot harag váltotta fel, összerántotta a szemöldökét s akkor . . .

S akkor Satov hirtelen nagyot hadarinott az ő hosszú, súlyos kezével és teljes erejéből arcul csapta Vszevolodovics Miklóst, aki erősen meglódult álltában.

Satov ütése különös volt, nem olyan, mint a rendes pofonütések szoktak lenni, — (ha ugyan ezt a kifejezést lehet használni), nem a tenyerével adta az ütést, hanem az egész öklével, neki pedig nagy, súlyos, csontos ökle volt, benőve vörös szőrrel és tarkázva

szeplővel. Ha az ütés az orra esik, biztosan összetörte volna azt. De az arcra esett, az ajak bal szélét és a felső fogakat érve, amelyekből rögtön kibugygyant a vér.

Egy hirtelen kiáltás hallatszott; tán Petrovna Borbála kiáltott — már nem emlékszem, mert aztán egyszerre minden, mintha megszibbadt volna. Különben is az egész jelenet mindössze valami tíz másodpercig tarthatott. Csakhogy e tíz másodperc alatt roppant sok történt.

Ujra figyelmeztetem az olvasót, hogy Vszevolodovics Miklós azon emberek közé tartozott, akik félelmet nem ismernek. Párbajban hidegvérrel állt az ellenfele lövése elé, hidegvérrel célozott maga és a vadállatiasságig nyugodtan tudta lelőni az ellenségét. Azt hiszem, hogy ha őt valaki arcul csapja, hát ő azt ki sem hitta volna párbajra, hanem ott a helyszínén rögtön agyon ütötte volna; ilyen volt ő: őlt volna teljes öntudattal, magából ki nem kelve. Nekem úgy tetszik, hogy ő nem is ismerte azt az elvakító haragot, amelynél már józanul gondolkozni nem lehet. A nyugtalan felgerjedésnél, mely néha rajta erőt vett, mindig tudott magán uralkodni, tehát meg tudta gondolni azt is, hogy ha valakit párbajban megöl, őt kényszermunkára deportálják; hanem azért mindig és minden habozás nélkül megölte volna a sértőjét.

Az utóbbi időkben én egészen jól kiismertem Vszevolodovics Miklóst és különös körülményeknél fogva igen sokat tudok róla most, mikor ezeket írom. Összehasonlíthatnám őt némelyekkel, akikről egész legendák maradtak ránk a múlt időkben. Beszélnek például a dekabrista L.-ről, hogy egész életében kereste

a veszedelmeket, élvezte azok gyötrelmeit, fiatal korában csekély dolgokért párbajra kelt, Szibériában egy egyszerű késsel vadászott medvére, szeretett a szibériai erdőkben deportált szökevényekkel találkozni, akik pedig — melleleg megjegyezve — veszedelmesebbek a vadállatoknál. Kétségtelen, hogy az ilyen legendárius alakok élvezték a veszedelmeket, szükségét érezték azoknak, máskülönben nyugodtabban élhettek volna s a veszély élvezete nem vált volna életszükségletökké. Persze az a gondolat ingerelhette őket, hogy legyőzzék magokban a félelmet, hogy érezzék a győzelem mámorát, hogy tudatában legyenek az ő legyőzhetetlen voltuknak. Ez az L. még mielőtt deportálták volna, jó előre küzdelemre kelt az éhezéssel, nehéz munkával szerezte meg a kenyerét csak azért, mert semmiképpen sem akart engedelmeskedni a gazdag apja rendelkezéseinek, amelyeket igazságtalanoknak tartott. Látszik ebből, hogy értett a küzdelem minden fajtájához s nem csak a medve-vadászatokban és párbajokban tanúsított kitartást és akarat erőt.

Itanem hat azóta sok idő eltelt s a mi korunk embereinek ideges, elgyötrott, meghasonlott természete egyáltalán nem engedi meg azon közvetlen, erős érzések szükségét, amelyeket úgy kerestek a régi jó idők némely nyughatatlan, tevékeny emberei. Vszevolodovics Miklós talán le is nézte volna L.-t, sőt tán kakaskodó, hencegő gyávanak nevezte volna azt, bár ezt hangosan ki nem jelentette volna. Ő lelőtte volna párbajban az ellenfelét, a medvékkel is megbirkózott volna, ha erre szükség lett volna, ép oly jól és bátran, mint L., csak-hogy minden élvezet nélkül, egyedül kellemetlen szükségből, kedvetlenül, lomhán, sőt unatkozva. Az indulatosság persze nagyot haladt

L. óta, sőt még Lermontov*) óta is. Vszevolodovics Miklós talán indulatosabb volt, mint azok ketten együtt, de ez az indulatosság hideg, nyugodt, s ha úgy lehet mondani: *észszerű* volt, más szóval, a lehető legellenszenvesebb, a legszörnyűbb. Még egyszer ismétlem, hogy én őt akkor is, most is, (mikor már mindennek vége van), olyan embernek tartottam, aki, ha egy pofont, vagy ehhez hasonló sértést kap, azonnal megölte volna a megsértőjét, megölte volna abban a pillanatban, azon a helyen, nem várva párbajra.

S ebben az esetben mégis valami más, valami csodálatos dolog történt.

Alig egyenesedett ki a szégyenletes félrelodulásból, melyet az arcucsapás idézett elő, alig hangzott el az ökölcsapás hitvány s mintha nedves csattanása, azonnal vállon ragadta Satovot mind a két kezével, de aztán rögtön, csaknem azon pillanatban mind a két kezét visszakarta és a háta megett keresztbe tette. Nem szólt, csak nézte Satovot, egyre jobban halványodva. És oly különös volt, hogy a tekintete mintha kialudt volna. Tíz perc múltán szemei hidegen néztek, és — meg vagyok róla győződve, hogy jól láttam — nyugodtan. Csak rettenetesen halvány volt. Persze én nem tudhatom, hogy mi történt a bensejében, én csak kívülről láttam őt. Ugy tetszik nekem, hogy ha valaki egy vörösre izzott vasat a kezébe venne, hogy a tűrését azzal kipróbálja, aztán vagy tíz másodperc múlva legyőzve a fájalmát, megállapítaná, hogy győzedelmeskedett a kínján, hát az ilyen ember érezne olyasmit, amit most, e tíz másodperc alatt Vszevolodovics Miklós érezhetett.

*) Lermontov, a híres orosz költő, igen megférhetetlen ember volt.

Kettőjük közül először Satov sütötte le a szemét, s láthatóan azért, mert kénytelen volt vele. Aztán lassan megfordult és kiment a szobából, de már nem azzal a járással, amelylyel az imént bejött. Elment csendesen, vállait valahogy hátfelől felhúzva, fejét lehorgasztva s mintha valamiről magában okoskodott volna. Ugy rémlett, mintha valamit suttogott volna. Az ajtóig óvatosan ment, semmiben meg nem akadt, semmit fel nem döntött, az ajtót pedig a legkisebb részre nyitotta ki, úgy, hogy szinte keszegoldalt bújt ki a nyíláson. Mikor kimászott, a bozontos bóbitája a tarkója felől különösen szembe tűnt.

Erre egy rettenetes kiáltás hallatszott. Láttam, hogy Nikolajevna Lizaveta megkapta az anyja vállát s a Nikolajevics Móric kezét és kétszer-háromszor maga után rántotta őket, kifelé a szobából, hanem aztán egyszerre csak felkiáltott és ájultan esett végig a földön. Mintha most is hallanám, milyet koppant a feje a szőnyegen.

MÁSODIK RÉSZ.

I. FEJEZET.

Éjjel.

I.

Elmult nyolc nap. Most, mikor már minden elmult, s én ezt a krónikát írom, mi már tudjuk, hogy miben áll a dolog; de akkor még semmit sem tudtunk és nagyon természetes, hogy akkor sok mindent furcsának tartottunk. Legalább mink, Trofimovics Istvánnal bezárkóztunk és ijedezve, messziről szemléltük a

dolgok folyását. Én néha kijártam és most is hordtam neki különféle híreket, amelyek nélkül ő meg nem lehetett.

Említeni is felesleges, hogy a városban különféle hírek keringtek a pofonvágásról, a Nikolajevna Lizaveta elájulásáról és a vasárnap folyamában történt egyéb dolgokról. Csak azt nem tudtuk megérteni, hogy kinek a révén juthattak ezek a hírek oly gyorsan köztudomásra? Mert úgy látszott, hogy a jelenvoltak közül senkinek sem állt érdekében a történetet elhíresztelni. Cselédek nem voltak jelen; csak az egy Lebjadkin fecsegetett valamit, nem annyira haragjában, mert hiszen akkor egész ijedten távozott, (az ellenségtől való félelem pedig megsemmisíti az az ellen tápiált boszus indulatot is), mint inkább állhatatlansága folytán. De Lebjadkin a hugával együtt mindjárt másnap nyom nélkül eltűnt; a Filippov-házban nem találták, híradás nélkül elköltözött, nem tudni hová, mintha csak köldé vált volna. Satov, akinél Timofejevna Máriáról tudakozódni akartam, bezárkózott s a mint látszott, ezt az egész nyolc napot a szállásán töltötte, még a városbeli foglalkozását is abban hagyva. Engem nem fogadott el. Kedden be akartam hozzá menni és kopogtattam az ajtaján. Senki nem felelt. De kétségtelen jelek után ítélve, meg voltam győződve, hogy otthon van s másodszor is kopogtattam. Arra ő, bizonyára az ágyából kiugorva, kemény léptekkel az ajtóhoz jött és hangosan kikiáltott: „Satov nincs itthon!“ Erre én eltávoztam.

Én és Trofimovics István, ha félve is feltevésünk merészségétől, de egymást bátorítva, végre is abban állapotunk meg, hogy a híresztelő senki más nem lehetett, mint Sztepanovics Péter, ámbár ez kis idő múltán az ap-

jával folytatott beszélgetés alkalmával azt bizonyítgatta, hogy mikor ő a városba kiment, akkor már szájról-szájra adták a hírt, különösen a klubban, s hogy az esetet a kormányzó né meg a férje már apróra tudták. Figyelemre méltó még a következő: másnap, hétfőn este felé találkoztam Liputinnal s ő már akkor mindent részletesen tudott, következésképen egyike volt azoknak, akik a dolgot azon melegeben megtudták.

A hölgyek közül sokan, még pedig a legelőkelőbbek érdeklődtek a „titokzatos sánta“ iránt, ahogy Timofejevna Máriaát nevezték. Akadtak olyanok is, akik mindenáron személyesen meg akartak vele ismerkedni, annyira, hogy azok, akik Lebjadkinékat elrejtették, ugyancsak jól tették, hogy siettek. De leginkább foglalkoztak a Nikolajevna Lizaveta elájulásával; ez az „egész világot“ érdekelte annyival is inkább, mert az eset egyenesen Mihajlovna Juliára is vonatkozott, lévén ő Nikolajevna Lizavetának nemcsak rokona, hanem felvigyázója is. És mi mindent össze nem fecsegték! A mendemondának titokzatos körülmények is malmára hajtották a vizet: mind a két ház hermetice el volt zárva; Nikolajevna Lizavetáról azt beszélték, hogy forró lázban fekszik; ugyanezt mondták Vszevolodovics Miklósról is, csúf részleteket adva hozzá a kiütött fogáról és a feldagadt arcáról. Az utcaszögleteken arról is beszéltek, hogy emberéletről is lesz szó, mert Sztavrogin nem az az ember, aki az ilyen sértést szótlánul elviselné és megöli Satovot, de csak titokban, korzikai módra. Ez a gondolat tetszett az embereknek; de az úri fiatalság többsége az egészet lenéző közömbösséggel nézte, persze, hogy csak képmutatásból. Általában a régi ellenségeskedés Vszevolodovics Miklóssal szemben erősen meg-

ujult. Még a legszolidabb emberek is igyekeztek őt elítélni, bár magok sem tudták, hogy miért. Azt suttogták, hogy tönkre tette a Nikolajevna Lizaveta becsületét, s hogy a kettő közt valami viszony volt Svájcban. Persze az óvatosabbak tartózkodtak a mendemondáktól, de azok is szívesen hallgatták. Voltak egyéb beszédek is, de nem általánosak, hanem csak magánosak, helyi-el-közel, zárt falak közt, és oly különösek, hogy azokról csak azért tesztek említést, hogy azoktól az olvasókat jó előre óvjam az elbeszéléseimben előforduló továbbiakra nézve. Azt beszéltek például némelyek, szemöldökeiket összévonva, s isten tudja mily alapon, hogy Vszévolodovics Miklósnak valami különös dolga van a mi guberniumunkban, hogy ő K. gróf révén Pétervárott valami felsőbb összeköttetésekhez jutott, hogy ő talán szolgálatában is van s aligha nem valami megbízatása van valaki részéről és valamire nézve. Mikor a már nagyon is szolid és tartózkodó emberek e hírek hallatára elmosolyodtak, megjegyezvén nagyon helyesen, hogy olyan ember, aki eddig skandalumokat csinált, most pedig az arca feldagadásával folytatja, nem igen hasonlít a hivatalos emberekhez, hát azoknak suttogvást azt felelték, hogy nem is hivatalos minőségben működik ő, hanem úgyszólván bizalmas kiküldetésben, s hogy az ilyen esetekben a szolgálat érdeke is is megkívánja, hogy az illető lehetőleg a legkevésbé hasonlítson a hivatalnokhoz. Az ilyen megjegyzésnek megvolt a kívánt hatása; köz tudomású volt nálunk, hogy a mi zemsztvónkat*) a fővárosból különös figyelemmel kísérik. Ismétlem, hogy az eféle hírek, amint fel-

*) Zemsztvo — olyanforma intézmény, mint nálunk a megyei bizottság.

tüntek, úgy el is tüntek legalább egy időre, a Vszevolodovics Miklós megjelenésekor; megjegyzem azonban, hogy sok híresztelésnek néhány röviden, de indulatosan elejtett szó volt az alapja, amelyet a klubban a Pétervárról nem régen hazaérkezett, nyugalmazott gárda-kapitány, Gaganov Pavlovics Artemij mondott; ez az úr pedig igen tehetős földesúr volt nálunk, azonkívül ismert fővárosi világfi, fia annak a Gaganov Pavlovics Pálnak, akivel Vszevolodovics Miklósnak az a rendkívüli nyers és váratlan esete volt a klubban, amelyet már fentebb elmondtam.

Rögtön megtudta mindenki, hogy Mihajlovna Júlia rendkívüli látogatást akar tenni Petrovna Borbálánál; de a kapuban azt az értesítést kapta, hogy „a nagyasszony gyöngélkedvén, senkit el nem fogadhat.“ Megtudták azt is, hogy e látogatása után vagy két nappal Mihajlovna Júlia oda küldött Petrovna Borbálához tudakozódní az egészsége felől, végre, hogy mindenütt védelmére kelt Petrovna Borbálának, persze csak magasabb értelemben, más szóval a lehetőségig határozatlan formában. A vasárnapi históriára vonatkozó tereféré szigorúan, hidegen hallgatta meg annyira, hogy a rákövetkező napokon már ő előtte fel sem hozták azokat. Ilyen módon mindenfelé az a nézet erősödött meg, hogy Mihajlovna Júlia jól tudja nemcsak ezt a titokzatos históriát, hanem annak titokzatos értelmét is, még pedig a legkisebb részletekig s nem is csak mint az esettől távol álló, hanem, mint annak egyik részese. Mellékesen megjegyzem, hogy Mihajlovna Júlia kezdte már lassankint megszerezni nálunk azt a magasabb befolyást, amelyre oly nagyon vágyott s kezdte már magát olyanak látni, akit „körül vesznek.“ A társaság egy része már gyakorlati eszet és tapintatot

látott nála, de erről majd később! Az ő pártfogásával magyarázták a többi közt azt a gyors haladást és sikereket is, amelyeket a mi társaságunkban Sztepanovics Péter elért, mely sikerek akkor nagyon meglepték Trofimovics Istvánt.

Meglehet, hogy mi Trofimovics Istvánal túloztunk. Először is: Sztepanovics Péter úgyszólván egy pillanat alatt megismerkedett az egész várossal: mindjárt az első négy napon azután, hogy megérkezett. Vasárnap érkezett meg s hétfőn már a Gaganov Pavlovics Artemij kocsiján láttam; Gaganov pedig ugyancsak büszke, ingerlékeny és nagyralátó volt, dacára az ő nagyvilági voltának, akivel az ő különös karakterénél fogva nagyon nehéz volt megférti. Sztepanovics Pétert a kormányzónál is igen jól fogadták, annyira, hogy azonnal úgy érezte ott magát, mintha otthon lett volna; csaknem mindennap Mihajlovna Júliánál ebédelt. Ezzel még Svájcban ismerkedett meg, hanem az ő méltósága házában tett gyors előmenetele igazán érdekes volt. Mert hiszen őt valamikor mégis csak külföldi forradalmárnak tartották s — igaz-e, nem-e? — része volt bizonyos külföldi kiadványokban, kongresszusokban, „amit még a hírlapokkal is bizonyítani lehet“, mint azt egy találkozásunk alkalmával boszúsan mondta Teljatinov Aljosa, aki most — fájdalom! — már nyugalmazott csinovnyik, régebben pedig szintén szívesen látott embere volt a volt kormányzónak. Hanem itt ténynyel álltunk szemben: a volt forradalmár nemcsak minden akadály nélkül jelenhetett meg az ő szeretett házában, de csaknem kitüntetésekkel is; e szerint talán az egész nem is igaz. Liputin azt súgta nekem egyszer, hogy hallomás szerint Sztepanovics Péter valahol bűnbánólag meg-

vezeklett és miután néhány nevet besúgott, bocsánatot kapott, ilyen módon tehát talán jóvá tette a hibáját, megígérvén különben is jövőre a haza javát szolgálni. Közöltem ezt az epés kijelentést Trofimovics Istvánnal, aki — ámbár szinte képtelen volt akkor a gondolkodásra, — erősen elgondolkozott. Kiderült később, hogy Sztepanovics Péter igen tekintélyes ajánlólevelekkel jelent meg nálunk, legalább hozott egy ilyen levelet a kormányzóéhoz egy rendkívül előkelő pétervári öreg asszonytól, akinek a férje a legnevezetesebb pétervári öregeskék egyike volt. Az öreg asszony, a Mihajlovna Júlia keresztanyja, azt írta a levelében, hogy Sztepanovics Pétert a Vszevolodovics Miklós útján K. gróf is ismeri, megszerette és „dacára régebbi eltévelyedésének jóra való fiatal embernek tartja.“ Mihajlovna Júlia igen nagyra becsülte az ő gyér és nehezen fentartott összeköttetéseit a felsőbb körökkel s persze nagyon megörült az öreg asszony levelének. Hanem azért mégis, mintha lett volna itt még valami különös dolog is. A kormányzóé meg a férjét is familiáris lábra állította Sztepanovics Péterrel, annyira, hogy e miatt Fon-Lembke panáskodott is, de erről majd később. Felemlítem még, hogy a nagy író is rokonszenvezett Sztepanovics Péterrel s mindjárt meghívta azt magához. Ekkora sietség olyan felfuvódott ember részéről a legfájdalmasabban érintette Trofimovics Istvánt; de én ezt egészen másképp magyaráztam: Karmazinov úr, mikor egy nihilistát meghítt magához, csak a két főváros progresszív ifjúságával való érintkezést tartotta szem előtt. A nagy író betegesen féltette a legujabb forradalmi ifjúságot s a viszonyokat illető tudatlanságában azt gondolván, hogy ez ifjúság kezében van Oroszország jövője, megalázkodással járt annak a

kedvében különösen azért, mert az az ifjúság
ő rá nem is hederített.

II.

Sztepanovics Péter elszaladt vagy kétszer az apjához is, még pedig az én nagy keserűségemre, mindannyiszor az én jelenlétemben. Először szerdán jött el hozzám, vagyis csak negyednapra az első találkozás után, ekkor is az ügyesbajos dolgukban. Megemlítem, hogy a birtokocskát illető elszámolás valahogy csendben történt meg köztük. Petrovna Borbála magára vállalta a rendezést, kifizette Sztepanovics Pétert, persze úgy, hogy ő vette magához a birtokocskát, s Trofimovics Istvánt már csak arról értesítette, hogy minden rendben van; Petrovna Borbála meghatalmazottja, a kamarás lakáj, Jegorücs Elek valami aláírni valót hozott át, amit Trofimovics István szóltanul és rendkívüli méltósággal alá is írt. A méltóságot illetőleg meg kell jegyezni, hogy én ezeken a napokon alig ismertem rá a mi régi öregecskénkire. Ugy viselte magát, mint azelőtt soha, rendkívül szóltalan volt, még csak levelet sem írt vasárnap óta Petrovna Borbálának, (amit én valóságos csodának tartottam), és ami a legfőbb: nyugodt volt. Erőt merített valamely végleges, rendkívüli ideából, ami megnyugtatta őt: ezt látni lehetett. Meglelvén ezt az ideát, most már ült és várt valamit. Eleinte különben beteg volt, különösen hétfőn: kolerin mutatkozott. De hírek nélkül nem tudott megjelenni most sem; hanem mihelyt az események előadása után átmentem a dolgok lényegére és bizonyos következtetéseket próbáltam tenni, ő rögtön hadonázni kezdett a kezével, hogy ne folytassam. A fiacskája mindkét látogatása fájdalmasan

hatott rá, bár meg nem rendítette. Mind a két látogatás után lefeküdt a divánra s ecetbe mártott kendővel kötötte be a fejét. De azért a szó mélyebb értelmében nyugodt maradt.

Néha különben nem is hadonázott, hogy hallgassak el. Néha még azt is tapasztalni véltem, mintha a titokzatos határozottsága elhagyta volna és mintha valami újabb ideák csábításai ellen védekeznék. Ezek csak pillanatnyi tünetek voltak, de meg kell említenem. Gyanakodtam, hogy nagyon szeretne magáról megint életjelt adni, magányából kilépni, küzdelembe menni, a döntő csatát megvívni.

— Cher, én összemorzsolnám ezeket! — szakadt ki belőle csütörtökön este, a Sztepanovics Péter első látogatása után, amint kendővel bekötött fejével a divánon végignyújtzkodott.

E pillanatig még egész nap egy szót sem szólt hozzám.

— „Fils, fils chéri“ stb.; megengedem, hogy mind ez a kifejezés bolondság, szakácsnék szótárába való, hát jól van, most már magam is belátom. Én őt nem ettettem, nem itattam, elküldtem őt Berlinből a —szki kormányzóságba, mint csecsemőt, postán és a többi: ezt mind beismerem . . . „Te engemet nem neveltél, — azt mondja, — a postára tettél, itt meg kiraboltál.“ De szerencsétlen! — kiáltottam rá, — azért egész életemben fájt érted a szívem, ha postára tettelek is. — Il rit. De beismerem, beismerem . . . hogy a postán, — fejezte be, mintegy önkívületben.

— Passons — kezdte újra öt perc múlva. — Én nem értem Turgenyevet. Az az ő Bazarovja valami soha nem létezett, fiktív személy; ők magok tagadták meg legelőbb, mint soha nem létezőt. Az a Bazarov valami homályos

vegyüléke Nozdrevnek*) és Byronnak, c'est le mot! Nézze csak jól meg őket: hogy ugrálnak, hogy vinnynognak örömben, mint kutya-kölykök a napon, mily boldogok, mily diadalmasok! Hol van itt Byron! . . . És milyen közönségesség! A hiúságnak mekkora szakácsnéi ingerültsége, mily kicsinyes törekvés *faire du bruit autour de son nom*, nem veszik észre, hogy *son nom* . . . Oh karrikatúra! De kérlek, — kiáltok rá, — csak nem akarod talán magadat a Krisztus helyett az emberekre kötni! *Il rit. Il rit. beaucoup, il rit trop.* Valami különös még a mosolygása is. *Il rit toujours.*

Erre megint csend következett.

— És ravaszok! vasárnap előre összebeszéltek . . . köpte ki váratlanul . . .

— Oh, az bizonyos, — kiáltottam fel én, a fülemet hegyezve; — összebeszélés, de oly rosszul adták elő.

— Nem arról beszélek. Tudja-e, hogy csak azért adták elő oly rosszul, hogy észrevehessék azok . . . akiket illet. Érti ön ezt?

— Nem, ezt nem értem.

— *Tant mieux. Passons.* Ma én nagyon ingerült vagyok.

— De miért pörölt ön ő velem, Trofimovics István? — kérdeztem szemrehányással.

— *Je voulais convertir.* Persze ön nevet. *Cette pauvre* néni, *elle entendra de belles choses!* Oh, kedves barátom, higgye el, hogy a multkor patriotának éreztem magam . . . Egyébiránt én mindig orosznak éreztem magamat . . . az igazi orosz nem is lehet másféle, mint mi ketten. *Il y a là dedans, quelque chose d'aveugle et de louche.*

— Az bizonyos — feleltem én.

*) *Nozdrev* a Gogoly „Holt lelkek“ c. regények egy könnyelmű, rossz jellemű alakja.

— Kedves barátom, a valódi igazság soha sem valószínű, tudja-é ezt? Hogy valószínűvé tétessék, okvetlenül hazugságot kell hozzá keverni. Az emberek mindig is így cselekedtek. Meglehet, hogy itt van valami, amit mi nem értünk. Mit gondol ön: van-e ebben a győzelmi rivalgásban valami, amit mi nem értünk? Én nagyon szeretném, ha volna. Nagyon szeretném.

Én nem feleltem. Ő is jó ideig hallgatott.

— Azt mondják, hogy a francia szellem . . . — dadogott aztán mintegy lázban — ez tévedés; ez mindig így volt. Minek a francia szellemet okolni? Itt csak orosz renyheségről lehet szó, arról a megalázó tehetetlenségről, amelynél fogva nem vagyunk képesek egy ideát teremteni, és a mi utálatos parazitáságunkról, amelylyel a népek közt élünk. *Ils sont tout simplement des paresseux*, nem pedig a francia szellem. Oh, az oroszokat ki kellene irtani az emberiség javára, mint a káros parazitákat. Nem erre törekedtünk mi, nem erre; én az egészszet nem értem. Megszüntem érteni. De érted-é te azt, — kiáltottam rá — hogy ha nektek a legelső a guillotine, még pedig oly lelkesedő vágygyal, hát az csak azért van, mert legkönnyebb a fejezet levagdálni, de legnehezebb valami ideát teremteni? *Vous êtes des paresseux! Votre drapeau est une guénille, une impuissance.* Azok a taligák, vagy ahogy ti mondjátok: „az emberiségnek kenyeret szállító taligák zörgése“ hasznosabb a sixtini madonnánál, vagy tudom is én, hogy mondjátok . . . *une bêtise dans ce genre.* De hát nem tudod te azt, — kiáltok én rá, — hogy az emberiségnek a boldogság mellett éppen olyan szüksége van a boldogtalanságra is? *Il rit!* Te csak elmésségeket akarsz

mondani, hogy „a tagjaidat kinyujtóztasd (szemtelenebb kifejezést használt) a bársony divánon“, — felelte ő . . . Jegyezze meg, kérem azt a szokásunkat is, hogy az apa tegeződik a fiával: ez jó lehet akkor, ha egyetértés van köztük; de mikor egymást szidják?

Kis ideig elhallgatott.

— *Cher*, — fejezte be hirtelen felkelve, — tudja-e, hogy ennek okvetlenül valami vége lesz?

— No, az bizonyos, — feleltem én.

— *Vous ne comprenez pas. Passons.* De az életben az ilyenek rendesen semmivel sem végződnek, hanem ennek okvetlenül lesz valami vége, okvetlenül!

Izgatottan ment végig a szobán s újra visszatérve a divánhoz, erőtlenül terült el azon.

Pénteken reggel Sztepanovics Péter elutazott valahová a vidékre és ott maradt hétfőig. Elutazásáról Liputintól értesültem s ugyanakkor beszélgetés közben megtudtam tőle azt is, hogy Lebjadkinék mind a ketten valahol a vizen túl, Gorsecsna telepen vannak. „Én vittem oda őket“, — tette hozzá Liputin s miután Lebjadkinékről még egyet-mást hazudozott, egyszerre csak azt az újságot közölte velem, hogy Nikolajevna Lizaveta férjhez megy Nikolajevics Mórichoz, s ámbár ezt még köztudomásra nem hozták, azért a kézfogó megvolt és a dolog végleges. Másnap láttam Nikolajevna Lizavetát, amint a Nikolajevics Móric kíséretében betegsége után először kilovagolt. Már messziről rám csillantotta a szemét, mosolygott és igen barátságosan köszönt. Ezt mind elmondtam Trofimovics Istvánnak; ez csak a Lebjadkinékről szóló hirt méltatta némi figyelemre.

Most pedig, miután leirtam a nyolc nap

alatt előállott talányos helyzetet, rátérek krónikám további eseményeire, előadván azokat úgy, amint most már tudom. Kezdem pedig ama bizonyos vasárnap után a nyolcadik nappal, vagyis hétfővel, ennek estéjével, mert voltaképen ez estével kezdődik „az új história.“

III.

Esti nyolc óra volt. Vszevolodovics Miklós egyedül ült a dolgozó szobájában, ugyanabban, amelyet már régen is nagyon szeretett s amely magas, tágas szoba volt, megrakva szőnyegekkel s régi divatu, kissé nehéz butorokkal. Egy szögletben divánon ült, úgy öltözve, mintha ki akart volna menni, de amint látszott, sehová sem készült. Előtte az asztalon ernyős lámpa égett. A nagy szoba oldalai és szögletei homályban maradtak. Tekintete tűnődő volt, de teljesen nyugodt; arca kimerült és kissé megfogyott. Csakugyan megdagadt és meggyült az arca. De a foga kiütéséről keletkezett hír tulzott volt. A foga csak meglódult, de most már megerősödött; a felső ajka is megsérült belülről, de már az is behegedt. Az arca gyülése pedig csak azért nem mult el egész héten, mert a beteg nem akart magához orvost hivatni, hogy az a gyülést idején fölmesse, hanem várt, míg az magától fölfakad. Nem csak az orvost, de az anyját sem igen bocsátgatta be magához, ez utóbbit legfőlebb napjában egyszer, akkor is csak egy-egy percre és esti szürkületkor, mikor már sötétedni kezdett ugyan, de még nem gyujtottak világot. Nem fogadta Sztepanovics Pétert sem, aki azonban, míg a városban volt, kétszer-háromszor is elszaladt Petrovna Borbálához. Végre azonban hétfőn, amint három napi távolléte után reggel megérkezett s miután befutotta az

egész várost, megebédelt Mihajlovna Juliánál, este felé megjelent Sztepanovics Péter az őt türelmetlenül váró Petrovna Borbálánál. A tilalom megszűnt, Vszevolodovics Miklós is kész volt őt elfogadni. Petrovna Borbála maga kísérte el a vendéget a dolgozó szoba ajtajáig; különben is régen szerette volna már, ha találkoztak volna; Sztepanovics Péter meg is ígérte neki, hogy Nicolas után majd bemegy hozzá elmondani, hogy mit beszéltek. Petrovna Borbála félénken kopogtatott be Vszevolodovics Miklóshoz s feleletet nem kapván, bátor volt az ajtót néhány hüvelyknyire kinyitni.

— Nicolas, bebocsáthatom hozzád Sztepanovics Pétert? — kérdezte szelid tartózkodással, igyekeztén a lámpafénynél a fiát meglátni.

— Hogyne, hogyne, csak bátran! — kiáltott hangosan és vidáman maga Sztepanovics Péter s maga kinyitván az ajtót, bement.

Vszevolodovics Miklós nem hallotta a kopogtatást, csak az anyja félénk kérdését, de nem ért rá felelni. E pillanatban egy épen végigolvasott levél volt előtte, amelynek a tartalmán nagyon elgondolkozott. A Sztepanovics Péter váratlan kiáltására összerezett és sietve dugta el a levelet egy nehezék alá, de ez nem sikerült egészen; a levél egyik vége s csaknem az egész boríték kikandikált a levél-nehezék alól.

— Készakarva kiáltottam olyan nagyot, hogy ideje legyen önnek elkészülnie — suttogta gyorsan és bámulatos bávasággal Sztepanovics Péter az asztalhoz sietve s rögtön észrevéve a levél végét és a nehezéket.

— És persze sikerült meglátnia, hogy én a levélnehezék alá dugtam egy imént kapott levelet — szólalt meg nyugodtan Vszevolodovics Miklós, meg sem mozdulva a helyéről.

— Levelet? Éánom is én az ön leveleit!
— kiáltott föl a vendég — de . . . a fő dolog
— suttogott megint az ajtó felé fordulva és
fejével arra felé intve, bár az ajtó már be volt
zárva.

— Az én anyám soha sem hallgatódzik
— jegyezte meg hidegen Vszevolodovics Mik-
lós.

— No és ha hallgatódznék is! — emelte
föl vigan a hangját Sztepanovics Péter, leül-
ve egy karoszékbé. — Nekem semmi kifogá-
som ellene; csak azért futottam ide, hogy egy
kicsit négyszemközt beszélgessünk . . . No,
csakhogy végre bejutottam önhöz! Legelőbb is
hogy van ön? Látom, hogy nagyon jól s holnap
talán meg is jelenhet ön, mi?

— Meglehet.

— Határozzon már végre, mentsen meg
engem a határozatlanságtól — gesztikulált
örüItten az ő tréfáló, kellemeteskedő módján. —
Ha tudná, hogy miket voltam kénytelen nekik
fecsegni! Egyébként tudja ön azt — tette hoz-
zá nevetve.

— Mindent nem tudok. Csak az anyám-
tól hallottam, hogy ön nagyon tevékeny volt.

— Azaz hogy én semmi hafározott dolgot
nem cselekedtem, — vágott közbe Sztepanovics
Péter, mintha valami rettenetes támadás el-
len védekeznék. — Tudja: a Satov feleségével
hozakodtam elő, t. i. azokat a híreket hoztam
forgalomba, amelyek az ön párizsi viszonyá-
ról keringtek, s ezzel persze meg van magya-
rázva a vasárnapi eset . . . remélem, nem ha-
ragszik?

— Meg vagyok győződve, hogy ön na-
gyon buzgólkodott.

— No csak épen ettől féltem. Egyébiránt
mit akar azzal mondani, hogy „nagyon buz-
gólkodott?“ Hiszen ez szemrehányás. Külön-

ben ön egyenesen beszél; leginkább azért félttem ide jönni, mert attól tartottam, hogy ön nem akar egyenesen beszélni.

— Nem is akarok én egyenesen beszélni — felelt ingerülten Vszevolodovics Miklós, de aztán mindjárt elmosolyodott.

— Nem arról beszélek, nem arról, ön tévedésben van, nem arról van szó! — hadart mind a két kezével Sztepanovics Péter, úgy pergetve szavait, mint a borsót s nagyon megörülve annak, hogy a házigazdája fölingerült. — Nem akarom én önt a mi dolgunkkal ingerelni, különösen az ön jelenlegi állapotában. Én csak a vasárnapi eset miatt szaladtam ide, mert azt még sem lehet annyiban hagyni. Én a legnyiltabb értesítésekkel jövök, amelyekre főképen nekem van szükségem és nem önnek. Azért jöttem, hogy mostantól kezdve egészen őszinte legyek.

— E szerint eddig nem volt őszinte.

— Azt ön maga is jól tudja. Sokszor ravaszkodtam . . . Ön mosolyog; ennek nagyon örülök, mert ez alkalmat ad a fölvilágosításokra; hiszen én készakarva mosolyogtattam meg önt a „ravaszkodás“ szóval, de nem azért, hogy rögtön megharagudják; hogy is gondolhattam volna én olyat, hogy — ha egyszer ravaszodom — képes legyek fölvilágosításokkal előállni! Látja, milyen őszinte vagyok, látja? Nos: lesz szives kihallgatni?

A Vszevolodovics Miklós megvetően nyugodt, sőt gúnyos arckifejezésében dacára annak, hogy a vendége láthatóan föl akarta őt ingerelni az ő előre elkészített nyers őszinteségével és szemtelenségével, végre bizonyos izgatott kíváncsiság volt látható.

— Hallja tehát! — izgett-mozgott még jobban Sztepanovics Péter, — mikor elindultam ide, már t. i. általában ide, ebbe a város-

ba, elhatároztam — nagyon természetesen — hogy alakoskodni fogok, szerepet vállalok. Legjobb lenne persze minden alakoskodás nélkül a saját mivoltomban föllépni, igaz-e? De semmi sem ravaszabb dolog, mint az embernek a saját mivolta, mert abban senki sem hisz. Az igazat megvallva, én a félbolondot akartam adni, mert az könnyebb, mint az embernek a saját szerepe; minthogy azonban a félbolond mégis csak szélsőség, a szélsőség pedig kíváncsiságot ébreszt, hát végre is a saját szerepemre határoztam el magam. Nos, hogy tetszik a saját arcom? Arany középszerűség, se nem ostoba, se nem okos, eléggé tehetségtelen s mintha a holdból ugrott volna le, mint az itteni józan emberek szokták mondani, igaz-e?

— Lehet, hogy úgy van — mosolyodott el Vszevolodovics Miklós alig észrevehetően.

— Á! ön igazat ad nekem! ennek nagyon örülök; előre tudtam, hogy az ön saját véleményét találom el . . . Legyen nyugodt, ne féljen, én nem haragszom s épen nem azért festettem le úgy magam, hogy kihíjjam az ön dicséretét, hogy azt mondja: „Nem, ön nem tehetségtelen, nem: ön igen okos . . .“ Á! ön megint mosolyog . . . Én megint tévedtem. Ön nem mondaná azt, hogy „ön okos“. No, hát tegyük föl, hogy igaza van. *Passons*, mint az apám szokta mondani, zárjel között mondvá pedig ne haragudjék az én bőbeszédüségemért. Ime, itt van mindjárt a bizonyító példa is: én mindig sokat beszélek, vagyis sok szót hadarok és sietek is, és soha sem jutok semmire. S miért hadarok én oly sok szót és miért nem jutok semmire? Mert nem tudok beszélni. Azok, akik jól tudnak beszélni, röviden beszélnek. Itt van mindjárt az én tehetségtelen voltom, igaz-e? De minthogy a tehetségtelenségnek ez az adománya már természettől való,

miért ne használjam én azt föl mesterségesen? Fel is használom. Igaz, hogy mikor ide készültem, hát eleinte azt határoztam, hogy hallgatni fogok; hanem a hallgatás nagy tudomány, következésképen nekem való, másfelől pedig a hallgatás végre is veszedelmes; nos, végleg elhatároztam tehát, hogy beszélni fogok, de úgy, mint a tehetségtelenek, t. i. sokat, sokat; nagyon sietve fogok bizonyítani, végül meg a saját bizonyítékaimba belezavarodni, úgy, hogy a hallgató végre a beszéd végét be sem várva távozzék, összezsapja a kezét s ne tudjon okosabbat tenni, mint hogy egyet köpjön. Ennek a következése az, hogy elhíteti magáról az ember, hogy báva, hogy megunatja magát, hogy meg nem értik: egy csapásra három előny. Ugyan kérem, ki gyanusitaná ilyen körülmények közt az embert titkos üzelmekkel? Ezen kívül néha még meg is nevettetem az embereimet s ez már nagyon sokat ér. Most ők mindent megbocsátanak nekem, már csak azért az egyért is, hogy a nagy bölcsről, aki valahol proklamációkat adott ki, bebizonyult, hogy ostobább, mint ők maguk. Nem így van? A mosolygásából látom, hogy igazat ad nekem.

Vszevolodovics Miklós különben egyáltalán nem mosolygott, ellenkezőleg, sötéten s néminemű türelmetlenséggel hallgatott.

— Hogy, mi? Ugy tetszik: ön azt mondta: „egyre megy?“ — csörgött tovább Szepepanovics Péter. (Vszevolodovics Miklós pedig semmit sem mondott.) Persze, persze; biztosítom önt, hogy nekem eszem ágában sincs önt az én cimboraságommal kompromittálni. De ön ma nagyon indulatos; én önhöz nyílt és vidám kedélyvel jöttem, ön pedig minden szavamat félremagyarázza; biztosítom önt, hogy ma semmiféle kényes dologról szót sem

teszek, szavamát adom és minden föltételeit már előre elfogadom.

Vszevolodovics Miklós makacsul hallgott.

— No, mi? Mondott ön valamit? Látom, hogy már megint valami bakot löttem; ön nem ajánlott és nem is kíván föltételeket; ez igaz, nos: legyen nyugodt; hiszen én magam is jól tudom, hogy én hiában ajánlanék föltételeket, nem igaz? Önért én előre jót állok s ezt persze, a tehetségtelen voltomnál fogva; tehetségtelenség és tehetségtelenség . . . Ön nevet? Hogy? Mi?

— Semmi — nevetett végre Vszevolodovics Miklós — az jutott eszembe, hogy én önt tényleg tehetségtelennek mondtam, de ön akkor nem volt jelen, tehát valakitől hallotta . . . Nagyon kérném önt, hogy térjen mentől előbb a dologra.

— Hiszen a dolognál vagyok, t. i. a vásárnapi esetről! — hebegett Sztepanovics Péter — nos, hát miért lettem volna én vasárnap, hogy is mondta csak ön? igen: siető, középszerű, tehetségtelen ember, mikor én a legtehetségtelenebb voltam mellett is uralkodtam a beszélgetésen. S nekem mindenki megbocsátott, mert először is én a holdból ugrottam le, amiről most — amint látom — mindenki meg van itt győződve; másodszer pedig azért, mert igen kedves históriácskát mondtam el s azzal önöket mind kihuztam a sárból, no nem igaz?

— Vagyis úgy mondta el a históriát, hogy mindenkiben kétséget hagyott és nyitva hagyta a gyanut az iránt, hogy mi összebeszélünk és hamisan kevertük a kártyánkat, holott semmi összebeszélés nem volt s én önt semmire sem kértem.

— Ugy van, helyes! — vágott közbe szín-

te elragadtatással Sztepanovics Péter. — Én épen azért cselekedtem úgy, hogy ön az egész machináció rugóit észre vehesse; hiszen én főképen önért követtem el mindent, mert így megfogtam és kompromittálni akartam önt. Főképen azt akartam megtudni, hogy mennyire fél ön?

— Érdekes, hogy ön most mennyire őszinte!

— Ne haragudjék, ne szikráztassa a szemét . . . Egyébiránt nem is szikráztatja. Szeretné tudni, hogy miért vagyok én oly őszinte? Hát azért, mert most minden megváltozott, elmúlt, behordott mindent a por. Én hirtelen megváltoztattam az ön felől táplált nézeteimet. A régi út egészen véget ért; most már én soha sem fogom önt a régiekkel kompromittálni; most majd csak az új úton?

— Taktikát változtatott?

— Nincs itt semmi taktika. Most már ön teljesen ura az akaratának; ha akarja, azt mondja: *igen*, ha akarja, azt, hogy *nem*. Ez az én egész új taktikám. A *mi dolgunkról* pedig még csak egy kukkot sem szólok mindaddig, míg ön azt maga nem akarja. Nevet? Kedves egészségére! Én magam is nevetek. Csakhogy én most komolyan beszélek, komolyan, komolyan, ámbár az, aki ennyire siet, persze tehetségtelen, ugy-e bár? Mindegy, hadd legyen tehetségtelen, de én komolyan beszélek, komolyan, komolyan . . .

És tényleg komolyan beszélt, egészen más hangon és valami különös izgalommal, úgy hogy Vszevolodovics Miklós kíváncsian nézett rá.

— Ön azt mondja, hogy felőlem táplált nézeteit megváltoztatta? — kérdezte tőle.

— Megváltoztattam abban a pillanatban, amelyben ön Satovról visszarántotta a kezét;

elég legyen ez, elég! kérem, ne is kérdezzen, mert többet nem mondok

Föl akart ugrani, hadonázott a kezével, mintha el akarta volna magától kergetni a kérdéseket, minthogy azonban kérdések nem voltak, elmenni meg nem volt miért, hát vissza ereszkedett a székébe s némileg lecsillapult

— Zárjel közt mondva — kezdte újra a darálást — némelyek itt azt fecsegik, hogy ön őt megöli, még fogadtak is rá, úgy hogy Lembke már a rendőrséget is igénybe akarta venni, de ezt Mihajlovna Julia megtiltotta neki . . . De elég erről! én csak el akartam mondani, amit hallottam. Hogy el ne felejtsem: Lebjadkinékat én még aznap elküldtem innen, hallotta? megkapta a leveletem az ő címükkel?

— Megkaptam akkor mindjárt.

— Ezt már nem a tehetségtelenségem folytán tettem, hanem őszinte szolgálatkészségeből. Ha tehetségtelenül sikerült is, de a szándék őszinte volt.

— Jól van, talán úgy is kellett — szólt eltűnődve Vszevolodovics Miklós — de több levelet nekem ne írjon, kérem.

— Ez az egy elkerülhetetlen volt.

— E szerint Liputin mindent tud?

— Lehetetlen volt hallgatni; de Liputin nem mer mukkanni sem, azt ön is tudja . . . El kellene már menni egyszer a mieinkhez, vagyis azokhoz, nem a *mieinkhez*, különben megint hézag támad a sorok közt. Ne nyugtalanodjék; nem rögtön most, hanem valamikor. Most esik az eső. Majd én értesitem őket, ők összegyűlnek s mi elmegyünk hozzájuk este. Ugy várnak már tátott szájjal, mint a fészken ülő kis fecskék, hogy hoztunk-e nekik valami lakomára valót? Tüzes nép! A füzeteket előszedték, vitára készülnek. Virginszkij általános emberi, Liputin fourierista, nagy hajlam-

mal a rendőri dolgok iránt; mondhatom, hogy egy tekintetben megbecsülhetetlen ember, de egyebekben szigorú bánásmódot igényel; végre az a hosszú fülű a saját rendszeréről tart előadást. S tetszik tudni: rossz néven veszik tőlem, hogy én elhanyagolom és meg-megmosdatom őket, he-he! Okvetetlenül el kell hozzájuk menni.

— Ön ott engem valami főnöknek ad ki? — szólt hanyagul Vszevolodovics Miklós.

Sztepanovics Péter gyorsan ránézett s úgy tett, mintha nem hallotta volna:

— Megjegyzem, hogy vagy kétszer-háromszor megjelentem Petrovna Borbálánál is és neki is sokat kellett beszélnem.

— Képzelem.

— Ne képzeljen pedig semmit; én csak azt mondtam, hogy ön nem fogja őt megölni, meg hasonló kellemes dolgokat. S képzelje: ő már másnap tudta, hogy én Timofejevna Máriaát a vizen tülra telepítettem; ön mondta neki?

— Eszem ágában sem volt

— Mindjárt tudtam, hogy nem ön. De ki lehetett hát? Érdekes!

— Ki más, mint Liputin.

— N-nem, nem Liputin, — dünnyögött a szemöldökét összevonva Sztepanovics Péter; — majd megtudom én, hogy ki. Ez inkább Satovra hasonlít . . . Egyébiránt hagyjuk ezt az ostobaságot! Pedig ez nagyon fontos . . . Egyre vártam különben, hogy az ön mátsukája egyszer csak fölteszi nekem a főkérdést . . . Ah, igaz a! az első napokban ő nagyon kedvetlen volt, ma pedig, amint nála megjelentem, hát csak úgy ragyogott. Mi lehet ennek az oka?

— Ez azért van, mert ma megigértem neki, hogy öt nap múlva megkérem Nikolajev-

na Lizavetát — szólt Vszevolodovics Miklós váratlan őszinteséggel.

— Á! nos . . . igen, persze — hebegett Sztepanovics Péter megzavarodva; — ott pedig valami kézfogóról beszélnek; hallotta? S a hír igaz. De önnek is igaza van: Nikolajevna Lizaveta az esküvő kellő közepén is elszalad onnan, csak egyet kiáltson ön neki. Nem haragszik, hogy így beszélek?

— Dehogy haragszom.

— Ugy látom, hogy ma nagyon nehéz önt megharagítani és félni kezdek öntől. Ropant kíváncsi vagyok rá, hogy fog ön holnap megjelenni? Bizonyára sok dologgal fog ön előállni. Nem haragszik, hogy így beszélek?

Vszevolodovics Miklós egy hanggal sem felelt, ami végkép fölingerelte Sztepanovics Pétert.

— De kérem, komolyan megígérte ön a mamájának . . . Nikolajevna Lizavetát illetőleg? — kérdezte aztán.

Vszevolodovics Miklós fürkésző, hideg tekintettel nézett rá.

— Á! értem; csak azért, hogy megnyugtassa.

— S ha komolyan? — kérdezte szilárd hangon Vszevolodovics Miklós.

— Nos, isten hírével! mint az ilyen esetekben mondani szokás; az ügynök nem árt (látja: nem mondtam, hogy a *mi ügyünknek*; ön a *mi* szót nem szereti), én pedig . . . hiszen én az ön szolgálatára állok, azt jól tudja.

— Azt képzelem?

— Én semmit sem képzelek — sietett nevetve Sztepanovics Péter — mert jól tudom, hogy ön a dolgát megfontolta, hogy ön mindent megfontolva cselekszik. Én csak azt akartam mondani, hogy én önnek szolgálatára ál-

lok mindig és mindenben, már hogy minden esetben, érti?

Vszevolodovics Miklós ásitott.

— Megunt már, amint látom — ugrott föl Sztepanovics Péter, fölkapva egészen új, kerek kalapját, mintha el akarna menni, pedig tovább is csak ott állt, tovább beszélt, néha egy-egy lépést tett a szobában s beszéde nyomatékosabb helyeinél megbillentgette kalapjával a térdét.

— Szerettem volna még önt Lembkéékkel fölvidítani — mondotta vidáman.

— Nem, majd máskor. Különben hogy van Mihajlovna Julia?

— Lám, milyen nagyvilági szokásaik vannak önöknek, mindnyájoknak; önt az ő hogyléte annyit érdekli, mint a kendermagos macskájoké, mégis kérdezősködik felőle. Szerintem ez nagyon szép. No hát egészséges és önt szinte a babonásságig becsüli és a babonásságig sokat vár öntől. A vasárnapi esetről nem beszél és meg van győződve, hogy ön az egyszerű megjelenésével mindenkit el fog hallgattatni. Bizony isten azt gondolja, hogy ön mindenre képes. Különben ön most még sokkal talányosabb és regényesebb alak, mint volt valaha is: ez rendkívül előnyös helyzet. Hihetetlen, hogy mennyire várják önt. Mikor a napokban elutaztam, akkor is forró volt a levegő, de most még inkább. Igen: még egyszer köszönöm a levelet. K. gróftól mind félnek. Hát azt tudja-e, hogy önt itt spionnak tartják? Én csak jelentem; nem haragszik?

— Van eszemben!

— Az nem is baj; a jövőre nézve nagyon szükséges. Ezeknek itt megvan a maguk rendje. Én persze még buzdítom őket; elől jár Mihajlovna Julia, Gaganov meg . . . Ön nevet?

Csakhogy én taktikával élek ám; darálok, darálok, de egyszerre csak okos szót is mondok épen akkor, mikor azt várják. Arra ők körül-fognak engem, én pedig újra darálok. Le is tettek már rólam: „tehetséges ember — azt mondják — de mintha a holdból ugrott volna le“. Lembke hivatalt kínál, hogy ott megjavuljak. Tudja kérem, én őt roppantul kezelem, vagyis kompromittálom, csak úgy meresztgeti a szemét. Mihajlovna Julia meg még biztat. Igaz ni: Gaganov szörnyen haragszik önre. Tegnap Duhovóban roppant csuful emlegette önt. Én neki rögtön előadtam a teljes igazságot, vagyis nem a teljeset, ez magától értetődik. Egy egész napot töltöttem nála Duhovóban. Pompás birtok, szép ház!

— Hát ő most is Duhovóban van? —
vágott közbe hirtelen Vszevolodovics Miklós, szinte fölgorva.

— Nincs; ő hozott be engem az imént, reggel, együtt tértünk vissza — felelt Sztepanovics Péter, mintha észre sem vette volna a Vszevolodovics pillanatnyi fölindulását. No lám, elejtettem a könyvemet — hajolt le, hogy fölemeljen egy leejtett csomagot. — „A nők“ Balzactól, képekkel — nyitotta ki mindjárt — még nem olvastam. Lembke is ir regényeket.

— Igazán? — kérdezte Vszevolodovics Miklós, mintha érdeklődnék.

— Orosz nyelven, de persze csak titokban. Mihajlovna Julia tud róla és megengedte neki. Papucs alatt van; máskülönben finom ember: erre ők be vannak gyakorolva. Mek-kora szigorú formaságok és mekkora kitartás! Efélét kellene nekünk is megpróbálni.

— Ön az adminisztrációt dicséri?

— De nagyon! Az egyedüli Oroszországban, ami természetes és tökéletes . . . no, nem fogok többet, nem — szakította félbe hirtelen

— nem arról beszélek . . . a delikát dologról egy szót sem. No de isten önnel; mintha zöld volna ön.

— Lázam van.

— Könnyen elhiszem. Feküdjék le. Még valamit; itt a mi kerületünkben szkopcok*) vannak; érdekes nép . . . Különben majd máskor. Egyébként van még egy anekdotám: a kerületünkben egy gyalogezred van. Pénteken este B.-ben a tisztekkel iszogattam. Mert hiszen nekünk ott három emberünk van, *vous comprenez?* Az ateizmusról beszéltünk és természetesen az istent konfiskáltuk. Örvendeztek, ujjongtak. Itt helyén valónak tartom fölemlíteni, hogy Satov szerint, ha Oroszországban valaha lázadást akarnak kezdeni, hát legjobb az ateizmust előrántani. Meglehet, hogy igaza van. Egy ősz fejű, mogorva százados ült, ült, hallgatott, egy szót sem szólt, egyszerűen csak kiállt a szoba közepére és mintha magában beszélt volna, de azért fenhargon szólt: „Ha nincs isten, hát akkor micsoda kapitány vagyok én?” Azzal fogta a sapkáját és távozott.

— Nem is mondott rosszat — ásitott már harmadszor Vszevolodovics Miklós.

— Igazán? Én nem értettem meg, öntől akartam megkérdezni. No mit is mondjak még: Spigulinéknak igen érdekes gyáruk van; amint tudja, ötszáz munkással dolgoznak, valóságos kolera-fészek, már tizenöt év óta nem takarítottak, a munkások béréből pedig egyre levonogatnak; a gyár gazdái milliomosok. Biztosítom önt, hogy a munkások némelyikének van fogalma az *Internacionáléről*. Miért mosolyog? Majd meglátja, csak egy kicsit, nagyon kicsit várjon. Már kértem öntől haladé-

*) Üncsonkitást üzők szektája.

kot és most is kérek, aztán majd . . . egyéb-
iránt, bocsánat, nem fogok többet, nem fogok
. . . nem arról akartam, ne vonja össze a
szemöldökét. No de isten önnel! No de mit
csinálok én? — fordult vissza a küszöbről, —
a legfontosabbat el is felejtettem: az imént
hallottam, hogy az ön ládája Pétervárról meg-
érkezett.

— Hogyan? — nézett Vszevolodovics
Miklós, mintha nem értené.

— Mondom, hogy a ládája, a holmija, a
frakkokkal, nadrágokkal és fehérneműekkel;
hát megérkezett? Igaz?

— Igen: az imént említették.

— Nem lehetne most mindjárt . . .

— Kérdezze meg Elektől.

— No majd holnap, majd holnap. Mert
hiszen az ön holmijával van az én kabátom,
frakkom és három nadrágom is, mind Char-
meurtól; ön ajánlotta nekem azt a szabót, em-
lékszik?

— Azt hallottam, hogy ön itt ficsurosko-
dik? — mosolygott Vszevolodovics Miklós. —
Igaz, hogy ön a lovásztól lovagolni tanul?

Sztepanovics Péter görbén mosolygott.

— Tudja kérem — kezdte valami rend-
kívüli siető, rángó és meg-megujuló beszéd-
del — tudja Vszevolodovics Miklós, a szemé-
lyes dolgokat egyszer s mindenkorra hagyjuk
el, igaz-e? Önnek persze jogában van engem
lenézni, amennyire csak tetszik, ha én önnek
nevetséges vagyok, hanem azért mégis csak
jobb lenne egy kis ideig személyeskedések nél-
kül. Igaz-e?

— Jól van, nem bántom többet — szólt
Vszevolodovics Miklós. Sztepanovics Péter el-
mosolyodott, megbillentgette a térdét a kalap-
jával egyik lábáról a másikra nehezedett és
megint az iménti volt.

— Itt némelyek engem az ön vetélytársának is tartanak Nikolajevna Lizavetát illetőleg, hát hogy ne törődném a külsőmmel? — mondta nevetve. De ki mondta már ezt el önnek? Hm! Épen nyolc óra; no, én már megyek; megígértem, hogy bemegyek Petrovna Borbálához; még elkésem; ön pedig feküdjék le és legyen jobban holnapra. Kint esik, sötét is van; különben bérkocsival vagyok, mert itt éjjel nem biztos az ember . . . Ah, jó, hogy eszembe jut: itt és a környéken egy Szibériából megszökött, Fedjka nevű deportált kóborol s képzelje: az nekem egy volt jobbágyom, udvari cselédem, akit az apám ez előtt tizenöt évvel beadott katonának. Nagyon érdekes alak.

— Ön . . . beszélt tán velem? — nézett rá erősen Vszevolodovics Miklós.

— Beszéltem. Én tőlem nem bujkál. Mindenre kész ember, mindenre; persze: pénzért, de vannak meggyőződései is, természetesen a maguk nemében. Erről jut eszembe, hogy ha ön az imént komolyan szolt a Nikolajevna Lizavetát illető szándékáról, hát én még egyszer ismétlem önnek, hogy én is mindenre kész ember vagyok, minden tekintetben, amit csak elképzelhet és én teljesen szolgálátára állok önnek . . . Mi az? ön bot után nyul? Ah, nem; nem bot után . . . Képzelje, én azt hittem, hogy ön botot keres.

Vszevolodovics Miklós semmit sem keresett és egy szót sem szolt, de tényleg fölkelt, még pedig egész váratlanul, valami különös arckifejezéssel.

— Ha szüksége volna önnek valamire, Gaganov urat illetőleg — köpte ki egyszerre Sztepanovics Péter, most már egyenesen a levélnehezékre intve — hát én persze mindent

elintézhetek s remélem, hogy ön nem fog engem mellőzni.

S feleletet nem is várva, hirtelen kiment, hanem azért még egyszer visszadugta a fejét az ajtóból:

— Ezt csak azért mondtam — szólta szaporán — mert hiszen Satovnak sem volt joga az életét kockáztatni akkor vasárnap, mikor önhöz ment, ugy-e bár? Szeretném, ha ön ezt figyelembe venné.

És eltűnt, megint anélkül, hogy feleletet várt volna.

IV.

Meglehet: azt gondolta, mikor eltűnt, hogy Vszevolodovics Miklós egyedül maradván, öklével a falat fogja döngetni s persze: szerette volna ezt meglesni, ha lehetett volna. De nagyon csalódott: Vszevolodovics Miklós nyugodt maradt. Vagy két percig megállt az asztalnál, láthatóan mély gondolatokba merülve; de aztán nem sokára lassu, hideg mosoly jelent meg ajakán. Lassan leült a divánra, az előbbeni szögletébe és mintha kifáradt volna, behunyta a szemét. A levél széle most is kikandikált a nehezék alól, de ő meg sem mozdult, hogy azt jobban helyezze el.

Nem sokára egészen megfeledezett magáról. Petrovna Borbála, aki az utóbbi napok alatt holtra gyötörte magát, nem birt magával s a Sztepanovics Péter távozása után, (aki megígérte, hogy be fog hozzá menni, de szavát meg nem tartotta), megkockáztatta, hogy bemegy maga Nicolashoz, jólehet az időpont erre alkalmas nem volt. Mindig azon tünődött, hogy nem mond-e neki végre is valami határozottat a fia? Mint az imént, olyan csöndesen kopogtatott be most is és választ most sem kapván, benyitott. Meglátván, hogy Nicolas

valahogy nagyon is mozdulatlanul ül, óvatosan, dobogó szívvel közeledett a divánhoz. Meglepetten látta, hogy Nicolas olyan hirtelen el tudott aludni s hogy olyan egyenesültében, olyan mozdulatlanul aludni tud; még a lélegzését is alig lehetett észrevenni. Arca halvány, komor volt, de olyan mozdulatlan, mintha megdermedt volna; szemöldökei kissé össze voltak huzva; nagyon hasonlított az élettelen viasz-figurákhoz. Petrovna Borbála mozdulatlanul, lélegzetét is visszafojtva állt fölötte vagy három percig s hirtelen félelmet kezdett érezni. Lábujjhegyen kiment, megállt az ajtóban, gyorsan keresztet vetett az alvóra s észrevétlenül távozott, szívében újabb nehéz érzésekkel, újabb szomorúsággal.

Sokáig aludt, egy óránál tovább és végig olyan dermedten: meg nem mozdult arcának egy izma, egész testének egy porcikája sem; szemöldökei is épen olyan összehuzottan maradtak. Ha még vagy három percig maradt volna Petrovna Borbála, bizonyosan kétségbeesett volna e letargikus mozdulatlanságtól és fölébresztette volna. De most hirtelen kinyitotta maga a szemét s előbbeni mozdulatlanságában még vagy tiz percig megmaradva mintha valami nagy érdeklődéssel vizsgált volna a szoba szögletében valamit, ámbár ott semmi különös nem volt.

Végre a fali óra csöndesen, ércesen egyet ütött. Bizonyos nyugtalansággal fordult az óra felé, ránézett a számlapra, de csaknem abban a pillanatban kinyílt a hátulsó ajtó, amely a folyosóra vezetett és megjelent a kamarás Jegorücs Elek. Egyik kezében meleg felöltőt, nagykendőt és kalapot hozott, a másikban ezüst tányéron egy levelet.

— Fél tiz óra — mondotta halkán s a ruhát a szögletben egy székre helyezve, a tá-

nyéron odavitte a lepecsételetlen, ceruzával írt kis levélkét. Vszevolodovics Miklós átfutván a két sornyi írást, szintén ceruzával odavetett két szót a levél végére s visszatette azt a tányérra.

— Távozásom után azonnal kézhez adni, most pedig öltözünk, — mondotta, fölkelve a divánról.

Észrevevén, hogy csak könnyü, bársonykabát van rajta, elgondolkozott, aztán nehezebb, posztókabátot adatott magának, aminőt különben kiválóbb alkalmakkor szokott fölvenni. Végre egészen fölöltözvén és föltéve a kalapját, bezárta azt az ajtót, amelyen Petrovna Borbála jött be hozzá, kivette a nehezék alól a levelet és Jegorücs Elek kíséretében szótlanul kiment a folyosóra. A folyosóról keskeny, hátulsó kölépcsőre mentek, onnan pedig a kertbe vezető ajtóhoz. Az ajtószögletben már előre el volt készítve egy kézilámpás és egy nagy esernyő.

— A rendkívüli esőzések miatt az itteni utcák sara feneketlen, — jelentette Jegorücs Elek, távoli célzással még egy utolsó próbát téve, hogy urát a kimenés szándékától eltérítse. De az úr, kinyitva az esernyőt, szótlanul kiment a sötét és nyirkos kertbe. A szél süvített és rázta a félig már kopasz fák teteit, a kavicsolt, keskeny utak süppedékesek és sikosak voltak. Jegorücs Elek, ahogy volt, úgy ment, frakkban, hajadon fővel, megvilágítva vagy három lépésre előre a lámpással az utat.

— Nem látnak meg? — kérdezte most Vszevolodovics Miklós.

— Az ablakokból nem; különben mindent előre rendbehoztam — felelt a szolga szeliden és tisztelettel.

— Anyám lefeküdt?

— Bezárkózott, mint az utóbbi időben

rendesen, kilenc órakor és semmit sem tudunk ilyenkor róla. Mikorra várjuk nagyságodat? — bátorkodott megkérdezni.

— Egykor vagy fél kettőkor; kettőnél tovább nem maradok.

— Értem.

Végigmenve a kert kanyargó utain, amelyeket mindketten sötétben is jól ismertek, elértek a kőkerítéshez, ahol fölkerestek egy szűk, elhagyott sikátorra vezető kis ajtót, amely csaknem örökösen zárva volt, de amelynek a kulcsa most Jegorücs Eleknél volt.

— Nem fog az ajtó nyikorogni? — kérdezősködött újra Vszevolodovics Miklós.

Jegorücs Elek jelentette, hogy az ajtót már tegnap megkente, „hasonlóképen ma is“. A jó kamarás már egészen megázott. Kinyitván az ajtót, átadta a kulcsot Vszevolodovics Miklósnak.

— Ha hosszabb útra tetszik menni, hát jelentem, hogy nem igen bizom az itteni járókörökben, különösen az elhagyott sikátorokon s még inkább a víz mentén — szolt még egyszer, sehogy sem birván magán erőt venni. Régi szolga volt, Vszevolodovics Miklóst is a karján hordta, dajkálta, azon kívül komoly, szigoru ember, bár szolgálatra kész és tisztességtudó.

— Ne félt engem, Jegorücs Elek.

— Az isten oltalmazza meg önt, uram, de csak, ha jóban jár.

— Mi? — állt meg Vszevolodovics Miklós, mikor már átlépte a küszöbét.

Jegorücs Elek bátran megismételte az áldását; ez előtt soha sem mert volna ilyen kifejezést használni az urai előtt.

Vszevolodovics Miklós bezárta az ajtót, zsebetette a kulcsot és elindult a sikátoron, minden lépésével mélyen besüppedve a sárba.

Végre kivergődött egy hosszú, néptelen utca kövezetére. A várost úgy ismerte, mint a tenyerét; de a Bogojávlenszkájá-utca még mindig messze volt. Elmult már tíz óra, mikor végre megállt a Filippov-féle régi, sötét ház bezárt kapuja előtt. A földszinti rész most, Lebjadkinék kiköltözése után egészen üresen állt, ablakai be voltak szögezve. De az első emeleten, Satovnál világ volt. Minthogy csengetyü nem volt, Vszevolodovics Miklós öklével a kaput kezdte döngetni. Kinyílt egy ablak és Satov kinézett az utcára. Roppant sötét volt, nehéz volt valamit látni; Satov vagy egy per-cig kémlelt.

— Ön az? — kérdezte végre.

— Én — felelt a hivatlan vendég.

Satov becsapta az ablakot, lejött és kinyitotta a kaput. Vszevolodovics Miklós átlépett a magas küszöbön s szó nélkül elhaladt Satov mellett, egyenesen a Kirilov szállására.

V.

Itt minden tárva-nyitva állt. A bejáró és a két első szoba sötét volt, de az utolsóban, amelyben Kirilov lakott és most teázott, világ fénylett, nevetés és valami különös kiáltás hallatszott. Vszevolodovics Miklós elindult a viláosság után, de nem ment be a szobába, hanem megállt a küszöbnél. Az asztalon tea gőzölgött. A szoba közepén egy öreg asszony állt, a háziur rokona; hajadonfővel volt, egyszerű szoknyában, cipőben és nyulprémes ujjasban. Karján egy másfél éves gyermeket tartott; a gyerek egy ingecskében volt, csupasz lábacskákkal, napégette arccal, fehér borzas hajjal, amint épen a bölesöböl kivették. Ugy látszott, hogy csak nem régen sirta ki magát, a könyvek még ott rezegtek a szemecskéi alatt; ebben a pillanatban épen a kis kezeit nyujto-

gatta, tapsolt, kacagott. Előtte Kirilov egy nagy, vörös gummilabdát csapkodott a földhöz; a labda fölugrált a padlásig, megint leesett s a gyerek egyre azt kiabálta: „la, la!“ Kirilov megkapta a „la“-t, odaadta neki, az most maga dobta el azt az ő gyereki ügyetlenségével s Kirilov megint utána szaladt, hogy fölvegye. Végre a „la“ begurult egy szekrény alá. „La, la!“ — sivitott a gyerek. Kirilov lehasalt a földre és kinyújtózott, igyekezvén a szekrény alól a „la“-t kikaparni. Vszevolodovics Miklós belépett a szobába; a gyerek meglátva őt, átölelte az öreg asszony nyakát és csillapíthatatlan gyerekes sirásra fakadt; az öreg asszony azonnal kivitte.

— Sztavrogin? — szólta Kirilov, fölkelve a földről, kezében a labdával, de egy csöppet sem csodálkozva a váratlan látogatáson — parancsol teát?

Aztán egészen fölállt.

— Kérek, kivált, ha jó meleg — felelt Vszevolodovics Miklós; — csurom viz vagyok.

— Meleg, söt forró, — mondta elégedetten Kirilov, — tessék leülni; ön egy kicsit sáros, nem baj; majd feltörülöm a padlót vizes ruhával.

Vszevolodovics Miklós leült s csaknem egy hajtásra kiitta a teát.

— Még egy csészével?

— Köszönöm.

Kirilov, aki eddig nem ült le, most helyet foglalt Sztavroginnal szemben.

— Miért jött ön?

— Dolgom van önnel. Olvassa el ezt a levelet, Gaganov írta; említettem őt önnek Pétervárott.

Kirilov elvette a levelet, elolvasta, letette az asztalra és várakozva nézett.

— Ezzel a Gaganovval én, mint ön tudja,

egy hónap előtt találkoztam először életemben, Pétervárott. Vagy háromszor botlottunk egymásba az emberek közt. Nem ismerkedett meg velem, soha szót sem váltottunk, hanem ő azért módot keresett és talált, hogy szemtelenül viselkedjék velem. Említettem ezt akkor önnek; de amit ön nem tud, az a következő: amint ő akkor Pétervárról engem megelőzve elutazott, egy levelet írt nekem, ha nem is olyat, mint ez, de elég illetlen hangút, ami annál különösebb volt, mert a levélben nem adta okát az írásának. Én akkor rögtön feleltem neki, ugyancsak levélben, őszintén kijelentve, hogy ő bizonyára az apjával volt esetem miatt haragszik, amely itt a klubban ezelőtt négy évvel történt és hogy én kész vagyok ezért ő tőle minden képzelhető módon bocsánatot kérni azon az alapon, hogy az én tettem nem volt rossz szándékú, amennyiben azt beteg állapotban követtem el. Kértem őt, hogy fontolja meg mentegetődzésemet. Nem felelt, hanem elutazott. Itt aztán egészen feldühödtt állapotban találom őt. Hallom, hogy egy párszor nyilvánosan összeszidott és képtelen vádakkal illetett. Végre ma ezt a levelet kapom tőle, amint bizonyára sohsem kapott még senki s azt a kifejezést használja, hogy „az ön megütött pofája“. Abban a reményben jöttem önhöz, hogy elvállalja a párbaj-segédi tiszteletet.

— On azt mondja, hogy ilyen levelet bizonyára senki sem kapott, — jegyezte meg Kirilov, — dühös emberek bizony szoktak ilyet írni; Puskin is írt Hekernnek. Jól van, elmegyek hozzá. Mondja: mit tegyek?

Vszevolodovics Miklós elmondta, hogy a párbajt mindjárt holnap akarja, de mindenáron az ő bocsánatkérési ajánlatával kezdjék meg a tárgyalást, sőt azzal az ígéretével, hogy ő még egy második bocsánatkérő levelet is kész

írni, más felől azonban Gaganov is ígérje meg, hogy több ilyen levelet nem ír, eddig írt levele pedig tekintessék meg nem írottak.

— Sok az engedékenységből, — vetette ellen Kirilov.

— Én mindenek előtt azt akarom tudni, hogy kész-e ön ilyen üzenettel oda menni?

— Szívesen. Az ön dolga. De az ebbe bele nem megy.

— Tudom.

— Az verekedni akar. Beszéljünk hát a verekedés módozatairól.

— Az a fő, hogy holnap okvetlenül végezni akarok. Reggeli kilenc óraker nála leszünk. Ő meghallgatja a mi ajánlatunkat s nem fogadja el; erre össze hozza önt az ő segédjével, mondjuk: tizenegy óra tájban. Ön azzal megállapodik s két óra körül a hely színen lehetünk. Kérem: legyen szíves így eljárni. A fegyver persze pisztoly, de különösen arra kérem, hogy a távolságot tíz lépésben határozzák meg; e tíz lépésnyi távolság megett ugyancsak tíz lépésnyire állítanak fel bennünket, hogy onnan adott jelre a fix távolsági pontokig előre mehessünk egymás ellen. Mindegyik fél köteles a fix pontig előre menni, de löni hamarabb, menet közben is lehet. Azt hiszem, ez elég.

— A fix pontok közti tíz lépésnyi távolság kevés, — jegyezte meg Kirilov.

— Hát legyen tizenkettő, de nem több, mert ő komoly verekedést akar. Tud ön pisztolyt tölteni?

— Tudok. Nekem vannak is pisztolyaim; szavamat fogom adni, hogy ön ezekből sohasem lött. Az ő segéde is köteles szavát adni e tekintetben az ő pisztolyaikról. A két pár pisztolyra aztán sorsot húzunk, hogy melyiket használják.

— Helyes.

— Megmutassam a pisztolyokat?

— Lehet.

Kirilov leült a szögletben az úti táskája mellé, amely még mindig nem volt kipakolva s amelyből az egyes tárgyakat a szükség szerint szokta kiszedegetni. Kihúzott a táska fenekéről egy pálmafatokat, amely belől piros bársonnyal volt bevonva, a tokból pedig kivett egy pár igen szép és rendkívül drága pisztolyt.

— Van minden: lőpor, golyó, patronok. Van még egy revolverem is, várjon csak.

Megint belekotort a táskába s kihúzott egy másik tokban egy hatlövetű amerikai revolvert.

— Önnek elég fegyvere van, még pedig ugyancsak drága.

— Nagyon! Rendkívül !

A szegény, szinte koldus Kirilov, aki különben nem is tudta az ő szegénységét, most látható dicsekedéssel mutogatta az ő drága fegyvereit, amelyeket bizonyára csak nagy nélkülözések árán tudott magának megszerezni.

— Ön még mindig olyan gondolatokat táplál? — kérdezte Sztavrogin némi szünet után bizonyos udvariassággal.

— Igen, — felelt röviden Kirilov, a kérdésnek a hangjából rögtön megértve, hogy miről van szó, aztán elrakosgatta az asztalról a fegyvereket.

— S mikor? — kérdezte még óvatosabban Vszevolodovics Miklós némi szünet után.

Kirilov ezalatt visszatette a táskába a két tokot és visszaült a helyére.

— Az nem én tölem függ, amint ön is tudja; ha majd rendelik, — dünnyögött, mint-ha kissé bántotta volna a kérdés, egyuttal

azonban készséget mutatva minden más kérdésre szívesen felelni. Sztavroginra nyugodtan, jóságosan, barátságosan nézett az ő fénytelen fekete szemeivel.

— Én persze értem, hogy mit jelent az embernek magát meglőni, — kezdte vagy három pernyi hosszú hallgatás után Sztavrogin, kissé megint összehuzva a szemöldökét; — néha magam is gondoltam már, de akkor mindig valami új eszmém támadt: ha az ember elkövetne valami nagy bűnt, vagy még inkább valamely szégyenletes tettet, aljasságot, de nagyon hitványat és . . . nevetségeset, hogy azt az emberek ezer évig is emlegethették és ezer év múltán is leköpnék érte, akkor milyen helyén való gondolat: „egy lövés a halántékba és mindennek vége!“ Mert mi közünk akkor az emberekhez meg ahhoz, hogy ezer esztendő múltán is leköpnék: igaz-e?

— Ön azt mondja, hogy ez új eszme? — kérdezte Kirilov elgondolkozva.

— N—nem . . . gondolom . . . de mi-kor egyszer erre gondoltam, egészen új eszmét éreztem.

— „Eszmét érzett?“ — ismételte Kirilov, — ez szép mondás. Vannak eszmék, amelyek mindig ujaknak látszanak, ismét mások, amelyek csak hirtelen mutatkoznak ujaknak. Ez igaz. Én sok dolgot most is úgy nézek, mintha először látnám.

— Tegyük fel, hogy valaki a holdban élt, — vágott közbe Sztavrogin, nem hallgatva oda, hanem folytatta a maga tünődését, — s ez a valaki minden képzelhető komizságokat elkövetett ottan . . . és biztosan tudja, hogy ott ezer esztendeig is nevetni fogják, leköpi a nevét, az egész holdban. De ön most itt van és innen nézi a holdat: hát mi közünk nekünk itt mindahhoz, ami ott történt s hogy az otta-

niak leköpi az ön nevét még ezer év múlva is? igaz-e?

— Nem tudom, — felelt Kirilov, — én a holdban nem voltam, — tette hozzá minden irónia nélkül, csak épen a tény megállapítása végett.

— Kié volt az az iménti gyerek?

— Az öreg asszony anyósa jött meg; nem is: a menyé . . . mindegy. Három napja. Betegen fekszik, ez a gyerek azé; éjjelenként nagyon jajgat. Míg az anya alszik, addig az öreg kihozza a gyereket. Én labdával mulattatom. A labda Hamburgból való. Hamburgban vettem, hogy dobáljam és kapdossam; erősíti a hátat. A gyerek, leányka.

— Szereti ön a gyerekeket?

— Szeretem — felelt Kirilov elég közbösen.

— E szerint az életet is szereti.

— Szeretem az életet is; miért?

— Hát azért, hogy mégis meg akarja ön löni magát.

— Nos? minek ezt a kettőt együvé állítani? Az élet más, az is más. Élet van, halál pedig egyáltalán nincs.

— Ön kezdett hinni a másvilági örök életben?

— Nem a másvilági örök életben, hanem az itteni örök életben. Vannak pillanatok; az ember elér azon pillanatokhoz s az idő egyszeribe megáll és örökké tartó lesz.

— Azt reméli, hogy ön is elér ilyen pillanatig?

— Igen.

— Aligha lehetséges az a mi időnkben, — mondotta szintén minden irónia nélkül, lassan, mintegy álmodozva Vszevolodovics Miklós. — Az Apokalipszisben az angyal azt ígéri, hogy idő többé nem lesz.

— Tudom. Az ott nagyon jól van mondva; érthetően és világosan. Mikor az ember egészen eléri a boldogságot, akkor többé idő nem lesz, mert nem kell. Igen helyes gondolat.

— Hát hova teszik?

— Sehova sem teszik. Az idő nem tárgy, hanem idea. Kialszik az ember gondolatában.

— Régi filozófikus közhelyek, szakadatlan egyformaságban az idők kezdete óta — dörmögött kicsinylő szájalommal Sztavrogin.

— Szakadatlan egyformaságban! Az idők kezdete óta! És soha más nem került fölszínre! — mondotta Kirilov csillogó szemekkel, mintha abban a gondolatban csaknem diadal volna.

— Ugy látszik, ön nagyon boldog, Kirilov.

— Igen, én nagyon boldog vagyok — felelt az, mintha a legközönségesebb szavakat mondotta volna.

— S még csak nem régen is heveskedett — haragudott Liputinra.

— Hm! most már nem bántom. Akkor még nem tudtam, hogy boldog vagyok. Látott ön már falevelet?

— Hogyne.

— Én nem régen láttam egy sárga, kisé zölde, a szélein megrothadt levelet. Vitte a szél. Mikor tiz esztendő voltam, télen behunytam a szemem és képzeltem magamnak egy zöld levelet, érezett, friss levelet s hozzá fényes napot. Aztán kinyitottam a szemem és nem hittem magamnak, mert igen szép volt, hát újra behunytam a szemem.

— Mi akar ez lenni? valami allegória?

— N-n-em . . . ugyan minek? Dehogy mondok én allegóriát! Csak a levélről, egy levélről . . . A levél szép. Minden szép.

— Minden?

— Minden. Az ember azért nem boldog, mert nem tudja, hogy boldog; csak ezért. Ez az egész. Aki megtudja, az mindjárt boldog lesz, abban a pillanatban. Az a meny meghal, a kis leányka pedig megmarad és ez egészen jól lesz. Ezt én egyszeribe fölfogtam.

— Hát aki éhen hal, vagy ha valaki egy leányt megbecstelenít, — az is mind jól van?

— Az is. Ha valaki betöri a fejét egy gyerek miatt, az is jól van, ha valaki nem töri be, az is jól van. Minden jól van, minden. Ha némelyek tudnák, hogy jól megy a dolguk, hát jól menne a dolguk, de amíg ezt meg nem tudják, addig nem megy jól a dolguk. Ez az egész gondolat, egyéb nincs.

— S mikor tudta meg ön, hogy ön olyan boldog?

— A mult héten, kedden, nem is: szerdán, mert akkor már szerda volt, éjjel.

— És milyen körülmények közt?

— Már nem emlékszem; csak úgy; járkáltam a szobában . . . az mindegy. Megállítottam az órát. Épen két óra harminchét perc volt.

— Annak a jelképeül, hogy az időnek meg kell állania?

Kirilov elhallgatott egy kis ideig.

— Az emberek nem jók, — kezdte újra hirtelen — mert nem tudják, hogy jók. Ha megtudják, akkor nem fogják a leányokat megbecsteleníteni. Meg kell tudniok, hogy jók és azonnal mind jók lesznek, egytől-egyig.

— Ön megtudta, tehát ön jó?

— Én jó vagyok.

— Ezt különben én is elismerem — dűnnyögött komoran Sztavrogin.

— Aki megtanítja azt, hogy mindenki jó, az befejezi a világot.

— Aki ezt tanította, *azt* megfeszítették.

— Eljön az még és a neve annak ember-isten.

— Isten-ember?

— Ember-isten; a kettő közt különbség van.

— Csak nem ön gyújtja meg itt a szent lámpát?

— De én gyújtottam meg.

— Rátért a hitre?

— Az öreg asszony szereti a lámpácskát... s ő ma nem ért rá, — dűnnyögött Kirilov.

— De ön még nem imádkozik?

— Én mindenben imádkozom. Nézze: a falon egy pók mászik, én nézem s hálás vagyok iránta azért, hogy ő mászik.

Szemei megint kigyultak. Egyenesen, szilárdan, tétova nélkül nézett Sztavroginra. Sztavrogin komoran, egykedvűen ült mellette, de tekintetében gúny nem volt.

— Fogadni mernék rá, hogy mire újra eljövök önhöz, hát már az istenben is hinni fog — mondotta fölkelve és a kalapja után nyulva.

— Miért? — kérdezte Kirilov.

— Ha megtudná ön, hogy hisz az istenben, akkor hinne is; de mert még nem tudja, hogy hisz az istenben, hát nem is hisz — mosolyodott el Vszevolodovics Miklós.

— Ez nem úgy van — mondotta Kirilov elgondolkozva — ön kiforgatta az én gondolatomat. Nagyvilági tréfa. Képzelve csak el, Sztavrogin, hogy mit jelentett ön az én életemben.

— Isten önnel, Kirilov.

— Eljön éjjel megint, mikor?

— Csak nem feledkezett meg talán a holnapiról?

— Ah, most jut eszembe! ne féljen, nem alszom el; kilenc órákor. Én akkor tudok fölébredni, mikor akarok. Lefekszem és azt mondom: hét órákor és fölébredek hét órákor; tíz órákor — és fölébredek tizkor.

— Különös sajátságai vannak önnek — mondotta a Kirilov sápadt arcára tekintve Vszevolodovics Miklós.

— Megyek, kinyitom önnek a kaput.

— Ne fáradjon, majd kinyitja Satov.

— Á! Satov! Jól van, isten önnel.

VI.

Annak az üres háznak a bejáró ajtaja, amelyben Satov lakott, nem volt bezárva, de Sztavrogin, amint fölment a tornácra, teljes sötétségbe jutott és tapogatva kereste az emeletre vivő lépcsőt. Felülről most kiáltás hallatszott és világosság kezdett derengeni; Satov nem jött ki, csak kinyitotta az ajtaját. Mikor Vszevolodovics Miklós a küszöbre ért, meglátta őt, amint várakozva egy szögletben az asztala mellett állt.

— Bemehetek önhöz? — kérdezte a küszöbről.

— Tessék bejönni és leülni — felelt Satov — zárja be az ajtót; egyébiránt majd én magam.

Satov bekulcsolta az ajtót, visszatért az asztalhoz és leült Vszevolodovics Miklóssal szemben. Satov a lefolyt hét alatt lesoványodott és most, amint látszott, láza volt.

— Ön engem halálra kinzott — mondta lesütött szemmel, csöndes suttogással — miért nem jött el mostanig?

— Hát olyan nagyon biztos volt benne, hogy el fogok jönni?

— Megálljon csak, kérem . . . félrebeszéltem . . . lehet, hogy most is félrebeszélék . . . Megálljon csak.

Fölállt és a három polcos könyvtartójának a legfelső polcáról, a széliről, levett valamit. Egy revolver volt.

— Egy éjszaka arról fantáziáltam, hogy ön eljön engem megölni s korán reggel az ócskás Lyasinnál az utolsó pénzemen revolvert vettem. Nem akartam megadni magamat. Később magamhoz tértem . . . Nincs sem löporom, sem golyóm; attól kezdve ott feküdt a polcon. Megálljon csak.

Megint fölállt és ki akarta nyitni az ablakot.

— Ne dobja ki! minek? — álkította meg őt Vszevolodovics Miklós — pénzt ér az s holnap hire mehetne, hogy a Satov ablaka alatt revolverek hányódnak. Tegye le, úgy; és üljön le. Mondja csak: miért beszél ön olyan bünbánólag arról a gondolatáról, hogy én ide jövök önt megölni? Most sem békülni jöttem én, hanem beszélni önnel valamiről, ami elkerülhetetlen. Mondja meg legelőbb is, hogy ugy-e bizony, nem azért ütött meg ön engem, mert a feleségével ismeretségem volt?

— Ön jól tudja, hogy nem — felelt Satov megint a földre nézve.

— Se nem azért, mintha elhitte volna azt az ostoba mendemondát Pavlovna Dáriát illetőleg?

— Nem, nem, persze, hogy nem! Ostobaság! A hugom mindjárt kezdetben elmondta nekem — szólt türelmetlenül és élesen Satov, kissé még a lábával is toppantva.

— E szerint jól gondoltam, hogy ön kitalálta a helyzetet — folytatta nyugodtan Sztavrogin — s önnek igaza van: Lebjadkina Timofejevna Mária nekem törvényes felesé-

gem, aki ezelőtt négy és fél évvel esküdött meg velem Pétervárott. Ugy-e, ő miatta ütött meg ön engem?

Satov roppantul meg volt lepetve és nem felelt.

— Ezt én sejtettem, de nem hittem, — dűnnyögött végre, furcsán nézve Sztavroginra.

— És mégis megütött?

Satov elvörösödött és csaknem összefüggéstelenül dűnnyögött:

— Én az ön sülyedéseért . . . azért, mert hazudott. Nem azért mentem én akkor önhöz, hogy megüssem; mikor elindultam, akkor még nem tudtam, hogy meg fogom ütni . . . Én azt azért tettem, mert ön oly sokat jelentett az én életemben . . . Én . . .

— Értem, értem, ne beszéljen. Sajnálom, hogy láza van; igen sürgős dolgom van önnel.

— Nagyon sokáig vártam önre — szólt Satov szinte reszketve és föl akart állni; — mondja el a sürgős dolgát, majd én is elmondom . . . aztán.

Leült.

— Ez a dolog nem abból a kategóriából való — kezdte Vszevolodovics Miklós, kíváncsian nézve Satovra — bizonyos körülményeknél fogva kellett ilyen időpontot választanom s eljönni önhöz azzal a figyelmeztetéssel, hogy önt igen könnyen megölhetik.

Satov vadul nézett rá.

— Én tudom, hogy engem veszély környékezhet — szólt aztán lassan — de honnan tudhat ön erről?

— Mert én is ő hozzájuk tartozom, épen úgy, mint ön, épen olyan tagja vagyok az ő társaságuknak, mint ön . . .

— Ön . . . ön tagja annak a társaságnak?

— A szeméből látom, hogy mindent várhatott volna tőlem, csak ezt nem — mondta Vszevolodovics Miklós alig-alig elmosolyodva, — de kérem, e szerint hát ön is megtudta már, hogy merényletet terveznek ellene?

— Távolról sem. Most sem hiszem, dacára az ön szavainak, ámbár . . . ugyan ki állhat jót ez ostobáknak bármely cselekedetéért! — kiáltott föl aztán és dühösen vágott öklével az asztalra. — Én nem félek tőlük! Én szakítottam velük. Ez négyszer futott el hozzám s azt mondta, hogy lehet . . . de mit tud ön voltaképen? — kérdezte Sztavroginra nézve.

— Ne nyugtalankodjék, én nem csalom meg önt, — folytatta elég hidegen Sztavrogin, mint olyan ember, aki csak kötelességét teljesíti. — Ön az iránt faggat engem, hogy mit tudok? Tudom, hogy ön ezelőtt két évvel, külföldön lépett be a társaságba, még ennek a régi szervezete mellett, épen akkor tehát, amikor Amerikába készült és amint látom: nem sokára a mi beszélgetésünk után, amelyről oly sokat irt ön nekem Amerikából. Most kérek öntől bocsánatot, hogy nem feleltem akkor önnel levélben, hanem csak arra szoritkozva, hogy . . .

— Hogy pénzt küldjön; várjon csak — mondotta Satov, gyorsan kihuzva az asztal fiókját és a papirosok közül kikaparva egy színes bankjegyet — itt van száz rubel, melyet ön nekem küldött; e nélkül én ott elvesztem volna. Sokáig nem tudtam volna visszaadni, ha nincs az ön mamája: ő adta nekem ezt a száz rubelt ezelőtt kilenc hónappal a betegségem után, segítségül a szegénységemben. Most pedig tessék folytatni . . .

Nagy lélegzetet vett.

— Amerikában megváltoztak az ön né-

zetei és visszatérve Svájcba, ki akart lépni. Ők önnek nem feleltek, de rábizták, hogy itt, Oroszországban, vegyen át valakitől valami nyomdát és tartsa magánál addig, míg megjelen önnél valaki, aki azt átveszi. Nem tudok mindent apróra, de főbb vonásokban, ugy-e, hogy így van? Ön pedig abban a reménységben, vagy azzal a föltétellel, hogy ez az ő utolsó követelésük s hogy ez után önt elbocsátják, vállalkozott a megbizatasra. Hogy így van-e ez, vagy sem, azt én nem ő tőlük tudtam meg, hanem egészen véletlenül. De azt hiszem, hogy amit ön nem tud, az a következő: azok az urak egyáltalában nem szándékoznak önt elbocsátani.

— Az hitványság! — kiáltott föl Satov, — én becsületesen kijelentettem nekik, hogy én végképen nem osztom már az ő nézeteiket. Ehez nekem jogom van, a gondolkozás és lelkiismeret joga . . . Ezt nem tűröm! Nincs az a hatalom, amely . . .

— Jobb lesz, ha nem kiabál — állította meg őt igen komolyan Vszevolodovics Miklós — az a Verhovenszkij olyan ember, hogy az talán most is hallgat minket, a maga vagy a más fülével, még itt az ön lakásán is, talán a tornácról. Még a részeges Lebjadkin is aligha nem azzal van megbizva, hogy önt szemmel tartsa, ön pedig talán azzal, hogy ő rá vigyázzon, vagy nem? Inkább arra feleljen, hogy elfogadja-e most már Verhovenszkij az ön argumentumait, vagy sem?

— Azt mondta, hogy igen; azt mondta, hogy lehetséges és hogy nekem jogom van . . .

— No hát akkor megcsalta önt. Én még azt is tudom, hogy még Kirilov is, aki pedig egyáltalán nem tartozik ő hozzájuk, adatokat szolgáltatott önről nekik; sok ágensök van azoknak, meg olyanok is, akik maguk sem

tudják, hogy a társaságot szolgálják. Önre mindig leskelődtek. Verhovenszkij Péter a többi közt azért utazott ide, hogy végképen elintézzé az ön ügyét s erre teljes hatalma van, még pedig arra, hogy önt, mint aki nagyon is sokat tud és sokról tehet följelentést, alkalmas pillanatban kiirtsa. Ismétlem önnek, hogy ez bizonyos s engedje még hozzátennem, hogy ökönt határozottan spionnak tartják s meg vannak győződve afelől, hogy ha még idáig föl nem jelentette őket, hát majd följelenti. Igaz?

Satov e kérdés hallatára, mely oly közönséges hangon szólt, elgörcsítette a száját.

— Még ha spion volnék is, ugyan kinek tennék följelentést? — felelt mérgesen, nem válaszolva egyenesen. — Ej, hagyjanak nekem békét, hagyjanak engem az ördögnek! — kiáltott fel aztán, visszatérve megint első gondolatához, amely egészen megrázta őt s amely minden jel szerint sokkal erősebben megkapta őt, mint a saját veszedelmének a hire; — hogy adhatta ön magát, ön, Sztavrogin, olyan közönséges, inasi szerepre? Hogy ön tagja az ő társaságuknak! Hát ez a Sztavrogin Miklós sikere! — kiáltott csaknem kétségbeesetten.

Még a kezét is összecsapta, mintha ennél keserűbb és vigasztalanabb fölfedezést nem is tehetett volna.

— Bocsásson meg — szólt nagy csodálkozással Vszevolodovics Miklós — de amint látom, ön úgy néz én rám, mint valami napra, magára pedig, mint valami féregre. Ezt én már az Amerikából irt leveléből is észrevettem.

— Ön . . . ön tudja . . . Ah, legjobb, ha én rólam egyáltalában nem beszélünk! — hebegett Satov. — Ha van valami mondanivalója magáról, hát mondja el . . . Feleljen az én kérdésemre! — ismételte hevesen.

— Szívesen! Ön azt kérdezi: hogyan adhattam én magam ö velük össze? Azok után, amiket mondtam, köteles is vagyok némi őszinteséget tanusítani. Látja, kérem, a szó szigoru értelmében én a társasághoz nem is tartozom, régebben sem tartoztam, tehát sokkal öbb jogom van kilépni a társaságból mint önnek, mert én belé sem léptem. Ellenkezőleg: mindjárt eleitől kezdve kijelentettem, hogy én az ő társuk nem vagyok és ha segitettem is nekik véletlenül, hát csak, mint dologtalan ember. Volt valami kis-részem a társaság újjászervezésében, ez az egész. Most pedig ök összedugták a fejüket és elhatározták, hogy engemet is veszedelmes volna elbocsátani s azt hiszem: én rám is kimondták az ítéletet.

— Oh, ök egyre csak halálos ítéletekkel dolgoznak és mindig a szabályok szerint, peccsés irással, amelyet három és fél ember ír alá. S ön hiszi azt, hogy ök erre képesek!

— Részben igaza van önnek, részben nincs — folytatta közömbösen, csaknem hanyagul Sztavrogin. — Kétségtelen, hogy itt is sok a képzelődes, mint a hasonló esetekben mindig: egy kis kör nagyobbak nézi a jelentőségét, mint amekkora. Pedig körülbelül úgy áll a dolog, hogy az egész csak maga Verhovszkij Péter, ö pedig van akkora szerény ember, hogy magát csak a társaság ügynökének tekinti. Egyébiránt az alap-eszméjük semmivel sem rosszabb, mint más hasonló társaságoké. Összeköttetésben állanak az Internacionáléval; sikerült nekik Oroszországban ágenseket szerezni, még igen eredeti módhoz is folyamodtak . . . de persze csak elméletileg. Ami pedig az ö itteni céljaikat illeti, hát a mi orosz organizációnk mozgalma mindig homályos és csaknem mindig oly váratlan, hogy itt

valami ténylegest kockáztatni igazán nem lehet. Jegyezze meg különben, hogy Verhovenszkij makacs ember.

— Az a poloska, az a tudatlan, az a bolond, aki semmit Oroszországról nem tud! — kiáltott föl mérgesen Satov.

— Ön nem ismeri öt jól. Igaz, hogy ők általában nem igen ismerik Oroszországot, de csak valamivel kevésbbé, mint én meg ön; ezen kívül Verhovenszkij entuziaszta.

— Verhovenszkij entuziaszta?

— Oh, igen. Van olyan pont, amelyen megszűnik bohóc lenni és fél örültté lesz. Emlekezzék csak vissza az ön saját kifejezésére: „Tudja-e, milyen erős lehet egy ember?” Ne nevéssen, kérem: ő nagyon is képes a puska ravaszát meghuzni. Ők meg vannak győződve, hogy én is spion vagyok. Minthogy nem tudják az ügyeiket úgy vezetni, amint kell, nagyon szeretnek spionokat kinevezni.

— De ön csak nem fél?

— N-n-nem, én nem nagyon félek . . . De az ön dolga egészen más. Figyelmeztetem, hogy vigyázzon magára. Szerintem az nem sértheti az embert, hogy a veszedelem ostoba emberek részéről fenyeget; itt nem az ő eszük a lényeges: különb emberekre is fölemelték ők már a kezöket, mint én meg ön. No de egy negyed tizenkettőre — nézett az órájára és fölkelte — csak igen mellékes kérdést tennék még.

— Az istenért! — kiáltott Satov hirtelen felugorva a helyéről.

— Mi ez? — nézett kérdően Vszevolodovics Miklós.

— Kérdezzen, kérdezzen, az istenért! — ismételte Satov kimondhatatlan izgalommal — de azzal a föltétellel, hogy én is kérdezek ön-

től valamit. Könyörgök, engedje meg . . . én nem . . . kérdezzen hát!

Sztavrogin várt egy kissé, aztán így kezdte:

— Azt hallottam, hogy önnek itt némi befolyása volt Timofejevna Máriára s hogy ő szívesen látta és hallgatta önt. Igaz ez?

— Igen — hallgatott — felelt Satov némi zavarral.

— A napokban nyilvánosságra akarom hozni, hogy ő az én feleségem.

— Lehetséges volna az? — suttogott csaknem rémülten Satov.

— Miért ne? Nincs itt semmi nehézség: a házasságkötésnek megvannak a tanui. Az egész a legtörvényesebb és legnyugodtabb módon ment végbe akkor Pétervárott s ha ez ideig nyilvánosságra nem hozatott, hát csak azért, mert a házasságkötés két tanuja, Kirilov és Verhovenszkij-Péter, no meg maga Lejadkin kapitány (mely utóbbit most már rokonomnak van szerencsém tisztelhetni), akkor megfogadták, hogy hallgatni fognak.

— Nem azt értettem . . . Ön oly nyugodtan beszél . . . de folytassa. De kérem csak: ugy-e bár, hogy nem erőszakolták önt arra a házasságra?

— Nem; senki engem nem erőszakolt — mosolygott Vszevolodovics Miklós a Satov házsártoskodó, siető kérdésére.

— Hát mit beszél akkor az a szerencsétlen az ő kis gyerekéről? — sietett megint a kérdésével Satov.

— A kis gyerekéről beszél? Bah! ezt nem is tudtam; most hallom először. Nem volt neki gyereke, nem is lehetett: Timofejevna Mária ma is szűz.

— Á! Ezt én is gondoltam! Hallja csak!

— Mi lelte önt, Satov?

Satov eltakarta kezével az arcát, elfordult, hanem aztán hirtelen megkapta a Sztavrogin vállát.

— De tudja-e legalább, hogy miért követte el azt és hogy miért szánja el magát most ilyen áldozatra?

— Kérdése okos és boszus, de én is megfogom önt valamivel lepni: igenis, én csaknem tudom, hogy miért nősültem meg akkor s hogy miért szánom rá magamat most ilyen „áldozatra“, mint ahogy ön magát kifejezte.

— Hagyjuk ezt . . . erről majd később, beszéljünk a fő dologról: én önt két évig vártam.

— Igazán?

— Nagyon sokáig vártam önt, szünetlenül önre gondoltam. Ön az egyetlen ember, aki képes volna . . . Már Amerikából irtam erről önnek.

— Jól emlékszem az ön hosszú levelére.

— Sokkal hosszabb volt, mintsem elolvashatta volna? Igaza van: hat levélnyi volt. Ne szóljon, hallgasson! Mondja: adhat-e még nekem tíz percet, de most mindjárt? . . . Nagyon sokáig vártam én önt!

— Tessék; maradhatok még egy fél óráig, de nem tovább.

— És azzal a kikötéssel, hogy ön okvetetlenül megváltoztatja a tónusát. Érti: én követelek, holott könyörögnöm kellene . . . Érti-e, mit jelent a követelés akkor, mikor könyörögni kellene?

— Értem: ön felül emelkedik a közönségesen, bizonyos felsőbb célokért — mosolyodott el alig láthatóan Vszevolodovics Miklós; — és nagy sajnálatomra azt is látom, hogy önnek láza van.

— Tiszteletet kérek, követelek! — kiáltott Satov — nem a személyem iránt, azt vi-

gye az ördög, hanem más iránt és csak egy kis időre, míg néhány szót szólhatok . . . Mi két lény vagyunk s összejöttünk a végtelenségben . . . az életben utoljára. Hagyja el ön eddigi tónusát és vegye föl az emberit. Nem magamért, hanem önmagáért. Szóljon életében egyszer emberi nyelven. Megérti-e ön azt, hogy meg kell bocsátania az arculütésemet már csak azért is, mert én azzal alkalmat adtam önnek arra, hogy tudatára ébredjen az ön véghetetlen erejének. Ön megint mosolyog az ön nagyvilági, lenéző mosolygásával. Oh, mikor ért ön meg engem! Félre a nemes urfival! Értse meg, hogy én ezt követelem, máskülönben semmi szín alatt sem fogok beszélni.

Egészen kikelt magából, mintha önkivületben lett volna. Vszevolodovics Miklós elkomorodott és mintha óvatosabb lett volna.

— Ha egyszer itt maradtam egy fél órára — mondotta komoly, rábeszélő hangon — holott nekem az időm igen drága, hát csak elhiheti, hogy legalább is érdeklődéssel akarom önt meghallgatni . . . és . . . meg vagyok győződve, hogy sok érdekes dolgot hallok öntől.

Ezzel leült egy székre.

— Üljön le! — kiáltott Satov s valahogy furcsán maga is gyorsan leült.

— De engedje meg azt a figyelmeztetésemet, — szolt még egyszer közbe Sztavrogin — hogy én egy hosszabb kérdést kezdtem önhöz intézni Timofejevna Máriát illetőleg, amely öt legalább is igen érdekelheti . . .

— Nos? — komorodott el Satov, mint az olyan ember, akit a beszéde legfontosabb pontjánál szakítanak félbe s ki, ha ránéz is a beszélő társára, még nem érti, hogy mit kérdeztek tőle.

— S ön nem engedte befejeznem a kér-

désemet — mondotta Vszevolodovics Miklós mosolyogva.

— Eh! ostobaság az egész! majd azután! — legyintett a kezével Satov, megértve végre, hogy miről van szó s azzal egyenesen áttért a maga dolgára.

VII.

— Tudja-e, — kezdte fenyegető hangon, a székén előre hajolva, szemét szikráztatva és a jobb keze mutató ujját maga előtt fölemelve (ezt, amint látszott, maga sem vette észre), — tudja-e, hogy az egész föld kerekiségén melyik az egyetlen „istenes“ nép, amely hivatva van a világot megmenteni, új életre kelteni egy új isten nevében s amelynek adattak az élet és az új Ige kulcsai . . . tudja-e, melyik az a nép és mi az ő neve?

— Az ön hangja után okvetetlenül azt kell következtetnem, még pedig, amint látom, mentől gyorsabban, hogy az az orosz nép . . .

— És máris nevet hozzá! Oh, emberek! — dohogott Satov.

— Csillapuljon, kérem; ellenkezőleg: én épen efélét vártam.

— Efélét várt? Hát ön nem ismeri ezeket a szavakat?

— De nagyon ismerem; mindjárt látam, hogy ön hova céloz. Az ön egész frázisa, még az „istenes“ nép kifejezése is, csak záradéka annak a mi beszélgetésünknek, amelyet több mint két éve folytattunk külföldön, nem sokkal az ön amerikai útja előtt . . . Legalább, amennyire én most vissza tudok emlékezni.

— A frázis egészen az öné, nem az enyém. Az ön saját frázisa s nem a beszélgetésünk záradéka. „Mi beszélgetésünk“ egyáltalán nem is volt, hanem volt egy tanító, aki roppant súlyos szavakat mondott és volt egy

tanítvány, aki halottaiból föltámadott. Én vagyok az a tanítvány és ön a tanító.

— De ha jól emlékszem: ön épen az én szavaim után lépett be abba a társaságba s csak azután utazott Amerikába.

— Ugy van s én erről is irtam önnek Amerikából: mindenről irtam én önnek. Hiszen nem szakadhattam el egyszeribe attól, amihez gyerekségetől kezdve hozzászórtam, amire minden lelkesedésemet pazaroltam, gyűlöletem minden könyvét ontottam . . . Isteneket változtatni nem könnyű. Én akkor nem hittem önnek, mert nem akartam hinni és még egyszer utoljára belekapaszkodtam abba a piszok-vezető csatornába . . . De az elvetett mag megmaradt és kikelt. Mondja meg, de komolyan: ön nem olvasta végig az én amerikai leveletem. Vagy tán egyáltalán nem is olvasta?

— Elolvastam belőle három oldalt, a két elsőt, meg az utolsót, azon kívül végigfutottam a közepét. Egyébként mindig készültem . . .

— Eh, mindegy; hagyja, az ördögbe is! — legyintett a kezével Satov. — Ha ön már eltávozott a népről mondott akkori szavaitól, hát hogy tudta azokat akkor kiejteni? Ez a kérdés gyötör most engem.

— Akkor sem tréfáltam én önnel; meg lehet, hogy mig önt meg akartam győzni, addig még jobban törődtem magammal, — mondotta talányosan Sztavrogin.

— Nem tréfált! Amerikában én három hónapig feküdtem szalmán egy . . . szerencsétlennel együtt s megtudtam attól, hogy amig ön a szivembe oltotta az istent és a hazát, addig s talán épen azokon a napokon, megmérgezte a szívet annak a szerencsétlennek, annak a maniákusnak, Kirilovnak . . . Ön megerősítette benne a hazugságot és rágalmat, értelmét

pedig a szertelenkedésre vitte. Nézze meg csak most őt, az ön alkotását . . . De hiszen látta.

— Először is megjegyzem, hogy maga Kirilov csak az imént mondta nekem, hogy ő boldog, hogy ő jó. Az a föltevése, hogy mindez egy és ugyanazon időben történt, körülbelül igaz, de hát mi következik ebből? Ismétlem, hogy én sem önt, sem mást meg nem csaltam.

— Ön atheista? Most atheista?

— Igen.

— Hát akkor?

— Akkor épen úgy, mint most.

— Én nem magam iránt követeltem tiszteletet akkor, mikor a beszélgetést elkezd-tük; ön ezt — amilyen okos ember — megérthetné — dűnnyögött méltatlankodva Satov.

— Én az ön első szava óta föl nem keltem, nem vettem végét a beszélgetésnek, nem mentem el, hanem itt ülök most is és békésen válaszolgatok az ön kérdéseire és . . . kiáltozásaira, következkép nem sértettem meg az ön iránti tiszteletet.

Satov hadonázva szakította őt félbe.

— Emlékezik még az ön kifejezésére: „az atheista nem lehet orosz“, „az atheista rögtön megszűnik orosz lenni“, emlékezik ezekre?

— Csakugyan? — kérdezte Vszevolodovics Miklós.

— Ön még kérdezi? Elfelejtette? pedig ez egyik legpontosabb rámutatás az orosz lélek egyik legfőbb sajátságára. Nem feledhette el ön ezt! Még többet is juttatok eszébe, akkor még ezt is mondta: „aki nem pravoszlavnuj*“, az nem lehet orosz“.

*) Pravoszlavnuj: igazi, orthodox vallású.

— Azt tartom, hogy ez szlávjánofil *) gondolat.

— Nem; a mai szlávjánofilek ezt tagadják. Most már megokosodtak. De ön még tovább is ment: ön azt erősítette, hogy a római katholicizmus már nem is keresztyénség; azt magyarázta ön, hogy Róma azt a Krisztust hirdeti, aki a harmadik kakasszóra megadta magát a kísértésnek s azt hirdetvén, hogy a Krisztus földi hatalom és ország nélkül meg nem lehet, a katholicizmus ezzel megteremtette az antikrisztust és veszélybe döntötte az egész Nyugatot. Még arra is rámutatott ön, hogy ha Franciaország szenved, hát ez egyedül a katholicizmus bünétől van, mert eltávozott a meggyülölt római istentől, új istent azonban nem keresett magának. Ilyeneket tudott ön akkor mondani! Én jól emlékszem a beszélgetésünkre.

— Ha vallásos volnék, hát bizonyára most is megismételném ezeket; nem hazudtam, mikor mint hívő beszéltem — mondotta nagyon komolyan Vszevolodovics Miklós. — De biztosítom önt, hogy e rég mondott gondolataimnak ismétlése igen kellemetlenül hat rám. Nem hagyhatná ezt abban?

— Ha vallásos volna ön? — szólt Satov, ügyet sem vetve a kérelemre. — De nem ön mondta-e azt is, hogy ha matematikailag bebizonyítanák is önnek, hogy az igazság nem a Krisztusban van, hát ön inkább maradna a Krisztussal, mint az igazsággal? Mondta ön ezt? Mondta?

— De engedjen meg már nekem is egy kérdést — emelte föl hangját Sztavrogin —

*) Szlávjánofileknek nevezik magukat a mi terminológiánk szerinti pánszlávok.

mit akar ön ezzel a türelmetlen és . . . mérgező examinálással?

— Ez az examinálás belemerül az örökévalóságba és soha többé nem hozzuk elő.

— Ön egyre azt hajtja, hogy mink kívül esünk téren és időn . . .

— Hallgasson! — kiáltott föl hirtelen Satov — én ostoba és ügyetlen vagyok, de veszsen el az én nevem a nevetségesben! Megengedi-e, hogy elismételjem ön előtt az ön akkori legfőbb eszméjét... Oh, mindössze csak tíz sor, befejezésül . . .

— Ismételje, ha csakugyan befejezés . . .

Sztavrogin az órára szeretett volna nézni, de aztán erőt vett magán és nem nézett oda.

Satov megint előre hajlott a székén és már megint majd fölemelte a mutatóujját. Aztán, mintha írásból olvasná, aközben azonban mégis szigoruan Sztavroginra nézve a következőket mondta:

— Egy nép sem rendezkedett be a tudomány és észszerűség alapján; soha sem volt erre példa, legfőlebb csak elvétele, ostobaságból. A szocializmus már az ő lényegénél fogva okvetetlenül ateizmus, mert mindjárt első sorban azt hangoztatja, hogy ő ateisztikus szervezet s a tudomány és észszerűség alapján akar fölépülni. Az ész és tudomány a népek életében mindig, most is, az idők kezdetén is csak másodrangu, szolgálattelvő szerepet vitt; így is lesz az az idők végéig. A népeket egészen más erők hozzák össze és mozgatják, ezek az erők ellenállhatatlanul uralkodnak rajtuk, bár eredetüket meghatározni nem lehet. Ez erők lényege az ellenállhatatlan vágy elérni a véget, amely vég egyidejűleg tagadtatik. Ezek az erők egy és ugyanazon időben folytonos, szakadatlan megerősítései az ő létezésöknek és ta-

adásai a halálnak. Ez az élet lelke, mint az irás mondja: „a folyó élő vize“, amelynek kiszáradásával annyira ijesztget az Apokalipszis. Ez az esztétikai elem, mint a filozófusok mondják, az erkölcsi elem, amint ugyancsak ők mondják, vagy „az isten keresése“, mint én egyszerűen mondom. A nép minden mozgalma, életének minden szakában egyedül csak az isten keresése, még pedig határozottan a maga istenének a keresése, meg abban, mint egyedül igazban való hit. Az isten az egész népnek a szintetikus személye. Soha sem volt még az, hogy minden vagy sok nemzetnek és népnek egy istene lett volna, hanem mindegyiknek megvolt a magáé. Az már a nép pusztulásának a jele, mikor közös istenhez fordul. Mikor az istenek közöseké lesznek, akkor az istenek, az istenekbe vetett hit és a népek meghalnak. Mentől erősebb valamely nép, annál különlegesebb az istene. Soha nép még vallás nélkül nem volt, vagyis anélkül, hogy ne lett volna fogalma rosszról és jóról. Minden népnek saját fölfogása van rosszról és jóról, minden népnek megvan a maga rosszja és jója. Mihelyt több népnél közössé lesz a rossz és jó fogalma, azok a népek kihalnak és elmosódik, eltűnik a rossz és a jó közti különbség is. Az ész soha sem volt képes meghatározni a rosszat és jót, sőt még csak el is választani a jót a rossztól; ellenkezőleg a kettőt mindig csuful és szánalmasan összetévesztette, a tudomány meg ököllel intézte el a pert. Különösen kitüntette magát ebben a fél-tudomány, a tudákosság, az emberiség legszörnyűbb csapása, amely rosszabb a pestisnél, éhínségnél és háborúnál. A tudákosság olyan nagy zsarnok, aminő idáig még soha sem volt. S ennek a zsarnoknak megvannak a maga papjai és rabjai, e zsarnok előtt kész-

ségesen és babonásan hajtanak térdet-fejet, retteg tőle még az igazi tudomány is és segíti őt. Mindezek az ön saját szavai, Sztavrogin, kivéve a féltudományról mondottakat; ezek az én szavaim, mert én magam is féltudomány vagyok, következésképen különösen gyűlölöm azt. Hanem az ön gondolataiban és szavaiban én semmit, egy hangot sem változtattam meg.

— Nem hiszem, hogy semmit nem változtatott volna — jegyezte meg óvatosan Sztavrogin — nagy hévvel fogadta és nagy hevében meg is változtatta azokat. Már magában az, hogy ön az istent a nép egyszerű attributumává teszi . . .

Ketközött figyelemmel kezdte kisérni Satovot s nem annyira annak a szavait, mint őt magát.

— A nép egyszerű attributumává teszem az istent? — riadt föl Satov — ellenkezőleg: a népet emelem föl az istenhez. De hát volt-e ez valaha másképen? A nép az isten teste. Minden nép csak addig nép, míg saját istene van és a világ minden más isteneit kirekeszti; míg hisz abban, hogy a saját isteneivel győz és kikergetheti a világból mind a többi isteneket. Így hittek mindnyájan az idők kezdete óta, mind a nagy népek, legalább a jelentékenyebbek, az emberiség előtt haladók. A tények ellen tenni nem lehet. A zsidók csak azért éltek, hogy elvárják az igaz istent és igaz istent adtak a világnak . . . A görögök a természetet imádták s ráhagyták a világra a vallásukat, t. i. a filozófiát és művészetet. Róma megistenítette a népet az államban és ráhagyta a népekre az államot. Franciaország az ő hosszú történetében csak a római isten eszméjének megtestesülése és tökéletesítése volt s mikor végül eldobta az ő római istenét és az ateizmus felé hajlott (amit egy-

előre szocializmusnak neveznek), hát ezt csak azért tette, mert elvégre az ateizmus is egészségesebb, mint a római katholicizmus. Ha valamely nagy nép azt hiszi, hogy csak ő benne magában van az igazság (épen csak, kizárólagosan ő benne!), ha nem hiszi, hogy csak ő van hivatva, csak ő képes az ő igazságával valamennyit új életre kelteni, megváltani, akkor rögtön pusztá ethnografiai adalék lesz és nem nagy nép. Igazi nagy nép soha sem békülhet ki azzal, hogy az emberiség életében másodrangú szerepet vigyen, vagy azzal, hogy elsőrangú ugyan, de nem legelső rangú. Amely nép elveszti ezt a hitét, az már nem nép. De az igazság csak egy s következésképpen csak egyetlen egy népnek lehet igazi istene, ha van is a többi népeknek saját, nagy istenök. Egyetlen „istenes“ nép pedig az orosz nép és . . . és . . . olyan ostobának tart ön engem, Sztavrogin — kiáltott föl hirtelen feldühödve — hogy meg sem tudnám különböztetni, hogy ócska, elhasznált és a moszkvai szlávjánofilek által már untalanszor ledarált szavak-e ezek, vagy teljesen újak, a megújulás és föltámadás egyetlen igaz igéi és . . . mit bánom én, hogy ön most e percben kinevet engem! Mit bánom én, hogy ön engemet egyáltalában meg nem ért, hogy nem ért meg egy szót, egy betűt sem! Oh, mennyire megvettem én e pillanatban az ön fenhéjazó mosolygását és nézését!

Felugrott; ajaka szinte tajtékzott.

— Ellenkezőleg, Satov, ellenkezőleg, — szólalt meg rendkívül komolyan és tartózkodóan Sztavrogin, anélkül, hogy a helyéről fölkelt volna, — ellenkezőleg: ön az ön tüzes szavaival felélesztett bennem sok rendkívül erős emléket. Az ön szavaiban én felismerem az én két év előtti hangulatomat és most már nem

mondom azt, amit az imént, hogy ön az én akkori gondolataimat túlozza. Sőt nekem úgy rémlik, mintha azok még kizárólagosabbak, önkényesebbek lettek volna s harmadszor is biztosítom önt, hogy nagyon szeretném mindazt megerősíteni, amit ön most mondott, mind az utolsó szóig, de . . .

— De önnek a nyúl kell?

— M—i—i—i?

— Ez is az ön hitvány kifejezése, — mondotta Satov hoszúsan és újra leülve, — „ha nyúlpecsenyét akarunk, ahhoz legelőbb is nyúl kell, ha istent akarunk hinni, ahhoz legelőbb is isten kell“, ezt ön — amint hallottam, — Pétervárott mondta, mint Nozdrev, aki a hátsó lábánál akarta megfogni a nyulat.*)

— Nem; az épen azzal dicsekedett, hogy már meg is fogta. De engedje meg, hogy én is kérdezzek valamit, annyival is inkább, mert szerintem most már nekem is van erre jogom. Mondja csak: hát az ön nyula meg van már fogva, vagy szalad még?

— Ne merjen én tőlem ilyen szavakkal akármit is kérdezni; kérdezzen más szavakkal! — felelt Satov egész testében megremegve.

— Jól van, hát más szavakkal, — mondta Vszevolodovics Miklós komor nézéssel; — csak azt szeretném tudni: hisz-e ön maga az istenben, vagy sem?

— Hiszek Oroszországban, hiszek az ő pravoszláviájában . . .***) Hiszek a Krisztus testében . . . Hiszem, hogy új áramlat megy végig Oroszországon . . . Hiszem . . . — dagdott magából kikelve Satov.

*) Nozdrev, a Gogoly „Holt lelkek“ c. regényének egy hazudozó alakja, aki azt beszélte, hogy ő csak úgy kézzel fogdosta a birtokán a nyulat.

**) Pravoszlavije = igaz, orthodox vallás.

— De hisz-e istent? istent?

— Majd . . . hinni fogok istent is.

Sztavrogin arcának egy izma sem mocant meg. Satov oly kihívóan, oly lángoló tekintettel nézett rá, mintha meg akarta volna perzselni a szemével.

— Hiszen nem mondtam én azt, hogy egyáltalában nem hiszek, — szolt végül; — én csak azt akartam jelezni, hogy én egy szerencsétlen, unalmas könyv vagyok, egyeb semmi — egyelőre, csak egyelőre . . . De veszzen az én nevem! Önről van szó, nem én rólam. Én tehetségtelen ember vagyok, aki csak a véretem áldozhatom, egyebet semmit, — mint minden tehetségtelen ember. Hát veszzen az én vérem is! Én önről beszélek, akit én itt két év óta várok. Már fél órája táncolok ön előtt meztelen. Ön, egyedül csak ön emelhetné fel ezt a zászlót!

Félbe szakította magát s valami kétségbeesetten könyökölt le az asztalra, fejét a két kezével föltámasztva.

— Ez alkalomból megjegyzem, mint különösséget, — szolt Sztavrogin, — hogy nem tudom: mért akar mindenki valami zászlót én velem felemeltetni? Verhovenszkij Péter is meg van győződve, hogy én „emelhetném fel az ő zászlójokat“, legalább így közölték velem az ő nyilatkozatát. Az a rögeszméje támadt, hogy én lehetnék az ő főnökük, „mert rendkívüli képességem van a bűnök iránt“, — ez is az ő kifejezése.

— Hogyan? — kérdezte Satov, — „rendkívüli képessége a bűnök iránt?“

— Igen.

— Hm! Hát az igaz-e, — nevetett Satov boszusan, — hogy ön Pétervárott egy állatias, kéjelgő, titkos társasághoz tartozott? Hogy de-Sad márki tanulhatott volna öntől? Igaz-e,

hogy ön gyerekeket csalt magához és becstelénített meg? Feleljen és ne merjen hazudni, — kiáltott egészen kikelve magából, — Sztavrogin Miklós nem hazudhat Satovnak, aki őt arcul ütötte. Mondjon el mindent s ha igaz, akkor én önt rögtön, ezen a helyen megölöm.

— Nyilatkoztam úgy, de gyerekeket én soha sem bántottam, — szólt Sztavrogin, de csak hosszú hallgatás után. Elsápadt és szeméi kigyúltak.

— De nyilatkozott úgy, — folytatta fenőbbséggel Satov, le nem véve róla szikrázó tekintetét. — Igaz-e, hogy azt mondta ön, hogy nem talál különbséget valamely rendkívüli állatias kéjelgő tett és bármilyen nagy hősiesség — például az emberiségért hozott valamely áldozat közt? Igaz-e, hogy ön mind e két végtelen egyforma szépet, egyforma élvezetet állapított meg?

— Így téve föl a kérdést, felelni nem lehet . . . nem is felelek, — dörmögött Sztavrogin, aki bátran felkelhetett és elmehetett volna, de nem kelt fel és nem ment el.

— Én magam sem tudom, hogy miért rút a rossz és szép a jó, de azt tudom, hogy e különbség érzése miért homályosodik és vész el olyan uraknál, mint a Sztavroginok, — folytatta reszketve Satov, — tudja-e: miért nősült meg ön akkor oly ostobán és aljasan? Azért, mert itt a hitványság és képtelenség a genialitásig ment. Oh, ön nem kuporog a parton, hanem bátran beugrik fejjel. Ön azért nősült meg, mert szenvedelme a gyötrődés, a lelkiismeret-furdalás, mert kéjeleg az ilyenekben. Ez volt az első elhatározó lépés . . . Nagyon is csábította önt az, hogy kihíjja a józan ész. Sztavrogin és egy nevetséges, félészű, koldus, sánta nő! Volt-e akkor kéjelgő

érzése, mikor a kormányzó fülét megharapta?
Volt? Feleljen, dologtalan úrfi!

— Ön pszichológus, — felelt egyre jobban sápadozva Sztavrogin, — ámbár a nősülésem okát illetőleg ön téved . . . De ki szolgálta önnek ezeket az adatokat? — mosolyodott el erőt véve magán, — csak nem Kirilov tán? De ő nem vett részt . . .

— Ön elsápad?

— De mit akar ön? — emelte fel végre a szavát Vszevolodovics Miklós, — én már egy félóra óta ülök itt az ön vesszője alatt, hát legalább szíves udvariassággal bocsátana el... Ha csakugyan nincs semmi észszerű célja így bánni velem.

— Észszerű cél?

— Igen. Legalább a célját mondaná meg. Mindig vártam, hogy ön ezt megteszi, ahelyett azonban csak szertelen mérgelődését látom. Kérem, jöjjön, nyissa ki nekem a kaput.

És felállt a székéről. Satov magából kikelve sietett utána.

— Boruljon le a földre és hintse meg könyeivel: kérjen bocsánatot! — kiáltott, megragadva a Sztavrogin vállát.

— Hiszen én nem öltem meg önt akkor... vissza kaptam a kezem . . . — mondta Sztavrogin csaknem fájdalommal, szemét lesütve.

— Mondja csak ki, amit akart! Ön eljött figyelmeztetni engem a veszedelemre, megengedte, hogy beszéljek, holnap nyilvánosságra akarja hozni a házasságát! . . . Azt hiszi: nem látom az arcán, hogy valami új, fenyegető gondolata van? Sztavrogin, miért vagyok én arra kárhoztatva, hogy önben örökké bízam? Vagy beszélhetnék én mással így? Én szemérmes vagyok, de azért meztelenre vetkeztem, mert Sztavroginnal volt dolgom. Nem féltem, hogy a nagy eszmét az én hozzá nyú-

lásommal eltorzítom, mert Sztavrogin előtt beszéltem . . . Vagy azt hiszi, nem fogom csókolgatni a léptei nyomát, mikor távozik? Nem tudom én kitépni önt a szivemből, Vszevolodovics Miklós.

— Én meg sajnálom, Satov, hogy nem tudom önt szeretni — szólt hidegen Vszevolodovics Miklós.

— Tudom, hogy nem tud, azt is tudom, hogy nem hazudik. Hallja csak: én mindent jóvá tehetek; én megkeritem önnek azt a nyulat.

Sztavrogin nem szólt.

— Ön atheista azért, mert urfi, az utolsó urfi. Nem tud különbséget tenni jó és rossz közt, mert nem ismeri a népet . . . Jön egy új generáció egyenesen a nép kebeléből s önök azokat nem fogják ismerni, sem ön, sem Verhovenszkij, sem az apa, sem a fia, sem én, mert én is urfi vagyok, az ön jobbagy lakájának, Paskának, a fia . . . Hallja csak: érje el az istent arra való törekvéssel; ebben van a dolog lényege; vagy pedig tűnjék el, mint a hitvány penész; törekedjék az istent munka útján megismerni.

— Micsoda munka útján? Az istent?

— Paraszt munka útján. Menjen és dobja el magától a gazdagságát . . . Á! ön nevet, attól fél, hogy ebből valami fogás kerülne ki?

De Sztavrogin nem nevetett.

— Ön azt hiszi, hogy az istent munka, még pedig paraszt munka útján lehet megismerni? — szólt aztán komolyan elgondolkodva, mintha csakugyan érdemesnek találná, hogy erről gondolkozzék. — De erről eszembe jut valami, — mondta aztán más gondolatra térve — eszembe juttatta ön csak az imént, hogy ön tán nem is tudja, hogy én egyáltalá-

ban nem vagyok gazdag s nincs mit eldobnom magamtól. Alig vagyok képes arra is, hogy a Timofejevna Mária jövőjét biztosítsam . . . Aztán még valamit; arra akartam önt kérni, hogy ezután se hagyja el Timofejevna Máriát, mert egyedül csak ön képes hatni az ő gyöngé elméjére. Minden eshetőségre nézve beszélek.

— Jól van — hadonászott Satov az egyik kezével, míg a másikban a gyertyát tartotta — ön megint Timofejevna Máriáról... jól van; magától értetődik, hogy majd . . . Tudja mit: menjen el Tihonhoz . . .

— Kihez?

— Tihonhoz. Az egy volt esperes; betegsége miatt nyugalomba vonult, itt lakik a város határában, a mi Jefimjevi kolostorunkban.

— Mit csináljak én vele?

— Semmit. Sokan járnak hozzá. Menjen el ön is. Mibe kerül az önnek?

— Most hallom először és . . . soha még nem láttam olyanféle embereket. Köszönöm, majd elmegyek.

— Erre, erre — világított a lépcsőn Satov — lépjen ki — nyitotta ki neki az utcára nyíló kaput.

— Többet én önhöz el nem jövök, Satov — mondta halkán Sztavrogin, mialatt a küszöbön átlépett.

Az eső és sötétség tovább tartott.

II. FEJEZET.

Éjjel. (Folytatás.)

I.

Végigment az egész Bogojávlenszkájá-
utcán; annak a végefelé hegynek kellett men-
ni; lábai besüppedtek a sárba, aztán hirtelen
széles, ködös pusztaság tűnt fel: a folyó. A há-
zak már csak kunyhók voltak, az utca tömén-
telen apró zeg-zugban, sikátorban folyt szét.
Vszevolodovics Miklós sokáig ment a sövények
mellett, a part mentén és le nem tért az útjá-
ról, ámbár aligha gondolt arra. Egészen más-
sal volt ő elfoglalva s elcsodálkozva nézett széj-
jel, mikor mély gondolatokba merültében egy-
szerre csak ott találta magát a mi hosszú, szé-
les, nedves hidunknak majdnem a kellő kö-
zépén. Seholy lélek, úgy, hogy szinte külö-
nösnek tetszett neki, mikor egész váratlanul,
csaknem a könyökénél hizelgően bizalmaskodó
máskülönben eléggé kellemes hangot hallott,
azzal az édeskésen ütemezett akcentussal,
amelylyel nálunk a nagyon civilizált polgárok
és kereskedőlegények szeretnek hivalogni.

— Nem volna szives megengedni, tisz-
telt uram, hogy én is behuzódjam az esernyő-
je alá?

S egy valamicsodás figura tényleg be-
bujt, vagy legalább be akart bujni az eser-
nyője alá. Egy csavargó volt, aki vele lépést
tartva haladt, csaknem „érintkezést tartva a
könyökkel“, mint a katonák szokták mondani.
Vszevolodovics Miklós meggyorsította a me-
nését és amennyire a sötétségben lehetett, igye-
kezett fölismerni a kísérőjét: középtermetű
ember volt s mintha valami kapatos polgá-

rocska; ruhája nem valami meleg és nem valami rendes; borzas, göndör fején ázott posztósapka billegett, amelynek a szem-ernyője félig le volt szakadva. Ugy látszott, hogy erős, szikár, barna ember, szemei nagyok, biztosan feketék és csillogók voltak azzal a sárgasággal a szemfehéren, aminőt cigányoknál láthatni; ezt a sötétben is ki lehetett találni. Valószínűen vagy negyven éves lehetett. És nem volt részeg.

— Ismersz engem? — kérdezte Vszevolodovics Miklós.

— Sztavrogin úr; Vszevolodovics Miklós; a múlt héten mutatták önt nekem a vasuti állomáson, rögtön, mihelyt a masina megállt. Azonkívül már régebben is hallottam a hírét.

— Sztepanovics Pétertől? Te . . . te a kényszermunkára ítélt Fedjka vagy?

— Fjodorovics Fedornak kereszteltek; mai napig is él a természetes édes szülém ezen a vidéken, egy töpörödött vén asszony, aki immáron a föld felé nő, én értem mindennap imádkozik az istenhez, hogy ne töltse öreg napjait tétlenül a suton.

— Megszöktél a kényszermunkából?

— Levegőt változtattam. Beadtam a könyveket és egyházi szereket, meg a harangokat, mert életfogytiglan voltam elítélve, tehátlag nagyon is sokáig kellett volna várnom a határidőre.

— Mit csinálsz itt?

— Éjjel-nappal sétálgatok az urakkal. A nagybácsikám a múlt héten az itteni tömlöcben hamis pénzek végett meghalt, hát engesztelő áldozatot tartok az emléke iránt: két tucát követ dobáltam a kutyák után, ebből állt eddigelé a dolgom. Ezen kívül Sztepanovics Péter reménységet nyújtott egy passzusra nézvést is, már mint hogy valamelyes kupec

személyére, hát az ő kegyességét is várom. „Azért — azt mondja — mert a papám téged az angol klubban kártyán elvesztett*), én pedig — azt mondja — ezt igazságtalan ember telenségnek tartom“. Nagy jó uram, legyen kegyes vagy három rubelt teára adni, hadd melegüljek föl.

— Ugy látom, hogy te itt rám lestél; ezt én nem szeretem. Ki küldött ide?

— Hogy valaki ide küldött volna, arról szó sincs, csak épen, hogy tudom az ön emberszeretetét, amelyet az egész világ ismer. A magamféle jövedelme, mint tudni tetszik, egy füttyöt sem ér. Pénteken ettem utoljára egy kis kenyeret, attól kezdve egy nap éheztem, más nap nem ettem. Víz — az van elég a folyóban, de már azzal kárászt tenyészthetek a hasamban . . . Hát talán lesz olyan bőkezű nagyságod; innen nem messzire vár rám a komám, de ahhoz pénz nélkül nem tanácsos közeledni . . .

— Mit ígért neked én tőlem Sztepanovics Péter?

— Igérni nem ígért, de azt mondta szóval, hogy talán szüksége lehetne rám nagyságodnak, ha úgy kerül a sor, de hogy miben, azt nem magyarázta meg pontosan, mert Sztepanovics Péter engemet kozáki türelemre**) szoktat és erányomban semmi bizalommal sincs.

— Miért?

— Sztepanovics Péter — asztrolómus, megesmérte az isten minden plánétáját és ő

*) A jobbagység idejében a jobbagy adás-vevés tárgya volt, tehát el is lehetett kártyázni.

**) Régi kozák közmondás: „terpi kazak, ataman budjes“, vagyis türj, kozák, vezér lesz belőled.“

maga is kritika alatt áll. Ugy beszélek ön előtt, uram, mintha az isten előtt állnék, mert önről sokat hallék vala. Sztepanovics Péter más, ön pedig, uram, talántán megint más. Az, ha valakiről egyszer azt mondták neki, hogy gazember, hát arról a gazemberségnél egyebet nem akar tudni sem; vagy ha az mondódik, hogy számár, hát akkor nincs annak az embernek ő előtte más nevezeti, mint — számár. Már pedig én talán csak keddi, meg szeredai napokon vagyok számár, de a csütörtökieken okosabb vagyok, mint ő. Most például tudja rólam, hogy nagy szükségét érzem egy paszszusnak, mert hogy Oroszországban dokumenta nélkül meglenni nem lehet, hát azt hiszi, hogy már a lelkemet is megvette. Mondhatom önnek, nagy jó uram, hogy Sztepanovics Péternek nagyon könnyü a világon élni, mert nagyon tudja magát kellettni és abból él. Azonkívül szörnyen fősvény. Ő azt képzeli, hogy én ő nélküle nem is merem önt, uram, háborgatni, pedig az egy élő isten a tanum, hogy én már a negyedik éjjel lesem nagyságodat ezen a hidon azzal a témával, hogy én ő nélküle is meglelem óvatos lépésekkel a magam utját. Mert azt gondolom, hogy inkább a csizma előtt hajlok meg, mintsem a bocskor előtt.

— Hát azt ki mondta neked, hogy én éjjel ezen a hidon fogok átmenni?

— No, ez már az igazat megvallva, mellesken jött ki, leginkább a Lebjadkin kapitány ostobasága révén, mert abban sehogy sem marad meg a szó . . . No hát, kegyes uram, például mondva, a három napi és éjjeli mulatozás erányában három rubel jár. Arról, hogy a ruhám is átázott, szerénységgel hallgatok.

— Én jobbra megyek, te meg balra: vége a hidnak. Ide hallgass, Fedor: én szeretem,

ha a szavamat egyszer s mindenkorra megjegyzik: nem adok neked egy kopejkát sem, nekem sem a hidon, sem egyebütt előmbe ne kerülj, nincs rád semmi szükségem, nem is lesz s ha nem engedelmeskedel a kijelentésemnek, hát megkötözlek és átadlak a rendőrségnek. Mars!

— Ejha! Legalább a kiséretért tessék valamit juttatni; az is csak valami, hogy társaságban ment végig a hidon.

— Takarodj!

— De tudja-e erre felé az utat? Hiszen errefelé annyi az apró mellékutca . . . én elkísérhetném, mert az itteni város olyan, mint-ha az ördög kosárra szedve összerázta volna.

— Vigyázz, mert megkötözlek! — fenyegette meg Vszevolodovics Miklós.

— Talán meggondolná, uram; az árvát nem nehéz ám megsérteni.

— Ugy látom, nagyon bizol magadban.

— Én önben bizom, uram, nem az, hogy valami nagyon magamban.

— Mondtam már, hogy nincs rád semmi szükségem.

— Csakhogy nekem van önre szükségem, uram, ez a mottó! Megvárom, míg visszajön, ha másképp nem lehet.

— Szavamat adom neked, hogy ha megint találkozom veled, hát megkötözlek.

— Akkor hát majd elkészítem hozzá a derékszíjamat. Szerencsés utat kívánok, uram; halálom órájáig hálás leszek érte, hogy az esernyője alatt egy kicsit mégis csak fölmelegített.

Fedjka elmaradt. Vszevolodovics Miklós elgondolkozva ment a hid végéig. Ez a felhők-ből lepottyant ember teljesen meg volt győződve arról, hogy ő rá szükség van és nagyon is vakmerően sietett ezt kinyilvánítani. Alta-

lában azt látta Vszevolodovics Miklós, hogy nem sokat teketóriáztak vele. De az is meglehet, hogy a csavargónak nem csak a szája járt és valóban csak a maga jószántából ajánlotta föl a szolgálatait és csakugyan a Sztepanovics Péter tudta nélkül; és ez volt már a legkülönösebb dolog.

II.

A ház, amelybe Vszevolodovics Miklós bement, egy puszta telken állt, sövények közt, amelyek mögött kertek voltak. Ez volt a szó szoros értelmében a város vége. A ház egészen magában álló kis faépület volt; csak épen most épült és még nem volt bekerítve. Az ablakok egyike nem volt fatáblával bezárva s a párkányán gyertya égett: láthatóan azért, hogy útbaigazítójául szolgáljon a mára várt vendégnek. Vszevolodovics Miklós már vagy harminc lépésről észrevette a tornácon egy magas termetű ember alakját; ez valószínűleg a házigazda lehetett, aki türelmetlenségében kijött széjjelnézni. Meg is szólalt türelmetlen, mégis félénk hangon:

— Ön az? Ön?

— Én — felelt Vszevolodovics Miklós, de csak mikor egészen a tornáchoz ért, ahol öszszevonta az esernyőjét.

— No végre! — tipegett és izgett-mozgott a kapitány, Lebjadkin, mert ő volt; — tessék ide adni az esernyőjét; nagyon nedves; itt a szögletben kifeszitem; tessék besétálni, legyen szerencsém.

A pítvarból a szobába vezető ajtó szélére volt nyitva, a szobában két gyertya égett.

— Ha nem ígérte volna meg, hogy eljön, hát én már le is tettem volna a reményről.

— Háromnegyed egyre — nézte meg az

óráját Vszevolodovics Miklós a szobába belépve.

— Kivált, mikor ilyen eső van és olyan érdekes távolság . . . Nekem óráim nincs, az ablakból meg csak kerítéseket látok . . . az ember elmarad az eseményektől . . . amit én azonban nem panaszképen . . . mert azt én nem is mernék . . . hanem egyedül csak türelmetlenségemben, amely egész héten emészgett, hogy végre . . . határozzunk.

— Miről?

— Az én sorsomról, Vszevolodovics Miklós. Tessék helyet foglalni.

Meghajtotta magát, helyet mutatott Sztavroginnak egy diván előtt állott asztalkánál.

Vszevolodovics Miklós körülnézett; a szoba kicsinyke, alacsonyka volt; butorból a legszükségesebb, fadiván és faszékek, ezek is mind újak, húzatok és párnák nélkül, két asztalka, egyik a diván előtt, másik a szögletben, megrakva valamivel és tiszta asztalkendővel leterítve. Az egész szobát — amint látszott — igen tisztán tartották. Lebjadkin kapitány már napok óta nem volt részeg; arca valahogy elfolyt és megsárgult, tekintete nyugtalan, kíváncsi és láthatóan zavart volt; nagyon észre lehetett venni rajta, hogy nem tudja még: milyen hangon szóljon és milyen volna legjobb eltalálnia.

— Ime, — mutatott körül — itt élek én, mint a — remete Zoszim. Kitartásban, elvonultságban és szegénységben, mint a régi lovagok.

— Azt hiszi, hogy a régi lovagok ilyen fogadalmakat tettek?

— Meglehet, hogy tévedek. Fájdalom, én nem művelődhettem! Mindent elvesztettem. Higyje el, Vszevolodovics Miklós, hogy csak itt

ébredtem föl szégyenletes szenvedelmeimből; egy pohárkányit, de egy cseppet sem iszom. Megvan itt a zugom és hat napokig élvezem a lelkiismeretem tisztulását. Még a falak is szuroktól*) illatoznak, ezzel is a természetet juttatva eszünkbe. S mi voltam én eleddig?

Éjjel szállást nem lelek,
Nappal éh-nyálat nyelek,

mint a költő igen geniálisan mondja. De . . . ön nagyon megázott . . . Nem parancsol teát?

— Ne fáraszsza magát.

— A szamovár nyolc óra óta forrt, de aztán . . . kialudt . . . mint a világon minden. Azt mondják: annak idején a nap is ki fog aludni. Egyébként, ha tetszik, újra felforralatom. Agáta még nem alszik.

— Mondja csak: Timofejevne Mária . . .

— Itt van, itt van, — felelt készségesen és suttogva Lebjadkin, — be méltóztatik tekinteni? — mutatott a másik szobába vezető ajtóra.

— Nem alszik?

— Oh nem, nem; ugyan hogy' aludnék! Ellenkezőleg, este óta várakozik, s mihelyt az imént megtudta, azonnal toalettet csinált, — tette hozzá ajkát tréfás mosolyra akarván görbíteni, de aztán abban hagyta.

— Általában hogy' van ő? — kérdezte Vszevolodovics Miklós, összevonva a szemöldökét.

— Általában? Hiszen tetszik tudni — itt szánakozva vállat vont — most pedig . . . most bent ül és kártyát vet . . .

*) Mert Oroszországban nagyrészt fából építik a házakat.

—Jól van, majd később; előbb önnel kell végeznem.

Vszevolodovics Miklós leült egy székre. A kapitány nem mert a divánra ülni s ő is egy széket vett magának és előre hajolva várakozott.

— Mi az ott a szögletben, asztalkendővel letakarva? — nézett egyszerre az asztalra Vszevolodovics Miklós.

— Az? — fordult arra Lebjadkin is — az az ön bőkezűségéből való, hogy úgy mondjam, az új lakás fölavatására, de az ön hosszú útjára való tekintetből is, amely bizonyára kifáraszthatta — tette hozzá ellágyult heherésszéssel, aztán fölkelte és tisztelettudás kedvéért lábujjhegyen a szögletben álló asztalhoz menve, óvatosan levette arról a terítőt. Az asztalon harapnivalók voltak összerakva: sonka, borjuszült, szardínia, sajt, egy kis zöld üveg, meg egy hosszú nyaku palack bordóival. Mindez csinnal, szakértelemmel, csaknem cifrán volt elhelyezve.

— Ezt ön szedte össze?

— Én. Már tegnap; és mindent elkövettem, hogy megadjam a kellő tisztességet . . . Timofejevna Mária erre nézvést — amint tudni tetszik — közömbös. A fő azonban az, hogy ez az ön bőkezűségéből van, az ön sajátja, mert ön itt a gazda, nem én; én úgyszólván csak az ön gazdatisztje vagyok, hanem azért én lelkemben független vagyok ám, Vszevolodovics Miklós. Ezt az utolsó önérzetemet csak nem veszi el tán tőlem! — fejezte be érzékenyen.

— Hm! . . . de jobb volna, ha megint leülne.

— A kínálást köszönettel veszem és — függetlenséggel. (Leült.) Ah, Vszevolodovics Miklós, annyi gyűlt össze ebben a szivben,

hogy én már azt sem tudtam: hogy várjam meg önt. Most ön dönteni fog az én sorsom fölött . . . meg ennek a szerencsétlennek a sorsa fölött, aztán . . . aztán úgy, mint ezelőtt, régen, kiöntöm ön előtt a szívemet, úgy mint négy év előtt! Hiszen akkor is méltónak tartott arra, hogy kihallgasson, olvasta a strófáimat . . . S ha a Shakespeare szerinti Falstaffjának nevezett is engem, azért ön oly sokat jelentett az én sorsomban! . . . Most pedig nagy a félelmem s egyedül csak öntől várok tanácsot és kalácsot. Sztepanovics Péter rettentően bánik velem.

Vszevolodovics Miklós érdeklődéssel hallgatott és figyelmesen nézte a kapitányt. Látni lehetett, hogy a kapitány, ha megszűnt is részegeskedni, azért még mindig nem volt harmonikus állapotban. Az ilyen régi korhelyekben végre megállandósul valami félszeg, gőzös állapot, valami hiány és ferdeség, ámbár azért csak úgy tudnak ravaszkodni, csalni, fortélyoskodni, mint akárki más.

— Ugy látom, kapitány, hogy ön e négy év alatt semmit sem változott, — szólalt meg, mintha szivesebb hangon Vszevolodovics Miklós. — Ugy tetszik: igaz az, hogy az emberi életnek második fele csak az első felében szerzett szokások ismétlése.

— Magasztos szavak! Ön megfejti az élet talányait! — kiáltott föl a kapitány, félig ravaszkodva, félig azonban valódi lelkesedéssel, mert nagyon szerette a jó mondáskákat.

— Az ön mondásaiból különösen megjegyeztem egyet, Vszevolodovics Miklós, amelyet még Pétervárott tetszett mondani: „Igazi nagy ember képes arra csak, hogy még a józan észnek is ellent álljon!” Ez az!

— No, igazi nagy bolond is.

— Jól van, tegyük föl, hogy igazi nagy

bolond is, de ön egész életében csak úgy szórta az elmésségeket; hanem ök? Próbáljon csak Liputin, vagy Sztepanovics Péter ilyet mondani! Oh, mily kegyetlenül bánt el én velem Sztepanovics Péter!

— No de ön is hogy viselte magát, kapitány?

— A részegességem volt az oka, meg rémitő sok az ellenségem. De most vége mindennek, vége! s én megujhodom, mint a kígyó. Vszevolodovics Miklós, tudja-e, hogy én a végrendeletemet írom most és már meg is irtam?

— Érdekes! S mit hagy ön és kire?

— A hazára, az emberiségre és a diákokra. Vszevolodovics Miklós, én egy amerikaiinak az életrajzát olvastam egy hirlapban. Egész roppant vagyonát a gyárokra és a tételes tudományokra testálta, a csontvázát egy orvos-akadémia diákjaira, a bőrét pedig egy dobra, azzal a kikötéssel, hogy azon éjjelnappal az amerikai himnuszt dobolják. Fájdalom, mi csak pigmeusok vagyunk az észak-amerikai státusokban röpködő szellemhez képest; Oroszország a természet játéka, nem pedig az észé. Próbáljam én csak dobra testálni a bőrömet, például az Akmolinszki-ezred számára, amelyben szolgálatomat kezdeni szerencsés voltam, rátestálni azzal a kikötéssel, hogy mindennap eldobolják rajta az ezred előtt az orosz himnuszt, midjárt liberalizmust orrontanának benne, megtiltanák a bőrömet... azért hát csak a diákokra szoritkoztam. Ráhagyom a csontvázamat az akadémiára, de azzal a kikötéssel, hogy örökre egy fölirat legyen a homlokára ragasztva a következő szavakkal: „megtért szabadonc“. Ez, amit akarok.

A kapitány hévvel beszélt s persze: nagy-

szerünek ítélte az amerikai végrendeletet, csakhogy sunyi is volt ő s ezúttal nagyon szerette volna megneveztetni Vszevolodovics Miklóst, akinél ő sokáig a házi bolond tisztét töltötte be. De az el sem mosolyodott, sőt gyanusan kérdezte:

— Ön bizonyára még életében publikáltatni akarja a végrendeletét, hogy valami kiütetést kapjon érte?

— No, ha úgy volna, Vszevolodovics Miklós, ha úgy volna is? — nézett rá óvatosan Lebjadkin. — Hiszen mi az én életem? Már verseket sem irok, régen pedig még ön is elmulatott a verseimen egy pohár borocska mellett, emlékszik-e? De vége a nótának. Csak egy verset irtam még, mint Gogoly az ő „Utolsó elbeszélését“. Emlékszik-e rá: Oroszországnak ajánlotta, mint a lelkéből utoljára fakadt dalt. En is elmondtam utolsó dalomat, azzal vége!

— Micsoda vers az?

— „Arra az alkalomra, ha ő kitörné a lábát!“

— Mi-i-i-i?

Csak ezt várta a kapitány. A verseit ő rendkívül nagyra tartotta és becsülte, de a fülének valami ördögi kettősségénél fogva az is tetszett neki, hogy Vszevolodovics Miklós mindig nagyon mulatott az ő versein s néha annyira kacagott rajtuk, hogy az oldalát fogta. Ilyen módon kettős célt ért el: költői és szolgálati célt. Ezúttal azonban volt még egy harmadik, különös és kényes cél: a kapitány, előhozakodhatván a verssel, igazolni akarta magát egy bizonyos dologban, amelyet egyre veszedelmesebbnek kezdett tartani magára nézve s amelyben maga is igen hibásnak érezte magát.

— „Arra az alkalomra, ha ő kitörné a lábát“, t. i. lovaglás közben. Fantázia Vszevolodovics Miklós, képzelődés, de a költő képzelődése: egyszer nagyon meg voltam lepelve egy lovagló hölgy láttára és föltettem magamban ezt a materiális kérdést: „mi volna akkor?“ t. i. azon alkalommal? A dolog világos: minden udvarló meghökölne, minden kérő elszaladna, csak a költő maradna hű kebelében megtört szívével. Vszevolodovics Miklós, hiszen még a tetü is lehet szerelmes, annak sem tiltja a törvény. Hanem hát az illető személy sértve érezte magát a levéltől is, a verstől is. Sőt hogy még ön is megharagudott volna: Igaz-e? Ez engem bánt; el sem akartam hinni. Ugyan, kinek árthattam volna én az én egyszerű képzelődésemmel? Azon kívül becsületesemre mondom, hogy csak Liputin az oka: „küldd el és küldd el; minden embernek joga van levelezni“. Én aztán elküldtem.

— Ugy tudom, hogy ön mint kérő lépett föl?

— Az ellenségeim mondják, csak az ellenségeim!

— Mondja el a versét — szakította őt félbe Sztavrogin kedvetlenül.

— Képzelődés, csupa képzelődés.

Hanem azért kihuzta magát, kinyujtotta a kezét és rákezdte:

A szépségek szépsége

Egy tagját kitörte,

S szerelmesét a szerelem

Még jobban gyötörte.

— No, elég ebből ennyi! — intett a kezével Vszevolodovics Miklós.

— Most Pétervárról álmodozom — ugrott át más témára a kapitány, mintha versről soha szó sem lett volna, — megújhadásomról

álmodozom . . . Jótevőm! Számíthatnék-e arra, hogy nem tagadja meg tőlem az utravalót? Ugy vártam önt egész héten, mint a messiást.

— No, megbocsásson, azt már nem te-szem. Nekem alig van már valamim s miért is adnék én önnek pénzt?

Sztavrogin mintha egyszerre meghara-gudott volna. Elszámolta szárazon és röviden a kapitány minden vétkeit: a részegeskedést, hazudozást, pénzpazarlást, a Timofejevna Má-riát illető pénzek elherdálását, a fenyegető leveleket, amelyekben a titok leleplezését ígér-gette, a Pavlovna Dáriával elkövetett komisz-ságát, stb . . . A kapitány kapkodott, gesztiku-lált, cáfolgatott, de Vszevolodovics Miklós min-dig elhallgattatta.

— Aztán ön mindig a „családi becsü-let megsértéséről“ irkál. Micsoda bectelensé-get lát ön abban, hogy az ön huga egy Sztav-roginnak a törvényes felesége?

— De a házasság még nem nyilvános, Vszevolodovics Miklós, még végzetes titok. Én öntől pénzt kapok, aztán egyszerre csak azzal a kérdéssel áll elő, hogy miért kapom én a pénzt? Én meg vagyok kötve és nem felelhet-tek, hogy ne ártsak a hugomnak, a családuk méltóságának.

A kapitány fölemelte a hangját: szerette ezt a témát és nagyon kapaszkodott bele. Fáj-dalom, nem is sejtette, hogy mennyire körül fogják őt! Vszevolodovics Miklós, mintha a legközönségesebb, mindennapi házi dolgokról lenne szó, nyugodtan és pontosan közölte ve-le, hogy ő a házasságát a napokban, talán hol-nap, vagy holnapután, nyilvánosságra fogja hozni, „úgy a hatóság, mint a közönség előtt“ s következőképp a családi méltóság kérdése és ezzel együtt a tartási járandóság kérdése is eldől. A kapitány kimeresztette a szemét: még

csak nem is értette a dolgot, úgy kellett neki apróra megmagyarázni:

— De hiszen ő . . . féleszü!

— Már én így rendelkezem.

— Hát az ön . . . tisztelt szülője?

— Az megint az ő dolga.

— De hiszen akkor ön a maguk házába viszi a feleségét?

— Meglehet, hogy igen. Egyébként ez nem az ön dolga, önre egyáltalában nem tartozik.

— Hogyne tartoznék? — kiáltott a kapitány: — hát én velem mi lesz?

— No persze, ön nem jöhet a házunkhoz.

— Hiszen én rokon vagyok.

— Az ilyen rokonokat kerülni szokták. Miért adnék én önnek még ezután is pénzt — gondolja csak meg?

— Vszevolodovics Miklós, ez nem lehet, talán még jobban meggondolja, nem fog engem megölni . . . mit gondolnak, mit mondanak majd az emberek?

— Félek is én az ön embereitől! Hiszen elvettem én az ön hugát is, mikor egy jó ebéd után, részeg állapotban, egy pár üveg bort érő fogadásból virtuskodni akartam s most — miután úgy tetszik nekem — ezt nyilvánosságra is hozom.

Ezt különös ingerültséggel mondta; Lebjadkin rémüldözve kezdett neki hinni.

— De hát én! mit csinálok én? hiszen itt főképen én rólam van szó! Ön talán csak tréfál, Vszevolodovics Miklós.

— Nem, én nem tréfálok.

— Már akármit mond, Vszevolodovics Miklós, én önnek nem hiszek . . . akkor én perre viszem az ügyet.

— Nagy számár maga, kapitány.

— Meglehet, de ez már mindenem, ami megmarad — szólta a kapitány, maga sem tudva már, hogy mit beszél — ez előtt az illemhelyi szolgálatért legalább kvártélyt kapunk, de mi lesz most belőlem, ha ön végképp elcsap?

— Hiszen Pétervárra készül ön, hogy új foglalkozást keressen. Erről jut eszembe: igaz-e, hogy ön azért akar odautazni, hogy másokat följelentsen s ezen az áron magának bocsánatot eszközöljön ki?

A kapitány eltátotta a száját, kimeresztette a szemét és nem felelt.

— Hallja csak, kapitány — kezdte Sztavrogin igen komolyan, az asztal felé hajolva. Eddig valahogy kétértelműen beszélt, annyira, hogy Lebjadkin, aki a házi bolond szerepével is próbát tett, még az utolsó pillanatig is reménykedett, nem tudván, hogy tényleg haragszik-e az ura vagy csak tréfál, nyilvánosságra akarja-e hozni házasságát, vagy csak ijesztgetődzik? Most azonban a Vszevolodovics Miklós szigorú arca annyira kizárt minden kétséget, hogy attól a kapitány hideg borzongást érzett a hátán. — Ide hallgasson és igazat mondjon, Lebjadkin: följelentett ön már valamit, vagy még nem? Nem küldött-e levelet pusztá ostobaságból?

— Nem, semmit sem csináltam és . . . nem is gondoltam, — nézett a kapitány mozdulatlanul.

— Csakhogy ön hazudik, mikor azt mondja, hogy nem is gondolt rá. Épen azért akar ön Pétervárra is menni. No de ha nem irt, hát nem fecsegett-e valakinek valamiről, itt? Igazat mondjon, mert én egyet-mást hallottam.

— Részeg állapotomban Liputinnak. Li-

putin áruló. Én megnyitottam előtte a szive-
met — suttopta a szegény kapitány.

— A szive, mint a szive, de azért nem
kell ostobának lenni. Ha volt valami gondo-
lata, hát tartotta volna meg magának; mai
napság az okos emberek hallgatnák és nem
beszélnek.

— Vszevolodovics Miklós, hiszen ön
nem vett részt semmiben sem — reszketett a
kapitány — hiszen én nem önről . . .

— No, a fejős tehenét csak nem is fog-
ja följelenteni.

— Vszevolodovics Miklós, ítélje meg a
dolgomat — fakadt sirva kétségbeesetten a
kapitány és sietve mondta el az élete négy
évi történetét. A legostobább elbeszélés volt az
egy bolondról, aki nem neki való dologba
ártotta magát, aki annak a dolognak a fon-
tosságát nem értette az ő részegességében és
dözsölésében még az utolsó pillanatban sem.
Elmondta, hogy még Pétervárott elragadtatta
magát „puszta barátságból, mint igazi diák,
bár ő diák nem volt“ és nem tudva, hogy mit
csinál, „nem vétkezvén semmiben“, külön-
féle iratokat dobált el a lépcsőkön, rakott az
ajtók elé, aggatott a csengettyűhuzókra, hor-
dott szét hirlapok helyett, színházakban ka-
lapokba, zsebekbe dugdosott. Később pénzt
is kapott az illetőktől, „mert miből élhettem
volna, miből?“ Két guberniumban árasztotta
el a kerületeket mindenféle „hitványságokkal“
— Oh, Vszevolodovics Miklós, mindig csak az
gyötört engem — kiáltott föl — hogy ez tel-
jesen ellenkezik a hazai törvényekkel! Egy-
szerre csak azt nyomtatták ki, hogy jöjjenek
ki az emberek vasvillákkal s ne feledjék, hogy
aki reggel, mint szegény ember jön ki, este az,
mint gazdag térhet haza — tessék csak elgon-
dolni! S én remegek, de azért szórom a fölhi-

vást! Vagy egyszerre csak minden igaz ok nélkül öt-hat sor egész Oroszországhoz intézve: „zárjátok be a templomokat, semmisítsétek meg az istent, bontsátok meg a házasságokat, törüljétek el az öröklés jogát, fogjatok kést“ és az ördög tudja, hogy még mi. Ezzel az öt soros fölhívással csaknem rosszul jártam, egy ezredben a tisztetek megraktak, de — adjon isten nekik erőt, egészséget — szabadon eresztettek. De a mult évben majd elcsiptek, mikor egy francia készítményü ötven rubeles hamis bankjegyet adtam Korovájevnek; szerencsére Korovájev részeg állapotában akkor hamarosan belefult egy tóba s engem nem tudtak kikutatni. Itt Virginszkijnél a szociális feleség szabadságát kiáltottam ki. Most julius hónapban az x—i kerületben góráltam szét proklamációkat. Azt mondják, hogy még van is belőlük . . . Sztepanovics Péter tudtomra adta, hogy engedelmeskednem kell; már régén fenyeget. Hogy bánt velem azon a vasárnapon is! Vszevolodovics Miklós: én rab és féreg vagyok, de nem vagyok isten s csak ebben különbözöm Derzsavintól*). De hát miből éljek, miből!

Vszevolodovics Miklós érdeklődéssel hallgatta ki őt.

— Ebből én sokat nem is tudtam — mondotta — persze, magával minden megtörténhetik . . . Hallja csak: ha akarja, mondja meg ott — no, akinek szükséges, hogy Liputinnak eljárt a szája s ön csak engem akart megijeszteni a följelentéssel, azt gondolván, hogy én is kompromittálva vagyok s hogy ez uton pénzt csikarhat ki tőlem . . . Érti?

— Vszevolodovics Miklós, galambocskám,

*) Hirneves orosz költő.

hát olyan veszély fenyegetne engem? Csak önt vártam, hogy megkérdezzem.

Vszevolodovics Miklós elmosolyodott.

— Pétervárra önt persze nem bocsátják, még ha én pénzt adnék is önnek az útra . . . no de ideje lesz benézni Timofejevna Máriához és fölkel.

— Vszevolodovics Miklós, hát hogy leszünk Timofejevna Máriával?

— Ugy, ahogy mondtam.

— Hát csakugyan igaz volna?

— Még mindig nem hiszi?

— Hát csakugyan eldob ön engem, mint egy ócska, elviselt csizmát?

— Majd meglátom — nevetett Vszevolodovics Miklós — no, bocsásson.

— Nem parancsolja, hogy a tornácon vigyázzak . . . nehogy véletlenül valamit meghalljanak . . . mert a szobák nagyon kicsinyek.

— Jó lesz; álljon a tornácon. Vegye az esernyőmet.

— Az ön esernyőjét . . . nem vagyok én arra érdemes, — szerénykedett a kapitány.

— Egy esernyőre mindenki érdemes.

— Egyszerre meghatározza az emberi jogok minimumát . . .

De a kapitány már csak gépiesen hebegett; nagyon le volt sujtva a hallottaktól és kiesett a sodrából. De alig ment ki a tornácra s nyitotta ki a feje fölött az esernyőt, azonnal kisérteni kezdett az ő könnyelmű és sunyi fejében az az ő mindenkori megnyugtató gondolata, hogy ő vele csak tréfálnak, hogy az egészből egy szó sem igaz s ha ez így van, akkor nem neki kell félnie, hanem ő tőle félnek.

„Ha hazudnak és ravaszkodnak, akkor mit akarnak?“ birizgált a fejében. A házas-

ság nyilvánosságra való hozatalát képtelenségnek ítélte. „Igaz, hogy ilyen csodálatos emberrel minden megtörténhetik; csak az emberek bajára él. De hátha éppen ő fél a vasárnapi eset óta, még pedig úgy, mint eddig még soha? És most ide szaladt azzal a hirrel, hogy nyilvánosságra hozza, attól féltében, hogy én hozom nyilvánosságra. Eszeden légy, Lebjadkin! S minek jön éjjel, lopva, ha maga akarja a nyilvánosságot? Ha pedig fél, hát most fél, éppen most, éppen a jelenlegi napokon . . . Eszeden légy, Lebjadkin!

„Sztepanovics Péterrel ijesztget. Ez baj, nagy baj. Az ördög vitt rá, hogy Liputin előtt fecsegyek. Az ördög tudja, hogy mit főznek azok a gazemberek; ezt soha sem tudtam megérteni. Megint úgy mozgolódnak, mint öt év előtt. De hát kinek jelenthetnék én föl valamit? „Nem irt-e levelet puszta ostobaságból?“ Hm! E szerint lehetne írni az ostobaság örve alatt. Vajon nem tanács akar ez lenni? „Azért akar ön Pétervárra is menni“. A gazember! én még csak álmodtam erről s ő már kitalálta! Mintha maga készítené, hogy menjek. Itt két eset lehetséges: vagy ő fél, mert nagyon henceg, vagy ő maga nem fél, csak azt akarja a számba rágni, hogy én amazokat följelentsem. Mindenképen baj ez, Lebjadkin! eszeden légy! . . .“

Annyira elgondolkozott, hogy elfeledkezett hallgatózni. Egyébiránt ez nehéz is lett volna: az ajtó vastag volt, egyszárnyu és hal-kan beszélgettek; csak bizonytalan hangokat lehetett hallani. A kapitány nagyot köpött és megint kiment a tornácra, ahol eltűnődve fütyörészett magában.

III.

A Timofejevna Mária szobája kétszer akkora volt, mint a kapitányé, a butorzata azonban csak olyan közönséges; hanem a diván előtti asztal csinos, színes abroszsal volt leterítve. Az asztalon lámpa égett; a szoba egész földje igen szép szőnyeggel volt bevonva; az ágy hosszú, az egész szoba szélét elfoglaló függönnyel volt elkülönítve, az asztalnál egy nagy, puha karosszék is állt, amelybe azonban Timofejevna Mária soha sem ült. A szögletben ép úgy, mint az előbbeni szálláson szentkép volt, előtte égő lámpával, az asztalon pedig elszórva különféle eszközök: egy csomag kártya, egy kis tükör, még a szokott, félig megett zsemlye is. Volt ott két könyv is színes képekkel, egyik valami útleírás kivonata a serdülő ifjúság számára, a másik könnyű, erkölcsös, többnyire lovagkori elbeszélések gyűjteménye, aminőket a karácsonyfákra szoktak aggatni. Volt egy fotografiai album is. Timofejevna Mária várta a vendéget, mint azt a kapitány is mondta, de mikor Vszevolodovics Miklós belépett hozzá, félig fekvő helyzetben, fejét egy harasztpárnára nyugtatva aludt a divánon. A vendég nesztelenül betette maga után az ajtót és egy helyben maradva kezdte az alvót nézni.

A kapitány hazudott, mikor azt mondta, hogy a huga toalettet csinált. Timofejevna Mária ugyanebben a sötét ruhában volt, amelyben vasárnap, Petrovna Borbálánál. Ép olyan kis kontyba volt felkötve a haja, ép olyan meztelen volt a hosszú, sovány nyaka. A Petrovna Borbálától kapott fekete nagykendője gondosan összehajtogatva a divánon feküdt. Most is vastagon ki volt pirosítva és

fehéritve az arca. Alig állt ott Vszevolodovics Miklós egy percig, Timofejevna Mária fölébredt, mintha megérezte volna magán a vendég nézését: gyorsan kinyitotta a szemét és kiegyenesedett. De valami különös dolog történt a vendéggel is: tovább is ott maradt az ajtó melletti álló helyében és szótlánul, mozdulatlanul nézte a Timofejevna Mária arcát. Meglehet, hogy ez a tekintet fölöslegesen komor volt, meglehet, hogy undor fejeződött ki benne, sőt tán kárörvendő élvezet is afőlött, hogy a nő megijedt; aztán hirtelen, egy pillanatnyi várakozás után a szegény teremtes arcában teljes rémület látszott; arcán görcsös rángás futott végig, fölemelte reszkető kezét és sirva fakadt, mint a megijeszett gyerek; még egy pillanat és bizonyosan fölsikoltott volna. De a vendége magához tért: egy pillanat alatt megváltozott az arca és a legszivesebb, gyöngéd mosolylyal közeledett az asztalhoz:

— Bocsásson meg, Timofejevna Mária, hogy váratlan megjelenésemmel megijesztettem, fölébresztettem — szólt kezét nyujtva.

A szives szavaknak megvolt a hatása, az ijedelem eltűnt, bár még mindig félénken nézett, láthatóan igyekezővén valamit megérteni. Félénken nyujtotta ki a kezét is. Végre félénk mosoly jelent meg ajkán.

— Isten hozta, herceg — mondotta sutogva, anélkül, hogy Sztavroginra nézett volna.

— Bizonyára valami rosszat álmodott? — folytatta ez tovább is szives mosolylyal.

— Honnan tudja, hogy én *arról álmodtam?*

És újra reszketni kezdett és hátrahanyatlott, mintegy védelemre emelve a kezét

maga elé és mintha újra sirva akart volna fakadni.

— No, térjen magához, mitől fél? hát nem ismert meg? — próbálta Vszevolodovics Miklós megnyugtatni őt, de ez most sokáig nem sikerült: Timofejevna Mária sokáig szótlanul nézte őt ugyanazon gyötető bizonytalansággal, szegény fejében ugyanazon nehéz gondolkozással, igyekezvén valamit megérteni. Hol lesütötte a szemét, hol gyors, átható tekintettel nézte végig a jövevényt. Végre nem az, hogy megnyugodt, hanem mintha elhatározta volna magát.

— Kérem, üljön le ide mellém, hogy majd jól láthassam — szólt elég szilárdan, mintha valami célja lett volna. — Most pedig legyen nyugodt, én sem fogok önre nézni, hanem a földre. Ön se nézzen rám addig, míg erre kérti nem fogom. Üljön le hát! — tette hozzá szinte türelmetlenül.

Valami új érzés láthatóan egyre jobban erőt vett rajta.

Vszevolodovics Miklós leült és várt; meg lehetős hosszú szünet állt be.

— Hm! különös ez — szólalt meg Timofejevna Mária csaknem kényeskedve — persze: rossz álmaim voltak; de miért láttam én önt épen ilyennek álmomban?

— No, hagyjuk az álmokat — mondta türelmetlenül Sztavrogin és a tilalom ellenére ránézett, miközben talán megint az iménti kifejezés rebbent meg a tekintetében. Látta, hogy Timofejevna Mária többször nagyon szeretett volna ő rá nézni, de makacsul erőt vett magán és a földre nézett.

— Hallja csak herceg — szólt megint, a hangját fölemelve.

— Miért fordul el? miért nem néz rám?

minek ez a komédia? — kiáltott föl Sztavrogin türelmetlenül.

De az, mintha nem is hallotta volna ezt.

— Hallja csak herceg, — ismételte harmadszor is szilárd hangon, arcán kellemetlen, siető kifejezéssel — mikor ön azt mondta a multkor a kocsiban, hogy a házasságot nyilvánosságra hozza, én nagyon megijedtem, hogy a titoknak vége lesz. Most már nem tudom, mit gondoljak; sokat gondolkoztam és rájöttem, hogy én arra alkalmas nem vagyok. Föl tudok szépen öltözni, vendégeket fogadni is tudnék: nem nagy sor egy csésze teára vendégeket híni, kivált, ha vannak hozzá lakájok; de hát azért mégis hogy néznének rám? Akkor vasárnap én sokat megnéztem abban a házban. Az a szép kisasszony folytonosan engem nézett, különösen, mikor ön bejött. Mert ön jött be akkor, ugy-e? De a kisasszony mamája nevetséges nagyvilági öreg asszony. Az én Lebjadkinom is ugyancsak kített magáért; én, hogy el ne nevessem magam, egyre a padlásra néztem; nagyon szépen van ott a padlás kifestve. De az ifju úr anyja kolostori főnöknőnek való volna; nagyon félek tőle, pedig egy fekete nagykendőt ajándékozott nekem. Azt hiszem: mindenki meg volt akkor lepetve tőlem; én pedig nem haragszom, csak ülök és gondolom magamban: ugyan micsoda rokonuk lehetnék én ezeknek! Igaz, hogy a grófnétől csak szellemi tulajdonságokat várnak, mert a háziaszszonyiakra ott vannak a lakájok, no meg némi nagyvilági kacérkodást, amelylyel a külföldi utazókat fogadni kell. Mindazonáltal, akkor, vasárnap olyan reménytelenül néztek rám. Csak az egy Dása — angyal. Nagyon félek, hogy valami rám vonatkozó vizgyázatlan megjegyzéssel elkeserítik őt.

— Legyen nyugodt, ne féljen — huzta el a száját Sztavrogin.

— Különben ez mit sem jelent, mert ha ő szégyenleni fogja is magát egy kicsit miattam, itt inkább csak szánalomról lehet szó, nem szégyenről — persze: emberileg ítélve. Hiszen ő jól tudja, hogy inkább én sajnálhatom őket, mint ők engem.

— Ugy látszik: nagyon megbántották kegyedet, Timofejevna Mária?

— Engem? Nem — nevetett egykedvűen — egyáltalában nem. Megnéztem én akkor mindnyájukat, látom: mindnyájan haragsznak, patvarkodnak; összejönnek és nem tudnak szívük szerint nevetgélni. Milyen nagy gazdagság és mily kevés vidámság: nem tartom én azt szépnek. Egyébiránt én most senkit sem sajnálok, csak magamat.

— Azt hallottam, hogy a bátyja rosszul bánt kegyeddal, míg én tölem távol voltam.

— Ki mondta azt? Mesebeszéd! Most sokkal rosszabbul megy a dolgom; most rosszkat álmodom; azért rosszkat pedig az álmaim, mert ön megérkezett. Ugyan mondja, kérem: minek jött ön ide?

— Nem szeretne kegyed visszamenni a kolostorba?

— No, tudtam előre, hogy megint a kolostorral állnak elő! Nagy dolog nekem az önök kolostorja! Miért mennék én oda és mivel mennék? Most már egyesegyedül vagyok. Késő már nekem harmadik életet kezdeni.

— Kegyed nagyon haragszik valamiért; csak nem fél talán attól, hogy kiszereitek belőle?

— Önnel én egyáltalában nem törődöm; inkább attól félek, hogy én szeretek ki valakiből, de nagyon!

És lenézően nevetett.

— Ugy kell lenni, hogy én valami nagyot vétkeztem ő ellene — tette hozzá mintegy magában — csak azt nem tudom, hogy mit? ezen fogok én busulni halálomig. Az elmúlt öt év alatt egyre, de egyre, éjjel és nappal, azon ijedeztem, hogy én ő ellene valamit vétettem. Imádkozom, imádkozom és mindig csak arra az én nagy vétkemre gondolok. Hát ime, ki-sült, hogy igazam volt!

— Mi sült ki?

— Csak attól félek, hogy nincs-e az ő részéről is valami — folytatta, nem felelve a kérdésre, sőt azt tán nem is hallva. — Mert csak nem ő hozzá való emberek amazok! A grófné fölfalna engem, ha lehetséges volna, még hogyha beültetett is magához a hintóba. Mindnyájan összeesküdtek, tán még ő is? Ő is áruló volna? (Itt az álla megremegett.) Hallja csak: olvasott-e ön Otrepjev Griskáról, akit hét székesegyházban átkoztak ki?

Vszevolodovics Miklós nem felelt.

— No, különben most már ön felé fordulok és rá fogok nézni, — határozta el magát hirtelen — forduljon ön is felém és nézen rám, de állhatatosabban! Még egyszer utoljára meg akarok győződni.

— Én már régen nézem kegyedet.

— Hm! — mondotta Timofejevna Mária, erősen megnézve Sztavrogint, — nagyon meghízott . . .

Akart még valamit mondani, de az iménti ijedtség megint eltorzította az arcát, ő maga megint megingott a helyén és megint maga elé emelte a kezét.

— De mi lelte már? — kiáltott rá Vszevolodovics Miklós csaknem-dühösen.

De az ijedtség csak egy pillanatig tartott, arca különös gyanakodó, kellemetlen mosolyra torzult:

— Kérem, herceg, álljon föl és lépjen be — mondotta szilárd hangon.

— Hogy lépjek be? Hova?

— Az egész öt év alatt csak arra gondoltam: hogy *fog ő belépni*. Álljon fel rögtön és menjen annak az ajtónak a háta mögé, a másik szobába. Én majd úgy ülök, mintha senkit sem várnék, könyvet veszek a kezembe s ön akkor, öt évi utazás után, hirtelen megjelen és belép. Látni akarom: hogy lesz az?

Vszevolodovics Miklós összecsikoritotta a fogát s érthetetlenül dörmögött magában.

— Elég! — szólt aztán, tenyerével az asztalra ütve. — Kérem, Timofejevna Mária, hallgasson meg engem. Hiszen végre sem egészen örült kegyed, — szalasztotta ki önkéntelenül. — Holnap én nyilvánosságra hozom a mi házasságunkat. Arról a gondolatról tegyen le, hogy majd palotában fog lakni. Akar-e velem együtt élni, csakhogy innen nagyon messzire? A hegyek közt, Svájcban . . . ott van egy hely . . . Ne féljen, én soha kegyedet el nem hagyom, sem az örültek házába be nem tétetem. Annyi pénzem lesz, hogy megéljünk. Kegyednek lesz egy szolgálója; nem lesz semmi dolga. Mindent megkap, amit kíván, ha csak lehetetlenséget nem kíván. Imádkozhatik, amennyit akar, járhat, ahova tesz és azt teheti, amit akar. Én kegyedhez nem nyulok. Arról a helyről én sem távozom egész életemben. Ha akarja: egész életemben nem szólok kegyedhez; ha akarja: beszéljen nekem egész estéken, mint beszélgette akkor Pétervárrott a meséit. Ha akarja, fel fogok kegyednek olvasni. Hanem ezért aztán egész életét ott kell azon az egy helyen töltenie. Az a hely pedig elég elhagyatott. Akarja-e? Elhátározza-e magát? Nem fogja-e megbánni?

Nem fog-e engem a könyeivel gyötörni, megátkozni?

Timofejevna Mária kíváncsian hallgatta ezeket, aztán sokáig némán gondolkozott.

— Hihetetlen ez nekem mind, — szolt aztán gúnyosan, kényeskedve. — E szerint én negyven évig is ott maradnék a hegyek közt. — És felkacagott.

— Nos, hát ha negyven évig is, — szolt Vszevolodovics Miklós erősen összerántva a szemöldökét.

— Hm! Nincs az a kincs, amiért oda mennék.

— Velem sem?

— Hát kicsoda maga, hogy én magával oda menjek? Hogy én negyven évig ott üljek ő vele — még mi nem jut eszébe! Igazán furcsa emberek vannak a világon. Nem, az nem lehet, hogy a sólyom bagolylyá legyen. Az én hercegem nem olyan! — emelte föl büszkén a fejét.

Sztavrogin mintha csak most kapott volna észbe, gyorsan kérdezte:

— De miért hí kegyed engem mindig hercegnek . . . kinek tart engem?

— Hogyan, hát ön nem herceg?

— Soha nem voltam.

— E szerint ön egyszerüen bevallja, hogy nem herceg?

— Mondom, hogy soha sem voltam.

— Uram-istenem! — csapta össze a kezét Timofejevna Mária — mindent vártam volna az ő ellenségeitől, de ilyen szemtelenséget soha! Él-e ő? — kiáltott föl magából kikelve és közelebb huzódva Vszevolodovics Miklós-hoz — megölted te őt, vagy nem? valld be!

— Hát kinek tartasz te engem? — ugrott föl eltorzult arccal Sztavrogin; de azt már

nem lehetett megijeszteni, az már diadalmasan folytatta:

— Hát tudom is én, hogy kiféle vagy és honnan kerültél ide! Hanem az én szívem az egész öt év alatt egyre érezte a cselszövést. Én meg csak ülök itt, mint a bolond és bámulok, hogy micsoda vak bagoly repült ide? Jaj, galambocskám, rossz színész vagy te, még Lebjadkinnál is rosszabb. Mondd meg a grófnénak, hogy nagyon tiszteltetem, de küldjön valamivel különbet, mint te vagy. Fölfogadott ő téged? no csak valld be. Bizonyosan kegyelemből tart a konyháján. Átlátok minden cselszövésteken, átlátok mindnyájatokon.

Sztavrogin megkapta a Timofejevna Mária karját a könyöke fölött, de az a szemébe kacagott és folytatta:

— Hasonlítasz ő hozzá, nagyon hasonlitasz, talán a rokona vagy, ravaszok vagytok ti. Csakhogy az enyém gyönyörű sólyom, te meg füles bagoly vagy, valami kupececske. Az enyém, ha akarja, hát meghajlik az isten előtt, ha akarja, hát nem, téged pedig, Satuska, — oh, az én derék jó emberem! — arcul vágott, amint az én Lebjadkinom beszéli. Miért voltál akkor olyan gyáva? Miért jöttél be olyan félve? ki ijesztett meg? Amint megláttam a te aljas arcodat, mikor elestem és te fölemeltél, mintha csak valami féreg mászott volna a szivembe: nem ő, gondoltam magamban, nem ő. Az én sólymom nem szégyelt volna engem semmiféle nagyuri kisasszony előtt. Óh, istenem! Hiszen én már csak azért is boldog voltam ez öt év alatt, mert tudtam, hogy az én sólymom valahol a hegyek mögött él és röpked és a napba néz . . . Valld be csak, te bitorló, hogy mennyit kaptál? Sok pénzt adtak-e a vállalkozásodért? Én egy fityínget sem adnék neked. Ha-ha-ha! ha-ha-ha!

— Uh! micsoda idióta! — csikorgatta a fogát Vszevolodovics Miklós, még mindig fogva a hülye karját.

— Takarodj innen, bitorló! — kiáltott az parancsolóan — én az én hercegem felesége vagyok, nem félek a te késedtől.

— A késemtől!

— Igen, a késedtől! A te zsebedben kés van. Azt hitted, hogy alszom, pedig én jól látam, hogy mikor az imént bejöttél, egy kést húztál ki.

— Mit beszélsz, te szerencsétlen, mit álmodol! — ordított föl Vszevolodovics Miklós és teljes erejéből ellökte magától a félkegyelműt, úgy hogy az meg is ütötte a vállát és fejét a diván fájába; aztán gyorsan elfutott, de Timofejevna Mária rögtön kiszaladt utána az ő sánta ugrálásával s a tornácról, ahol alig birta őt fentartani a megijedt Lebjadkin, síkoltozva és hahotázva kiáltott utána a sötétbe:

— Otrepjev Griska, légy átkozott!

IV.

„Kés, kés!“ — mondogatta magában leközdhetetlen dühvel Sztavrogin, nagy léptekkel dagasztva a sarat és pocsolyákat, nem keresve, merre jobb az út. Igaz, hogy időnkint roppant szeretett volna föl kacagni, hangosan, dühösen, de valamiért erőt vett magán és elfojtotta a nevetését. Csak a hidon tért magához, épen azon a helyen, ahol az imént Fedjkával találkozott; ugyanaz a Fedjka most is ott várt rá s meglátván őt, levette a sapkáját, vidáman vicsorgatta a fogát és azonnal elkezdett valamit gyorsan és vigan fecsegni. Vszevolodovics Miklós eleinte megállás nélkül tovább ment, egy ideig nem is hallva az ujra beleakadt csavargó szavait. Hanem aztán hir-

telen eszébe jutott, hogy ő el is feledkezett erről az emberről, még pedig épen akkor, mikor ő maga egyre azt hajtotta magában, hogy „kés, kés“. Torkon ragadta a csavargót és összegyűlt boszusága minden erejével odavágta a hidhoz. Az az első pillanatban birokra akart kelni, de aztán rögtön meggondolva, hogy ő az ő ellenségéhez képest annyi, mint egy szalmaszál, elhallgatott, lecsendesült, még csak nem is ellenkezett. A térdén állva, a földhöz szorítva, hátracsavart kezekkel a ravasz csavargó nyugodtan várta a dolog végét, meg lévén győződve — amint látszott — hogy semmi baja sem lesz.

Nem csalódott. Vszevolodovics Miklós már le akarta tekerni bal kezével a meleg kendőjét, hogy megkötözze a foglya kezét, de akkor hirtelen mást gondolt és ellökte azt magától. Fedjka rögtön talpra ugrott, megfordult s kezében egy széles csizmadia-kés villant meg.

— Tedd el azt a kést rögtön! — parancsolta türelmetlen gesztussal Vszevolodovics Miklós s a kés épen olyan hirtelen, mint ahogy megjelent, el is tűnt.

Vszevolodovics Miklós szótalánul, hátra sem nézve, tovább ment, hanem a szemtelen csavargó nem maradt el; igaz, hogy már nem fecsegett, sőt tisztelettel megtartotta az illő távolságot egy egész lépésnyire Sztavrogin mögött. Így mentek végig a hidon, elérték a partot, ezuttal balra fordultak, ott is egy hosszú, néptelen sikátorba, de amelyen át hamarabb el lehetett érni a város központjába, mint az imént a Bogojávlenszkájá-utcán.

— Igaz, amit beszélnek, hogy te a napokban itt a kerületben egy templomot kiraboltál? — kérdezte hirtelen Vszevolodovics Miklós.

— Hát . . . voltaképen előbb csak imádkozni mentem be — felelt udvariasan és méltóságosan a csavargó, mintha semmi különös sem történt volna. Az iménti „barátságos“ bizalmaskodásnak nyoma sem volt már. Fedjka már csak a komoly, üzleti ember volt, akit érdemtelenül megsértettek ugyan, de aki a sértéseket el tudja ám felejteni.

— Hanem amint bevezetett oda az isten — folytatta — hát így gondolkoztam: eh, ez menybéli utmutatás! Árva mivoltomnál fogva esett meg a dolog, mert a mi sorsunkban segélyezés nélkül megélni nem lehet. De higgye el, uram, hogy még vesztettem rajta, utólért az Úr büntetése: a tömjénezőért meg a diakonus székéért mindössze tizenkét rubelt kaptam. A csodatevő szent Miklós állazójáért pedig, amely tiszta ezüst, úgyszólván semmit sem adtak; azt mondták, hogy hamisítvány.

— A templomszolgát leszurtad?

— Már tudniillik, hogy együtt mentünk be az illető szolgával, hanem aztán reggel felé a folyó mellett kölcsönös veszekedésre került köztünk a dolog annak az irányában, hogy melyikünk cipelje a zsákot. Megesett biz az, hogy megcsapoltam egy kicsit a vérit.

— No csak lopj és ölj tovább is.

— Rittig ezt tanácsolja Sztepanovics Péter is, ugyanezen szavakkal, mert ő igen szük marku és kemény szivü a segedelemnyújtásra nézvést. Azonkívül a Menybéli Teremtőben, aki bennünket földből teremtett, egy hajszálnyit sem hisz és azt mondja, hogy mindent csak a természet teremtett, állítólag még az utolsó vadállatot is. Arra nem is gondol, hogy a magunkfélének jótékony segedelemzések nélkül egyáltalában képtelenség existálni. Ha erről beszél neki az ember, hát csak bámul, mint birka a vízre, hogy az em-

ber szinte csodálkozik rajta. Tessék elhinni, hogy Lebjadkin kapitánynál, (akit épen most tetézett meglátogatni), mikor ő még a Filip-pov-házban lakott, a lakása néha egész éjjelen tárva-nyitva állt, ő maga holt részegen aludt s a pénze minden zsebéből kihullt; alkalmam volt ezt saját szemeimmel szemlélni, mert a magunkféle embernek segedelmek nélkül megélni sehogy sem lehetséges . . .

— Hogy, hogy, a saját szemeiddel? talán bejártál oda?

— Meglehet, hogy be is jártam, csak-hogy azt senki sem tudja.

— S miért nem ölted meg?

— Tiszta számításból; megembereltem magamat. Mivelhogy egyszer hiteles értesülést szereztem arra nézvést, hogy másfél száz rubelt mindig elvihetek tőle, de minnek bántsam én azt, mikor másfélezeret is szerezhetek tőle, ha egy kicsit várok. Mert Lebjadkin kapitány, mint azt ő tőle magától hallottam, az ő részeg állapotában — nagyon számított nagyságodra s nincs itt az az utolsó traktér vagy lebuji, ahol ő erről a legnyilvánosabban ne dicsekedett volna. Elannyira, hogy ezt mások szájából is hallván, én is nagy reményeket fűztem méltóságodhoz. Én úgy beszélek önnel, uram, mint az apámmal vagy édes testvéremmel, mert ezt én tőlem sem Sztepanovics Péter, sem egy teremtet lélek soha meg nem tudja. No hát megemberel-e méltóságod három rubelecskével vagy sem? Helyezzen abba az állapotba, uram, hogy megtudjam a teljes való igazságot, mert a magam félének segedelmezés nélkül meglenni nem lehet . . .

Vszevolodovics Miklós hangosan fölka-cagott s kivévén a zsebéből a tárcáját, amelyben vagy ötven rubel volt apró bankjegyek-

ben, odadobott a csavargónak egy bankót, aztán egy másodikat, harmadikat, negyediket. Fedjka röptében kapkodta el a bankjegyeket; a bankjegyek lehulltak a sárba, Fedjka ugrált utánok, miközben egyre kiáltozott: „eh! eh!” Vszevolodovics Miklós végre odadobta az egész pénz-csomagot és még mindig hahotázva tovább ment a sikátoron, most már egyedül. A csavargó ottmaradt a bankjegyeket összeszedni, térdre állva keresgélt a sárban és pocsolyákban és még egy óra múlva is lehetett hallani szakadozott kiáltozásait: „eh! eh!”

III. FEJEZET.

Párbaj.

I.

Másnap délután két óraker megtrtént a párbaj. Az ügy hamaros elintézését nagyon elősegítette Gaganov Pavlovics Artemijnak az a hajthatatlan kivánsága, hogy minden áron verekedni akart. Nem birta megérteni az ellenfele magatartását és dühösködött. Már egy hónap óta sértegette azt büntetlenül s még mindig nem tudta a türelméből kilóditani. Minden áron azt akarta, hogy Vszevolodovics Miklós hjjja ki őt, mert neki magának nem volt ürügye a kihívásra. A rejtett gyűlölködését pedig a családján négy év előtt történt sértés miatt, nem tudni, hogy miért: nem akarta nyilvánítani. Különben is képtelenségnek tartotta ezt az ürügyet, különösen, amikor Vszevolodovics Miklós már kétszer is fölajánlotta, hogy kész bocsánatot kérni. Föl is tette már magában, hogy az ellenfele szemérmetlenül gyáva; nem tudta elképzelni: hogy

viselhetette el az a Satov pofonját; így határozta el végre, hogy megírja azt a rendkívül durva levelet, amely arra készítette Vszevolodovics Miklóst, hogy őt kihívja. Elküldvén azt a levelet, lázas türelmetlenséggel várta a kihívást, betegesen mérlegelte a kihívás lehetőségét és elmaradását, de minden eshetőségre már az előtt való nap gondoskodott segédről, még pedig a Drozdov Nikolajevics Móric személyében, aki neki jó barátja, tanuló társa s más-különbben is nagyrabecsült embere volt. Így aztán Kirilov, mikor másnap reggel kilenc órakor a megbízatásával megjelent, már mindent készen talált.

Vszevolodovics Miklósnak minden bocsátnatkérését és hallatlan engedékenységet rögtön az első szónál határozottan visszautasították. Nikolajevics Móric, aki csak előtte való nap értesült a dolgok állásáról, a Vszevolodovics Miklós részéről följánlott engedékenység hallatára eltátotta a száját s már a kibékülést akarta ajánlani, de észrevevén, hogy Pavlovics Artemij ezt megsejtve, csaknem reszketett ültében, hallgatott. Ha nem adta volna szavát a jó barátjának, rögtön távozott volna; így is csak azért maradt, hogy legalább valamennyire segítségül legyen az ügy elintézésében.

Kirilov átadta a kihívást; a verekedés föltételeit úgy, amint azokat Vszevolodovics Miklós megállapította, minden ellenvetés nélkül azonnal elfogadták. Csak egy, de elég kegyetlen kikötést tettek még hozzá, t. i. ezt: ha az első összetűzésnél nem történik sebesülés, akkor újra lönek, ha ekkor sem találnak, akkor harmadszor is lönek. Kirilov elkomolyodott, alkudozni kezdett a harmadik lövést illetőleg, de nem bírván semmire sem menni, beleegyezett, azzal a kikötéssel azonban, hogy „jól van, löjjenek háromszor, de négyszer

semmi esetre sem". Ezt az engedményt megadták neki. Így történt meg a párbaj délután két órakor Brükovban, vagyis egy kis erdőben a Spigulinék gyára és Szkoversnyiki közt. A tegnapi eső megszűnt, de az idő nyirkos és szeles volt. Az alatt járó szürke felhő-rongyak gyorsan futottak a hideg égen, a fák zugtak, recsegték, ropogtak; nagyon szomorú nap volt.

Gaganov és Nikolajevics Móric egy két lótól vont könnyű kocsiban jelentek meg a helyszínén; a lovat Gaganov hajtotta és egy inast is hoztak magukkal. Csaknem ugyanazon percben jelent meg Kirilov kíséretében Vszevolodovics Miklós is, de nem kocsin, hanem lóháton; ők is hoztak magukkal egy lovasinast. Kirilov, aki soha sem ült még lovon, bátran és egyenesen ült a nyeregben, jobb kezében a pisztoly-ládikát tartva, amelyet nem akart a szolgára bízni, bal kezével pedig egyre rángatva a kantárszárat, ezért a lova a fejét hányta s két lábra akart állni, amitől azonban Kirilov egy csöppet sem ijedt meg. A képzelődő Gaganov abban is sértést látott, hogy ezek lóháton jöttek, mintha az ellenfelei nagyon is biznának a sikerükben s nem tartották szükségesnek kocsit hozni magukkal a sebesült elszállítására. A dühtől egészen elsárgultan szállt le a kocsijáról s érezte, hogy a keze reszket, amit mindjárt meg is mondott Nikolajevics Móricnak. A Vszevolodovics Miklós főhajtására nem felelt, hanem elfordult. A segédek sorsot vetettek: a sors Kirilov pisztolyaira esett. Kimérték a távolságot, fölállították a feleket, a kocsit és lovakat a szolgálkkal vagy háromszáz lépésnyire visszaküldték. A pisztolyokat megtöltötték és a felek kezébe adták.

Kár, hogy sietni kell az elbeszéléssel és nem érek rá hosszabban leírni, de egyet-mást

mégis el kell mondani. Nikolajevics Móric szomorú és komor volt, ellenben Kirilov nagyon nyugodt és közömbös, nagyon pontos a vállalt tisztében, de a legkisebb hamarkodás nélkül s mintha egyáltalában nem érdeklődött volna a dolog kimenetele iránt. Vszevolodovics Miklós a szokottnál halványabb volt; könnyen volt öltözve, fején bolyhos, fehér kalappal. Pavlovics Artemij azonban rögtön olyan feltűnő volt, hogy lehetetlen el nem mondani róla egyet-mást.

II.

Eddig még nem volt alkalmunk a Gaganov külsejéről szólni. Magas termetű, fehér arcu, jól táplált, csaknem hizott ember volt, szöke hajjal; körülbelül harminchárom éves lehetett s elég szép. Mint ezredes lépett ki a szolgálatból s ha tábornokságig szolgál, még tekintélyesebb lett volna s talán derék vezér válik vala belőle.

Jellemző, hogy a szolgálatból való kilépésének legfőbb oka is az volt, ami örökösen bántotta őt, t. i. hogy a családja meg van gyaláztatva azzal a sértéssel, melyet az apával szemben Vszevolodovics Miklós ezelőtt négy évvel a klubban elkövetett. Becsületbeli kötelességének tartotta, hogy e miatt kilépjen a szolgálatból, máskülönben bepiszkolná az ezredét és bajtársait, pedig ezek semmit sem tudtak az egésztől. Igaz, hogy egyszer régebben is ki akart már lépni, még a sértés előtt, tehát egészen más okokból, de nem bírta magát akkor elhatározni. Bármily furcsának tessék is, de el kell mondanunk, hogy első kilépési szándékát a jobbagyok fölszabeditását elrendelő február 19-iki manifesztum érlelte meg benne. Pavlovics Artemij, aki a mi guherniumunk leggazdagabb földesura volt,

aki nem is vesztett valami sokat a manifesztum kibocsátásával, sőt aki nagyon is föl tudta fogni annak humánus voltát és gazdasági előnyeit, a manifesztum megjelenésével úgy érezte, mintha őt személyében sértették volna meg. Valami önkéntelen érzés volt ez, de annál erősebb, mentől önkéntelenebb. Különben az apja haláláig nem tudta magát semmire sem elhatározni, de Pétervárott terjesztgetni kezdte — bár igen tisztességes módon — a nézeteit az ő előkelő ismerősei közt, akikkel mindenképen igyekezett összeköttetéseit fentartani.

Magába zárkózott ember volt. Még egy jellemző vonása: azon, Oroszországban még mindig előforduló nemesek közé tartozott, akik roppant nagyra vannak eredetök ősi mivoltával és nemességök tisztaságával s ez iránt komolyan érdeklődnek. Ezzel együtt azonban ki nem állhatta az orosz történelmet s általában az orosz erkölcsöket és szokásokat disznóságoknak ítélte. Még gyerekkorában, abban az előkelőbb és gazdagabb ifjak számára tartott hadi iskolában, amelyben nevelkedett és iskoláit végezte, bizonyos poétikus nézeteket szedte magába: tetszettek neki a várak, a középkori szokások, különösen ennek operetti része, a lovagvilág; már akkor csaknem sirt a fölött való szégyenében, hogy a moszkvai uralkodás idejében a cár testileg megfenyithette a bojárokat és csak pirulva tudott arra gondolni. Ez a szigorú ember, aki rendkívül helyén volt a szolgálatában és kifogástalanul teljesítette kötelességét, lelkében ábrándozó volt. Azt állították, hogy tudott volna beszélni a gyűléseken, mert volt szónoki tehetsége; de azért az egész harminchárom esztendeje alatt soha meg nem szólalt. Még abban az előkelő társágban is, amelyben az utóbbi időkben Péter-

várott forgott, igen méltóságos szótlan­ ságot tanusított. A külföldről hazatért Vszevolodovics Miklóssal való pétervári találkozá­ sa csaknem megőriztette őt. E pillanatban, amint a párbaj színhelyén állt, rendkívül nyugtalan volt. Még mindig attól tartott, hogy a mérkő­ zés elmaradhat, a legkisebb késlekedés megre­ megtette. Beteges kifejezés jelent meg az arcán, mikor Kirilov ahelyett, hogy jelt adott volna a kezdésre, beszélni kezdett, persze csak a for­ ma kedvéért, amit különben ő maga is han­ goztatott:

— Csak pro forma szólok; most, mikor a pisztolyok már kézben vannak és vezényel­ ni kellene, még egyszer megteszem a békélte­ tésre való kísérletet. Ez a segédek kötelessége.

Nikolajevics Móric, aki ez ideig egy szót sem szólt, de aki tegnap óta furdalásokat ér­ zett a lelkében az ő engedékenységeért, egy­ szerre fölkapta a Kirilov ajánlatát és ő is be­ szélni kezdett:

— Én a legnagyobb készs­ séggel csatlako­ zom a Kirilov úr szavaihoz . . . az a felfogás, hogy kiállítás után már nincs helye a kibékü­ lésnek, csak előítélet, csak a franciáknak va­ ló . . . Különben is én nem értem a sértést, ezt már régen akartam mondani . . . mert hiszen minden képzelhető bocsánatkérés fölajánlta­ tott, igaz-e?

Egészen belepirult. Ritkán volt alkalma ilyen sokat és ilyen izgatottan beszélni.

— Én újra fölajánlom a bocsánatkérés minden lehető módját — szólt rendkívüli készs­ séggel Vszevolodovics Miklós.

— Hát lehetséges ilyesmi? — kiáltott magából kikelve és Nikolajevics Móric felé fordulva Gaganov; még a lábával is toppantott hozzá; — Nikolajevics Móric, ha ön nekem szekundánsom és nem ellenségem, magyaráz-

za meg ennek az embernek (itt pisztolyával Vszevolodovics Miklós felé bökött), hogy az ilyen engedékenység csak növeli a sértést! Ő lehetetlennek tartja azt, hogy én őt megsértessem! Hát kinek tart ő engem . . . az ön fel fogása szerint? S ön még az én szekundán som! Ön csak ingerelni akar engem, hogy ne találjak.

És megint toppantott a lábával; ajkairól csak úgy frecegett a nyál.

— A békéltetés nem sikerült. Tessék a vezényszóra hallgatni! — kiáltott teljes erejéből Kirilov. — Egy, kettő, három!

A „három“ felhangzása után az ellenfelek elindultak egymás ellen. Gaganov rögtön fölemelte a pisztolyát s az ötödik vagy hatodik lépésnél már lőtt. Egy pillanatra megállt, látván, hogy hibázott, gyorsan a barrierhez ment. Előrejött Vszevolodovics Miklós is és fölemelte a pisztolyát, de valahogy magasra és célozás nélkül lőtt. Aztán kivette a zseb kendőjét és bekötötte a jobb keze kisujját. Csak most vették észre, hogy Pavlovics Artemij nem egészen hibázott, de a golyója csak horzsolta a Sztavrogin ujját, csontot nem ért; jelentéktelen volt a sérülés. Kirilov azonnal jelentette, hogy a mérkőzés, ha a felek akarják, tovább folyik.

— Kijelentem — hörgött Gaganov (a torka egészen kiszáradt), újra Nikolajevics Móríchoz fordulva — hogy az az ember (itt megint Sztavrogin felé bökött) készakarva a levegőbe lőtt . . . Ez újabb sértés. Ő lehetetlené akarja tenni a párbajt!

— Nekem jogom van úgy löni, ahogy nekem tetszik, csak megtartsam a szabályokat — jelentette ki szilárdan Vszevolodovics Miklós.

— Nem; nincs joga! Magyarázzák meg neki! — kiabált Gaganov.

— Én teljesen igazat adok Vszevolodovics Miklósnak — szólt Kirilov.

— Miért kimél ő engem? — dühöngött Gaganov, oda sem hallgatva. — Én megvetem az ő kiméletét . . . Köpök rá . . . én . . . én . . .

— Szavamat adom rá, hogy én nem akartam önt megbántani — mondta türelmetlenül Vszevolodovics Miklós — azért löttem fölfelé, mert én senkit többé megölni nem akarok, legyen az ön vagy bárki más s ehez önnek a személyében nem lehet köze. Igaz, hogy én magamat megsértettnek nem tartom s én nagyon sajnálom, hogy ön ezért haragszik. De azt nem tűröm, hogy bárki is az én jogomba avatkozzék.

— Ha ez annyira fél a vértől, hát kérdezzék meg tőle, hogy akkor minek hitt ki? — ordított Gaganov, mindig Nikolajevics Mórchoz fordulva.

— Hogy ne hitta volna ki önt — szólt közbe Kirilov — hiszen ön nem akart hallani semmiről sem, hát hogy szabadulhatott volna meg öntől?

— Én csak egyet jegyzek meg — mondta Nikolajevics Móric — ha valamelyik fél előre kijelenti, hogy a levegőbe fog lőni, akkor a párbaj igazán nem folytatható . . . még pedig . . . delikát . . . és világos okokból . . .

— Én nem jelentettem ki, hogy mindig a levegőbe fogok lőni! — kiáltott Sztavrogin, most már végkép elvesztve a béketüresét; — önök nem tudhatják, hogy én mit gondolok és hogy fogok most lőni . . . én a párbajt semmivel sem akadályozom.

— Ha így áll a dolog — fordult Gaga-

novhoz Nikolajevics Móric — akkor folytat-
hatjuk.

— Uraim, foglalják el a helyüket! — ve-
zényelt Kirilov.

Megint elindultak egymás ellen, Gaganov megint hibázott, Sztavrogin megint fölfelé lőtt. E fölfelé irányzott lövésekről vitatkozni is lehetett volna: Vszevolodovics Miklós azt mondhatta volna, hogy ő úgy lő, amint kell, ha maga nem nyilatkozott volna arról, hogy szándékosan lő félre. Nem egyenesen az égre vagy valamely fára tartotta a pisztolyát, hanem úgy, mintha az ellenfelére is célozna, bár annak a kalapja fölött csaknem arsinra tartotta a fegyverét. Sőt a második lövésnél még lejjebb is célozott, tehát az még szabályszerűbbnek látszhatott; de Gaganovot már nem lehetett a rögeszméjétől eltéríteni.

— Már megint! — csikorgatta a fogát; — mindegy! Én ki vagyok híva és élek a jogommal. Harmadszor is löni fogok . . . nem bánom én!

— Ahoz teljes joga van! — vetett véget a dühöngésének Kirilov. Nikolajevics Miklós egy szót sem szólt. Főllálitották a feleket harmadszor is, elhangzott a vezényszó; ezuttal Gaganov a barrierig ment és tizenkét lépésről célozott. Keze sokkal jobban remegett, hogysen jól löhetett volna. Sztavrogin lebecsátotta a fegyverét, úgy várta mozdulatlanul a lövést.

— Nagyon sokáig céloz, nagyon sokáig!
--- kiáltott Kirilov; — lőjjön! lőj-jön!

A lövés eldördült s ezuttal leröpítette a Vszevolodovics Miklós fehér kalapját. A lövés meglehetősen jó volt, a kalap oldala igen lent volt átfurva; egy negyed hüvelyknyivel lejjebb, ha éri a golyó, mindennek vége lett volna. Kirilov elkapta és visszaadta a kalapot Sztavroginnak.

— Lőjjön és ne tartóztassa az ellenfelét!
— kiáltott rendkívül izgatottan Nikolajevics Móric, látván, hogy Sztavrogin a lövésről megfeledkezve a kalapot nézegette Kirilovval.

Sztavrogin összerezett, ránézett Gaganovra, félrefordult s most már minden kötöttség nélkül belőtt a csalitosba. A párbaj véget ért. Gaganov elképedten állt. Nikolajevics Móric hozzáment és mondott neki valamit, de az mintha nem értette volna. Kirilov elmentében megemelte a kalapját és a fejével biccentett Nikolajevics Móricnak; Sztavrogin azonban elfelejtette iménti udvariasságát: amint a csalitosba kilötte a pisztolyát, vissza sem fordult a barrier felé, odaadta a fegyverét Kirilovnak s gyorsan a lova keresésére indult. Szótlanul maradt, arcán boszuság látszott. Hallgatott Kirilov is. Felültek a lovaikra és elvágattak.

III.

— Miért hallgat ön? — kiáltott Vszevolodovics Miklós Kirilovra, már nem messze a házuktól.

— Mit akar ön? — kérdezte az, majd leesve a felágaskodott lováról.

Sztavrogin uralkodott magán.

— Nem akartam én megbántani azt a . . . félbolondot és megint megbántottam — mondotta csendeskén.

— Igen, megint megbántotta — szólt Kirilov — különben pedig az épen nem félbolond.

— Én minden lehetőet elkövettem.

— Nem.

— Mit kellett volna még tennem?

— Nem kellett volna kihíni.

— Elviseljem még azt is, hogy az utcán megverjen?

— Igen, elviselni azt is.

— Kezdek már semmit sem érteni — szólt boszusan Sztavrogin — miért várnak én tőlem olyasmit, amit mástól nem várnak? Miért viseljek el én olyasmit, amit más el nem visel? Miért akarják, hogy én olyan terhet vegyek a vállamra, aminőt senki sem bírna el?

— Én azt hittem, hogy ön maga keresi a megterhelését.

— Én?

— Igen.

— Láta ön ezt?

— Láttam.

— Annyira észrevehető az?

— Igen.

Vagy egy percnyi szünet következett. Sztavrogin elgondolkozott, szinte meg volt lepelve.

— Azért nem lőttem rá, mert nem akartam megölni, ez az egész, erről biztosítom önt, — mondta gyorsan és izgatottan, mintha mentetődznék.

— Akkor nem kellett volna elkövetni a sértést.

— Mit kellett volna hát tennem?

— Megölni.

— Sajnálja ön, hogy meg nem öltem?

— Én semmit sem sajnálok. Azt hittem, hogy ön őt tényleg meg akarta ölni. Ön azt sem tudja, mit akar.

— Terhet akarok magamra venni — nevette el magát Sztavrogin.

— Ha ön nem kívánt vért, miért adott neki alkalmat arra, hogy ő ölhessen?

— Ha ki nem hívom, ő engem megölt volna párbaj nélkül is.

— Az nem az ön dolga. Meglehet, hogy nem ölte volna meg.

— Csak megvert volna?

— Az sem az ön dolga. Viselje a terhet. Máskülönben nincs érdem.

— Fűtyülök az ön érdemeire; én sehol érdemet nem keresek.

— Én meg azt hittem, hogy keres — felelt rettenetes hidegvérrel Kirilov.

Beérték az udvarra.

— Bejön hozzám? — kérdezte Vszevolodovics Miklós.

— Nem, én hazamegyek, isten önnel. Kirilov leszállt a lováról és a hóna alá vette a ládikáját.

— De legalább nem haragszik rám? — nyujtotta neki a kezét Sztavrogin.

— Eszem ágában sincs — fordult vissza Kirilov, hogy kezét fogjon vele; — ha nekem könnyű a terhem, mert az a természettől van, akkor önnek bizonyára nehezebb, mert olyan a természete. Nem kell nagyon szégyenkeznie, csak egy kicsit.

— Tudom, hogy én hitvány karakter vagyok, de nem is akarom mutatni, hogy erős vagyok.

— Ne is mutassa; ön erős ember. Jöjjön el hozzám egy csésze teára.

Vszevolodovics Miklós erős fölindulással ment be a lakásába.

IV.

Jegorücs Elek, a kamarás, azonnal jelentette neki, hogy Petrovna Borbála nagyon örült, mikor megtudta, hogy Vszevolodovics Miklós kilovagolt — nyolc napi betegsége után először, befogott a hintóba és elment „egyedül, úgy, mint régen szokott, tiszta levegőt színi, mert nyolc nap alatt már el is felejtette, hogy mi a friss levegő“.

— Magában kocsizott ki, vagy Pavlov-

na Dáriával? — szakította félbe gyors kérdésel az öreget Vszevolodovics Miklós és nagyon elkomorult, meghallván, hogy Pavlovna Dária „lemondott a kikocsizásról, minthogy nem érzi jól magát s jelenleg a szobájában van“.

— Figyelj csak, öreg — szólt Vszevolodovics Miklós, mintha hirtelen gondolt volna valamit — tartsd szemmel őt ma egész nap s ha észreveszed, hogy hozzám akar jönni, állítsd meg rögtön és mondd meg neki, hogy legalább pár napig nem fogadhatom el őt . . . hogy én kérem erre . . . s hogy majd, ha eljön az ideje, magam fogom kéretni — érted?

— Meg fogom mondani — felelt Jegorücs Elek kedvelten hangon, a szemét lesütve.

— De csak akkor szólj, ha világosan látod, hogy ő egyedül jön hozzám.

— Tessék nyugodtan lenni, nem lesz hiba. Hiszen eddig is mindig az én közbenjárásommal történt a látogatás.

— Tudom. De csak akkor, ha egyedül jön. Hozz teát nekem, ha lehet, mentől hamarabb.

Alig ment ki az öreg, abban a pillanatban kinyílt ugyanazon ajtó és a küszöbön megjelent Pavlovna Dária. Nézése nyugodt volt, de arca halvány.

— Hogy került ide kegyed? — kiáltott föl Sztavrogin.

— Itt álltam és vártam, míg ő elmegy, hogy bejöhessek. Hallottam, mit parancsolt ön neki s mikor ő kijött, én oldalt elbujtam és ő nem látott engem.

— Már régen szakítani akartam kegyeddel, Dásá . . . legalább . . . ideje . . . Nem fogadhattam el kegyedet a múlt éjjel, dacára a levelének. Felelni akartam, de én nem tu-

dok irni, — tette hozzá boszusan, szinte undorral.

— Én magam is gondoltam már, hogy szakítani kell. Petrovna Borbála nagyon gyanakodik.

— Hát gyanakodjék.

— Ne nyugtalanítsuk őt. Tehát most már ebben maradunk a végső pontig?

— Kegyed még mindig várja a végső pontot?

— Egész bizonyosan.

— A világon semminek sincs vége.

— Ennek lesz vége. Majd híjjon akkor és én eljövök. Most pedig isten önnel!

— S milyen lesz az a vég? — mosolyodott el Vszevolodovics Miklós.

— Nem sebesült meg ön . . . és nem ontott vért? — kérdezte Pavlovna Dária, nem felelve a kérdésre.

— Ostobán ütött ki az egész; ne féljen, nem öltem meg senkit. Egyébiránt mindent meg fog hallani még ma, mindenkitől. Én egy kissé rosszul érzem magam.

— Megyek már. A házasságát nem hozza ma nyilvánosságra? — tette hozzá határozatlanul.

— Ma nem; holnap sem; holnapután pedig talán mindnyájan meghalhatunk s annál jobb. Hagyjon már magamra, kérem.

— Nem dönt ön veszélybe egy másik . . . esztelen nőt?

— Nem döntöm veszélybe sem azt, sem mást, de úgy látom, hogy egy eszest igen: én oly rossz és utálatos vagyok, Dásá, hogy talán csakugyan hinni fogom kegyedet „az utolsó ponton“, ahogy kegyed mondja s kegyed — ellenére a józan eszének — el fog jönni. Miért veszi el kegyed önmagát?

— Mert tudom, hogy a legutolsó ponton

csak én maradok ön mellett s én . . . várom ezt.

— S hát ha én az utolsó ponton nem hívom kegyedet, hanem elkerülöm?

— Az nem lehet; ön híni fog.

— Ebben a mondásban sok a lenézés.

— Ön jól tudja, hogy nemcsak lenézés.

— De lenézés mégis van?

— Nem úgy értettem. Isten a tanum, hogy nagyon szeretném, ha önnek soha sem lenne rám szüksége.

— Egyik frázis olyan, mint a másik. Én is szeretném, ha nem veszteném el kegyedet.

— Soha, semmiképen ön engem el nem vezthet s ön ezt maga tudja a legjobban — mondta gyorsan és szilárdan Pavlovna Dária.

— Ha nem kell önhöz mennem, akkor elmegyek irgalmasrendi apácának, betegápolónak, vagy könyv-házalónak az Evangéliumot árulni. Ez az én határozatom. Én senkinek a felesége nem lehetek; én nem élhetek ilyen háznál sem, mint ez. Én nem ezt akarom . . . ön azt jól tudja.

— Nem, én soha sem birtam megtudni, hogy kegyed mit akar; én azt hiszem, hogy kegyed úgy érdeklődik én irántam, mint érdeklődik valamely öreg betegápoló valamely beteg iránt, vagy mint valamely halott-sírató vén asszony, aki egy bizonyos holtat másnál különbnek tart. Miért néz rám olyan különösen?

— Nagyon beteg ön? — kérdezte Pavlovna Dária, valami különösen nézve rá. — Istenem! S még ez az ember akar én nélkülem meglenni!

— Hallja, Dása, nekem most nincsenek látományaim. Egy ördögi ember tegnapéjjel a hídon ajánlkozott, hogy megöli Lebjadkint és Timofejevna Máriát és ezzel véget vet az én

törvényes házasságomnak. Csak három rubel foglalót kért, ezzel jelezve, hogy az egész operáció másfél ezerbe kerülne. Ugy-e, milyen ügyes számító, gazember! Könyvvezető! Ha-ha-ha!

— De meg van ön erősen győződve, hogy ez nemcsak hallucináció volt?

— Oh nem; épen nem hallucináció! Senki más nem volt, mint a Szibériából megszökött Fedjka, a csavargó gazember. De ez mellesleg; hanem mit gondol; mit tettem én? Odaadtam neki minden pénzemet, ami a tárcám-ban volt s ő most tökéletesen meg van győződve, hogy én foglalót adtam neki.

— Ön éjjel találkozott vele, s ő ilyen ajánlatot tett önnek? Hát nem látja ön, hogy ők mindenfelől körülhálózta önt?

— Bánom is én! Hanem, amint látom, kegyed valami kérdést szeretne tenni; a szeméből látom, — tette hozzá boszús, ingerült mosolylyal.

Dásá megijedt.

— Nekem semmi kérdésem nincs, semmiért nem tépelődöm s ön jobban teszi, ha hallgat! — kiáltott fel aztán izgatottan, mintha azt a kérdést el akarná magától távolítani.

— Más szóval, kegyed meg van győződve, hogy nem megyek el Fedjkához a lebuja.

— Oh istenem! — csapta össze a kezét Pavlovna Dária, — mért kínoz ön engem?

— No, bocsássa meg az ostoba tréfámat; úgy látszik: rám ragad azoknak a rossz modora. Tudja, a mult éjszaka óta nagyon szeretnék nevetni, nevetni egyre, hosszan, sokáig. Mintha a nevetés járványa ragadt volna rám... Aha! megjött az anyám; megismerem a zörgésről, mikor az ő kocsija áll meg a kapunál.

Dásá megragadta a kezét.

— Őrizze meg az isten önt az ön démonától és . . . hijjon engem mentől előbb!

— Oh, mi az az én démonom! Egyszerűen egy kis, csúf, görvélyes, náthás ördögöcske, az is a sikerületlenebbek közül. De kegyed megint nem mer valamit megmondani, Dásá.

Pavlovna Dária fájdalmasan, szemrehányóan nézett rá és az ajtó felé fordult.

— Várjon csak! — kiáltott utána Vszevolodovics Miklós boszus, torz mosolyal. — Ha . . . no, ott . . . egyszóval, *ha* . . . érti? no, ha tán a lebuja is elmennék és azután hínám kegyedet, eljönne-é azután is?

Pavlovna Dária vissza sem fordulva, nem is felelve, eltakarta kezével az arcát, aztán kiment.

— Eljön a lebuja után is! — suttogta magában Vszevolodovics Miklós elgondolkodva, és kényeskedő lenézés mutatkozott az arcán: — betegápoló! Hm! Különben meglehet, hogy csakugyan arra van szükségem.

(Vége a II. kötetnek.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

